

Kunsten å bli Gud i eget liv

▪ Omvurdering av alle verdier og Übermensch-begrepet hos Friedrich Nietzsche

Innledning

Tema

I denne oppgaven vil det bli redegjort for Friedrich Nietzsches kritikk av en rekke verdier og begreper. Jeg vil forsøke å fremlegge hans omvurdering av alle verdier, som er ment til å legge grunnlaget for hans overmenneskeforkynnelse. Enkelte teoretikere har ment at Nietzsche forsøker å konstruere en slags religionserstatning gjennom overmenneskelæren, mens andre betrakter overmenneskeidealet som en rent eksistensiell tilstand. Om vi anvender et vidt funksjonelt religionsbegrep er det mulig å se overmenneskelæren som et slags selvsakraliseringens religionsalternativ, hvor Nietzsche taler gjennom Zarathustra-skikkelsen og inntar rollen som en slags "erstatningsteolog." Med utgangspunkt i religionshistoriker Paul Heelas sin forståelse av selvets sakralisering/spiritualisering vil jeg hevde at Nietzsche blåser opp sitt eget indre og dermed oppnår en slags religionserstatning. Ut i fra dette synet er det mulig å hevde at Nietzsche er en forløper for den heroiske subjektivismen slik vi blant annet finner den i postmodernismen og new age-bevegelsen. Nietzsches forsøk på en omvurdering av alle verdier er temaet for den "kritiske" delen av oppgaven fra kapittel 1 og utover, frem til kapittel 4 hvor jeg begynner å fremlegge Nietzsches "konstruktive" forkynnelse bestående av vilje til makt, den evige tilbakekomst av det samme og overmennesket. Disse to hoveddelene henger sammen, slik at behandlingen av den kritiske omvurderingsdelen er ment å utgjøre den nødvendige forutsetningen og grunnlaget for den positive overmenneskeforkynnelsen. Det gamle verdensbildet og den "falske," inautentiske, dekadente og tradisjonelle identiteten bør ifølge Nietzsche overvinnes gjennom den kritiske omvurderingsprosessen. Det tradisjonelle kollektive verdensbilde og den påstått inautentiske identiteten ville umuliggjøre den eksistensielle prosessen frem mot overmennesket. Nietzsche hevder at i det psykologiske konseptet Gud blir en tilstand, for å kunne fremtre som virkelig, personifisert som årsak. Den psykologiske logikken er da at når mennesket plutselig og overveldende kjenner følelsen av makt, noe som ifølge Nietzsche kjennetegner alle

sterke affekter, oppvekket en tvil om personen selv. Mennesket våger ikke å tenke på seg selv som årsaken til denne forbløffende følelsen, isteden velger han eller hun å plassere en sterkere person, en guddom i en imaginær transcendent sfære, for å forklare den. Religionens opphav ligger således i sterke følelser av makt, som overrasker og overvelder mennesket (Nietzsche 1901:86 f.).

Nietzsches eget liv og forkynnelse kan ses som preget av en slags ”negativ dialektikk”, en kritikk og dekonstruksjon av de gamle idealer og idoler, som så legger grunnlaget for hans konstruksjon av nye og ifølge ham selv, mer livsbejaende idealer. Han taper mye av sin posisjon i det akademiske miljø, og han blir etter hvert stadig mer desillusjonert over Wagner¹. Det settes i gang en indre prosess hos ham, med opprør og selvstendigjøring, som manifesterer seg i hans skrifter. Gradvis blir denne kritikken mer og mer radikal, etter hvert er det ikke bare Wagner og det akademiske miljø som hevdes å være dekadent; hele den vestlige verdens moral og verdier blir betraktet som dekadente. Hans opprør blir mer og mer totalt og altomfattende, til sist vil han destruere alt det gamle, for å legge grunnlaget for sin ”hellige treenighet” av overmenneskelæren, viljen til makt og den evige tilbakekomst av det samme.

Nietzsche ønsker å overkomme sine lidelser, han søker å overkomme sine gamle idealer og dermed overvinne seg selv og kunne bli seg selv fullt og helt. Hans gamle idoler og idealer, Wagner, Schopenhauer, det filologiske miljø, kristendommen, har ifølge Nietzsche lenket ham fast til andre menneskers vilje. Nå ønsker han å bli fri, og frisk, han tørster etter nye morgenrøder, den nye bankett som han ser for seg vil komme for de frie ånder. En omvurdering av alle verdier er ment å legge grunnlaget for en nytolkning av mennesket som et overmenneske som kan hevdes å være en Gud for seg selv. Nietzsche ønsker å ta tilbake fra den transcendent sfære de karakteregenskaper og idealer som man tidligere tilla den kristne Gud, og gi dem tilbake til mennesket selv². Før elsket man Gud, nå er det meningen at man skal elske seg selv. Før fant man trygghet hos Gud, nå skal man finne trygghet i seg selv. Individet går fra å underkaste seg Guds vilje, til å følge sin egen vilje. Individet som før fant frihet og kjærlighet hos sin Gud, skal nå i sitt eget indre gi frihet og kjærlighet til seg selv. Ved å filosofere med en hammer og destruere de gamle idealer og idoler er det meningen at man skal kunne nå en nihilistisk tilstand av desillusjonert tomhet.

¹ Se også: Nietzsche: ”Writings from the Late Notebooks” Cambridge University Press 2003 s. 13, fragment 34.

² Se også Trond Berg Eriksen ”Nietzsche og det moderne” Universitetsforlaget 1989 s.90.

Dette skal så legge grunnlaget for noe som kan tolkes som en type erstatningsreligion i form av overmenneskefilosofien der individet realiserer seg selv som Gud i eget liv.

Problemstilling

Det er mulig å hevde at Nietzsches filosofi blir en slags erstatningsteologi gjennom overmenneskeprofeten Zarathustra. Gjennom en utførlig redegjørelse, analyse og anleggelse av en rekke ulike perspektiver på tematikken, skal jeg forsøke å få frem den personlige prosessen som leder frem til den eksistensielle tilstand som Nietzsche betegner som overmennesket. Overmennesket (Übermensch) er et eksistensielt *livsideal* og en *metafor* for en høyere mennesketype, med klare selvsakraliserende og erstatningsreligiøse trekk. Menneskehetens kollektive moral og idealer er ment å overkommes, mennesket skal frigjøres til-seg-selv, slik at en selvsakraliserende horisont blir mulig. Ifølge idehistoriker Trond Berg Eriksen kan Nietzsches overmenneske forstås som et nytt teologisk sentrum. Den kristne Gud erstattes med overmennesket, det frigjorte, livskraftige, viljesterke og aristokratiske åndsmenneske som kriger for sin personlige autonomi. Det er altså mulig å hevde at Friedrich Nietzsche anvender det han kritiserer sterkest, metafysikk og idealer, for å nå den nye tilstand hinsides godt og ondt. Dialektikken mellom det destruerende kritisk rensende og det alternativt forkynnende, beveger seg som en understrøm gjennom Nietzsches ideer om en omvurdering av alle verdier og Übermenschbegrepet. Dekonstruksjonen av verdiene blir den tese som skal bane veien for en antitese i form av overmenneskelæren. Kritikken blir forutsetningen for ny skapelse, den negativt ladede kritikken blir grunnlaget for den positive livsbejaende forkynnelse. Den negative dialektikken mellom tese og antitese, destruksjon og ny skapelse, er ment å trekke verdiene ut av verden, og putte noe inn igjen som en erstatning. Nietzsches treenighet av overmennesket, den evige tilbakekomst av et samme og vilje til makt danner grunnlaget for en positiv forkynnelse av livets ”hellige” evangelium.

Teoretiske og metodiske betraktninger

Min metode vil være en hermeneutisk teksttolkning der jeg søker å redegjøre for, belyse og finne frem eventuelle skjulte dybde dimensjoner ved Friedrich Nietzsches tekster. At lesning av tekstene med andre innfallsvinkler og perspektiver kan gi

eksistens til nye temaer og andre problemstillinger av like stor aktualitet, erkjennes i god hermeneutisk ånd. Hermeneutisk teksttolkning vil med nødvendighet være preget av enkelte for-dommer som ligger til grunn for den gitte tolkning. Jeg er klar over at jeg har en del fordommer, men likevel har jeg ønsket å tilstrebe størst mulig objektivitet. Objektivitet er umulig, men likevel et godt ideal. Den hermeneutiske metode må ikke bli et frikort for subjektivismen.

Nietzsche makter ikke å overkomme nihilismen, isteden ender han opp i en ytterligere radikaliseret nihilisme som er aktiv og kjempende. Når det gjelder overmennesket er dette et ideal, og som idealer flest representerer det en romantisk-utopisk myte. Jeg er også på det rene med at Friedrich Nietzsche led av syfilis og at sykdommens mer megalomane³ sider kan ha påvirket enkelte av hans tanker. I hvor stor grad dette er tilfelle er umulig å avgjøre nøyaktig.

Religionsvitenskapelig har min oppgave relevans i forhold til selvsakraliseringsproblematikken. I lys av et utvidet religionsbegrep kan Nietzsches forkynnelse komme innenfor rammen av den mer eksperimentelle moderne religiøsiteten.

Min tolkning kan karakteriseres som religionsfilosofisk og religionspsykologisk. Grunnen til dette er at Nietzsche i stor grad skriver ut fra psykologiske perspektiver og problemstillinger. Dybdepsykologien slik vi for eksempel finner den hos Freud, kan være egnet til å belyse sider ved Nietzsches ideverden. Mange religionsforskere har gjennom tidene vært opptatt av religionens opphav, utvikling og vesen. Men oppgaven med å belyse disse problemene har også vært av interesse for andre enn religionsforskere, blant andre Nietzsche og Freud. De kan begge sies å anlegge et religionspsykologisk perspektiv. De har et reduksjonistisk syn på religion, slik at en vitenskap reduseres til en annen (Risberget 1999:1).

Kildetematikk

³ Se også "The Madness of Nietzsche" av E.F Podach, Gordon Press, New York 1974. Her behandles blant annet de siste brevene Nietzsche skrev, sammenbruddet og de psykiatriske rapportene. De fleste forskere er enige om at Nietzsche led av syfilis, og at det tredje stadium av denne sykdommen kjennetegnes av blant annet megalomani og andre psykotiske symptomer. Enkelte har også hevdet at det kan være tale om en "malign brain tumor," altså en ondartet hjernesvulst. At Nietzsche levde i 10 år som delvis paralyisert og dement er usedvanlig lenge dersom det var syfilis Nietzsche led av.

I denne oppgaven har jeg anvendt både primær- og sekundærlitteratur. Primærlitteraturen har fortrinnsvis blitt lest på engelsk, med unntak av ”Antikrist” som jeg har valgt å lese på norsk. Den primærlitteraturen som er brukt, er i hovedsak hentet fra de tekstene Nietzsche skrev på slutten av sitt liv (1883-1889), også kalt hans tredje og mest originale periode. Nietzsches upubliserte materiale, hans ”Nachlass,” har vært omstridt. Hva som er forkastede notater og hva som var ment å publiseres i senere skrifter er uklart og vil alltid være gjenstand for debatt⁴. Jeg har forsøkt å få frem, gjennom å hente ut det jeg betrakter som sentrale deler av ”Nachlass”-skriftene, et utkast over hva Nietzsche kan ha tenkt seg med en omvurdering av alle verdier. Som kjent hadde Nietzsche planlagt et fembindsverk hvor han skulle samle trådene i sin filosofi, men rekker bare å fullføre ”Antikrist”, og ”Ecce Homo” som en appetittvekker. Likevel foreligger det store mengder skisser og notater til dette ufullførte fembindsverket.

I tillegg til å bedrive forfalskninger med Nietzsches arbeider drev Nietzsches søster en bevisst politikk med Nietzsche arkivet som hun ledet. Hun samarbeidet bare med forfattere som var villige til å støtte opp om det halvt mytiske bildet av broren som hun selv hadde konstruert for å skjule Nietzsches opprinnelige filosofi. Søsterens rolle har dermed vært med på å prege et bestemt bilde av hans verk, nemlig som fascismens og nasjonalsosialismens åndelige far. Hennes politiske utnyttelse av hans verk førte blant annet til at ”Thus Spoke Zarathustra” ble standardlesning for tyske soldater under første verdenskrig, og at Nietzsche av enkelte sentrale nasjonalsosialister ble tatt til inntekt for deres nasjonalistiske krigsdyrkelse, den totalitære staten og rasismen (Risberget 1999:5). Jeg har forsøkt å få frem Nietzsches anti-totalitære grunnholdning ved å fremheve Nietzsches sterke forsvar for individets rett til selv å utforme sitt eget liv på tvers av all systemtenkning som fascismen og nazismen er totalitære eksempler på. I tillegg har jeg anvendt den grundig bearbejdede ”The Will To Power” utgaven som Walter Kaufmann og R.J Hollingdale har oversatt på en vitenskapelig og grundig måte, og der enhver forfalskning er fjernet så langt det har vært mulig. I tillegg har jeg anvendt ”Writings from the Late Notebooks” der Rüdiger Bittner har gjort et

⁴ Blant annet behandlet i Walter Kaufmann ”Nietzsche Philosopher, Psychologist, Antichrist,” Princeton University Press 1974. Se side 110 f. der Kaufmann hevder at Nietzsche ikke søkte nye verdier, men en bevisstgjøring av mennesket gjennom å kjempe mot de gamle verdiene.

vitenskapelig anerkjent og seriøst arbeid med å fremlegge sentrale deler av Nietzsches "Nachlass."

Oppgavens oppbygning

Kapittel 1, "et forsøk på en omvurdering av alle verdier," innleder med noen sentrale tanker om dette prosjektet fra filosofiprofessor Robert C. Solomon. I det påfølgende delkapitlet tar jeg for meg Nietzsches særegne hammerfilosofi, og søker å redegjøre for hva denne metoden innebærer i praksis. Her har jeg hentet mye fra boken "Twilight of the Idols," hvor filosofering med hammeren forklares av Nietzsche selv. Neste delkapittel omhandler Nietzsches kritikk av vitenskapen, hentet utdragsvis fra hans etterlatte "Nachlass"-notater, nærmere bestemt fra den posthumt utgitte "Will to Power." Videre følger flere del kapitler med kritikk og dekonstruksjon av kunsten, flokkdyrmennesket, samfunnet og dekadansen.

Kapitel 2 omhandler Nietzsche og kristendommen, med sentrale utdrag hentet fra "Antikrist," "Writings from the Late Notebooks" og "The Will to Power."

Kapitel 3 tar for seg Nietzsches kritikk av den tradisjonelle filosofi og moral, hvor den kollektive moralen kritiseres som en livsødeleggende illusjon. Nietzsche hevder her blant annet at det ikke finnes moralske fenomener, bare moralske fortolkninger av fenomenene. Avslutningsvis tar jeg for meg dialektikken hos Nietzsche i kapittel 3.7. I del II av oppgaven tar jeg for meg Nietzsches "hellige treenighet" av vilje til makt i kapittel 4, den evige tilbakekomst av det samme i kapittel 5, og overmennesket i kapittel 6. Sentrale stikkord i den konstruktive og alternativt forkynnende delen er frigjøring og fokusering av viljen til makt, åndsaristokratisk herremoral, syklisk modell av tiden og eksistensen med evig gjentakelse av alle hendelser, lekende og eksperimentell selvskapelse, konstruksjon av en personlig livsfilosofi og skapelse av en personlig verden. Frigjøringen *fra* det livsnedbrytende er ment å lede til frigjøringen *til* det livsoppbyggende i form av vilje til makt, den eksistensielle testen om den evige tilbakekomst, og overmennesket som representerer livskraften på sitt høyeste og mest vitale nivå.

Del I Nietzsches kritiske filosofi.

I mitt forsøk på å fremlegge Nietzsches omvurdering av alle verdier har jeg lagt vekt på kritikken av vitenskapen, kunsten, flokkdyrmennesket, dekadansen, kristendommen, og den tradisjonelle filosofi og moral. I tillegg har jeg fremstilt Nietzsches mer nyanserte syn på Jesus og urmenigheten, en redegjørelse for hva passiv nihilisme og vilje til intet innebærer, og en skissering av dialektikken hos Nietzsche. Nietzsches dekonstruerende metode er hammerens filosofi, de gamle verdiene skal kritiseres og omvurderes. Hammeren symboliserer det å ”knuse” de gamle kollektive og livshemmende verdier. For at overmennesket med sine egenkonstruerte verdier skal kunne oppstå, må først de tradisjonelle verdiene omvurderes og forkastes. Den kollektive identiteten er inautentisk ifølge Nietzsche. De tradisjonelle kollektive verdiene svekker mennesket og gjør det fremmedgjort fra sine naturlige instinkter. Flokkdyrmenneskene representerer hos Nietzsche den inautentiske og livs nedbrytende mennesketype som vulgariserer hele eksistensen. For at en ny og sterkere mennesketype skal kunne oppstå, må man kvitte seg med enhver identifisering med den tradisjonelle ”mannen i gata” mennesketypen som Nietzsche betegner som ”the last man” i Zarathustra boken. Den tradisjonelle moralen og religionen slavebinder viljen, sansene og kroppen. Nietzsche ønsker å snu verdiene tilbake til mennesket fra det transcendentale og hevder at sunne og vitale verdier må springe naturlig ut av sansene, kroppen, viljen og livet på jorden.

Kapittel 1 Forsøk på en omvurdering av alle verdier.

I dette kapittelet vil jeg ta for meg sentrale deler av Nietzsches omvurdering av alle verdier. Denne tematikken fortsettes i kapittel 2 hvor jeg tar for meg Nietzsches kritikk av kristendommen og hans syn på Jesus Kristus. Innledningsvis vil jeg kort skissere en redegjørelse fra professor Robert C. Solomon, som forklarer hva Nietzsche egentlig mener med en omvurdering av alle verdier og skapelse av helt nye verdier. Deretter forklarer jeg kort hva Nietzsche legger i det han betegner som filosofering med hammeren. Filosofering med hammeren er den sentrale metode som Nietzsche anvender for å destruere gamle verdier og muliggjøre skapelsen av nye og personlige verdier. Deretter vil jeg kort ta for meg Nietzsches kritikk av vitenskapens sannhetstro og passive nihilisme, kunstens dekadanse og platonisme, flokkdymenneskets dekadente og passivt nihilistiske slavementalitet, og selve fenomenet dekadanse og hva den innebærer for livets frie utfoldelse. For å kunne bli et overmenneske må man gå gjennom en omvurdering av alle verdier, slik at den individuelle vilje kan settes fri til kreativ selvskapelse, konstruksjon av nye verdier, etableringen av en ny personlig filosofi og individets skapelse av sin egen verden i absolutt frihet. For at mennesket skal kunne bli en Gud for seg selv, må alle dekadente og livs hindrende systemer, idoler og viljer kritisk dekonstrueres og forkastes, slik at den absolutte frihet kan oppstå og mennesket bevege seg mot å bli et overmenneske.

1.1 Nietzsches forsøk på en omvurdering av alle verdier.

Professor i filosofi Robert C. Solomon trekker frem tre ulike perspektiver som kan anvendes for å forstå hva Nietzsche mener med omvurdering av alle verdier (Umwerthung aller Werthe). Det dreier seg avgjort ikke om å stå utenfor enhver verdi, og bortenfor ethvert perspektiv, for å bedømme alle verdier, eller å sette verdi på verdier i seg selv. Solomon setter spørsmålstegn ved Nietzsches' s tilsynelatende mer perspektivistiske insistering på at vi skal skape nye verdier, nærmere bestemt, at vi finner opp nye perspektiver på livet, kroppen og jorden. Dette er oppgaven for

fremtidens filosofer. Dersom vi undersøker hva Nietzsche selv mener, ser det ikke ut til at han oppmuntrer til noe nytt. De verdiene han forsvarer er generelt svært gamle, førkristne, hedenske, heroiske, og estetiske dyder. Riktignok er en stor del av de rent estetiske dydene preget av 1800-tallets romantiske ide strømninger. Nietzsche forsvarer mot, sjenerøsitet, og høflighet. Dette kan neppe kalles *nye* verdier. Solomon foreslår at vi kanskje kan forstå hva Nietzsche mener med sitt omvurderingsprosjekt hvis vi oppfatter det på en begrenset og negativ måte, slik blant andre Walter Kaufmann har gjort. Omvurderingen forlanger en bedømmelse og endelig forkastelse av alle jødisk-kristne verdier, men prosjektet kan ikke sies å omvurdere *alle* verdier. Solomon spør seg om ikke dette blir en for begrenset forståelse av Nietzsches prosjekt. Det er ingen grunn til å anta at Nietzsche ønsket å sette navn på og annonsere et helt nytt prosjekt med nøyaktig samme oppgave som han allerede hadde fullført i ”Beyond Good and Evil” og ”Moralens Genealogi” (Solomon 2003:141 f.). Riktignok var den første, og eneste publiserte, boken i prosjektet ”Antikrist,” men Solomon fastholder at det antageligvis vil være en feiltagelse å tenke på Nietzsches store prosjekt som sammenfattet av denne ene boken. Solomon beretter at Thomas Brobjer foreslår to andre fortolkninger (ombytte og tilbakevendelse) av omvurdering av alle verdier. Ombytte betyr at Nietzsche forsvarer verdier som er ”motsatte” de jødisk-kristne verdiene, nærmere bestemt herreververdier. Tilbakevendelse innebærer at Nietzsche forsøker å vende tilbake til historisk eldre aristokratiske verdier. Likevel ser disse to betrakningsmåter ut til å ta for seg Nietzsches tidligere arbeider, uten å se fremover til noe helt nytt, omvurderingen av bokstavlig talt alle verdier og oppfinnelsen av helt nye verdier. Solomon hevder at det ikke er helt åpenbart at herremoralens aristokratiske verdier er så innlysende motsatte av slave verdiene, selv om Nietzsche insisterer på at de er det. Det er heller ikke sikkert at det ”å gå bakover” til tidligere verdier er en reell mulighet. Da står vi tilbake med det Brobjer kaller den utopiske fortolkningen av omvurdering av alle verdier, oppfinnelsen eller oppdagelsen av virkelig nye verdier, annerledes enn noe vi har hatt før eller har nå. Og igjen, dette gjør det hele svevende og vi mangler ledetråder. Solomon foreslår derfor at vi forstår Nietzsches ”nye verdier” som noe som henviser ikke bokstavlig talt til nye verdier, men til svært gamle verdier og til deres personlige realisering som dyder, omarbeidet for å passe til vår egen tid (Solomon 2003:142). Metoden som må til for å kunne omvurdere alle verdier betegner Nietzsche som filosofering med hammeren. Ifølge Walter Kaufmann ønsket Nietzsche å erstatte de kollektive moralske verdiene med

bare naturalistiske verdier. Dette eksperimentet krever ikke at Gud ikke eksisterer, bare at vi blir enige om å ikke påkalle noen gud. Ved å erklære at Gud er død, åpnes det opp for etableringen av nye verdier som ikke er basert på noen overnaturlig godkjenning. Nietzsche skiller seg ut fra andre naturalistiske filosofer gjennom sin befatning med spørsmålet om universelt gyldige verdier og om et meningsfullt liv i det hele tatt er mulig i en gudløs verden (Kaufmann 1974:102). Dernest i hans forakt for de som enkelt og greit tar for gitt de verdiene som mer tilfeldig er gitt dem fra samfunnet, staten, og den etablerte, kollektivt orienterte og tradisjonelle religionen (Kaufmann 1974:103).

1.2 Filosofering med hammeren.

Ved å erklære guds død ser Nietzsche for seg at alt som har vært basert på troens fundament nå vil kollapse (Pearson 2005:33). Han hevder videre at den kristne gudsforestilling har skapt et patologisk hat mot det menneskelige dyret og jorden vi lever på, men denne guden har også beskyttet den menneskelige vilje fra teoretisk og praktisk nihilisme. Denne Gud som har garantert at universet ikke er uten struktur, orden og mening, ligger som en knust illusjon og all mening viser seg ut i fra dette perspektivet å være menneskelige projeksjoner. Derfor hevder Nietzsche at det desillusjonerte gudløse mennesket nå søker jordiske kollektive løsninger på de religiøse og eksistensielle problemene:

The time has come when we have to pay for having been Christians for two thousand years: we are losing the center of gravity by virtue of which we lived; we are lost for a while. Abruptly we plunge into the opposite valuations, with all the energy that such an extreme overvaluation of man has generated in man.

Now everything is false through and through, mere “words” chaotic, weak, or extravagant:

- a. one attempts a kind of this-worldly solution, but in the same sense – that of the eventual triumph of truth, love, and justice (socialism: “equality of the person”);
- b. one also tries to hold on to the moral ideal (with the pre-eminence of what is un-egoistical, self-denial, negation of the will); (Nietzsche 1901 : 20).

Den døde gudens skygger, restene etter kristendommen, må man ifølge Nietzsche vokte seg for. Å tenke på universet som et levende vesen eller en maskin, ufravikelige og statiske naturlover og dyrkelse av materien er eksempler på dette. Med andre ord er Nietzsche dypt skeptisk også til vitenskapen, dersom denne inntar religiøse former. Han hevder videre at ingen av våre estetiske eller moralske fortolkninger passer til universet (Pearson 2005:35). Nietzsche vil ha en ende på at vi ser på naturen som om

den gir bevis på godheten og omsorgen til en gud, fortolkningen av historien som manifestasjoner av en guddommelig vilje, fremstillinger av en moralsk verdensorden og fortolkninger av ens egen eksistens som peker mot sjelens frelse (Pearson 2005:36). Verden fornektes og det konstrueres en metafysisk idealverden. Når man så oppdager at idealverdenen er et luftslott som springer ut av den menneskelige psyke, sitter man igjen med den verden som engang ble fornektet. Skuffelsen er enorm, man blir pessimist og nihilist. Nietzsche krever at verden ikke må bedømmes ut i fra moral og religion, slik at pessimismen og den passive og livs fornektende nihilisme kan overvinnes (Nietzsche 1901:24). Derfor hevder Nietzsche at den kristen-nihilistiske verdistandard må avsløres og bekjempes i enhver form:

...here one has to eradicate, annihilate, wage war; everywhere the Christian-nihilistic value standard still has to be pulled up and fought under every mask; e.g.; in present-day sociology, in present-day music, in present-day pessimism (all of them forms of the Christian value ideal) (Nietzsche 1901 : 32).

Når man bedømmer verden ut i fra forfall og sykdom får man et feilaktig bilde av vår klode. En verdibedømmelse av jordlivet som er preget av dekadanse, skaper degenerering og livstretthet. Menneskene forvirres således bort fra sine grunnleggende instinkter (Nietzsche 1901:25). Tesen om at alle verdier er dekadente og passivt nihilistisk livs fornektende, baner veien for Nietzsches antitese om overmennesket, viljen til makt og alle tings evige gjenkomst. Han vil dekonstruere alle verdier for å radikalisere nihilismen, som igjen skal overvinnes med den positive forkynnelsen av overmenneskelæren. "The last thing I should promise would be to"improve" mankind. No new idols are erected by me; let the old ones learn what feet of clay mean. *Overthrowing idols* (my word for "ideals")-that comes closer to being part of my craft (Nietzsche 1901:217 f.)."

1.3 Kritikk av vitenskapen

Som vi har sett anvender Nietzsche en metode han kaller filosofering med hammeren, slik at de gamle idealidoler skal kunne omvurderes. Den vitenskapelige troen på sannheten og den objektive og nøytrale metode, søkes pulverisert gjennom Nietzsches kritikk av vitenskapen. Nietzsche kritiserer de nihilistiske konsekvensene av den moderne naturvitenskapen. En selvoppløsning, opposisjon, og siden en anti-vitenskapelig mentalitet vil omsider tre frem på grunn av den industrien som oppstår i

kjølvannet av vitenskapens foretaksomhet (Nietzsche 1901:8). Nietzsche hevder at selvet beruses av sitt forsøk på å arbeide blindt som et redskap for vitenskapen. En narkotisk tilstand av avsky mot seg selv kan ligge bak den rene viten (Nietzsche 1901:20). Vitenskapens idealer kan i sterk grad, vanligvis ubevisst, være påvirket av dekadansen. Nietzsche nevner sosiologien som et eksempel. Sosiologien er sykelig opptatt av samfunnets forfall, og tar sine egne forfalls instinkter for å være normen i den sosiologiske bedømmelse. Gjennom disse normene betraktes det livet som forfaller i dagens Europa, som sosiologiens sosiale ideal. Sosiologien kjenner dermed intet annet instinkt enn flokkdyrets (Nietzsche 1901:33). Viljen til kunnskap for kunnskapens egen skyld betraktes som dekadent av Nietzsche. Livets instinktive selvforsvar og beskyttelse mot for mye kunnskap, de elementære livsinstinkter, har sluttet å fungere når den moderne vitenskap fungerer som den gjør (Nietzsche 1901:44). Videre hevder Nietzsche at det er de lærde som oppfyller kristendommens lære best, ved å være redd for å ta parti mot en sak og ved redsel for å fornekte noe. Det skapes en toleransens mentalitet der alt er bra, alt blir forstått, og dermed forkastes de fiendtlige følelser. Selv om denne mentaliteten kan skade den enkelte, holder man stadig fast ved den (Nietzsche 1901:128). På denne bakgrunn kan Nietzsche hevde at det er de lærde som best oppfyller læren til Jesus Kristus:

We understand everything, we experience everything, we no longer have in us any hostile feelings. Although we may harm ourselves by it, our importunate and almost amorous inquisitiveness attacks, unabashed, the most dangerous things – “Everything is good” – it requires an effort for us to deny anything. We suffer if we should happen to be so unintelligent as to take sides against anything – Fundamentally, it is we scholars who today best fulfill the teaching of Christ (Nietzsche 1901:128).

Vitenskapen har ikke forstått det personlige, det individuelle forkastes hevder Nietzsche (Nietzsche 1901:204). De lærde er flokkdyr i kunnskapens sfære, de forsker fordi de blir beordret til det, og fordi andre har gjort det samme før (Nietzsche 1901:226). Vitenskapen vil unngå eksistensens kaos, dens hypoteser vil forklare alt, det skapes matematiske, mekaniske, lovmessige og skjematiske bilder av verden, som dermed får orden og sammenheng (Nietzsche 1901:324). Nietzsche fremholder at naturvitenskapen reduserer verden til kalkulerbare formler og konstante årsaker (Nietzsche 1901:334). Det er ren mytologi å hevde at naturens krefter adlyder lover, slik at vi, som en konsekvens av deres lydighet, får det samme fenomenet hver gang

(Nietzsche 1901:336). Tingene slik de fremtrer for oss, gjennom tall, aktivitet, tiltrekning og lover, blir projisert på naturen. Fysikerne tror på en sann verden, en systematisert fiksjon som ikke reflekterer verden slik den er i seg selv (Nietzsche 1901:339). Han fremholder videre at biologene anvender moralske vurderinger på naturen, slik at det skapes et fiendskap mot lysten til å dominere og hierarkier. Biologene hevder den høyere verdien av altruisme, slik at egoet synker i verdi. Artene overestimeres på bekostning av individene (Nietzsche 1901:361). Nietzsche benekter darwinismens teori om at det er de sterkeste og mest tilpasningsdyktige som formerer seg og bringer arten fremover. Det motsatte er tilfelle, hevder Nietzsche. De sterkeste og høyest utviklede går til grunne, mens de svake og middelmådige florerer. De organiserte flokkdyrinstinktene og de svakes fryktsomhet bekjemper de mest heldige, noble og sterke. De svake ødelegger de sterke, de uheldige bryter de heldige ned, de sunne destrueres av de degenererte med dårlige arveegenskaper (Nietzsche 1901:364). Nietzsche spør seg om det i realiteten er mulig å være objektiv ved vitenskapelige arbeider. Bak vitenskapens kalde upersonlighet taler noens vilje til makt, hevder Nietzsche (Nietzsche 2003:20). Det eneste man finner i tingene, er det man selv projiserer inn i dem. Mennesket putter *sine* verdier, inn i tingene, og oppdager seg selv i dem. Ut i fra dette synet, fastholder Nietzsche at vitenskapen er en barnelek (Nietzsche 2003:94). Videre heter det at den tyske lærdomsverdenen består av tre fjerdedeler sogneprester og lærersønner. Teologinstinktet i de tyske lærde forsøker stadig å finne bakveier til det gamle religiøse ideal. Begrepet den sanne verden, begreper om moralen som verdens essens, ble igjen mulig med Kant. En fullkomment oppdiktet verden ble gjort om til den virkelige, og således ble Kants suksess intet annet enn en teologsuksess (Nietzsche 1889:48).

Emile Faguet fortolker Nietzsches kritikk av den rasjonalistiske vitenskapen i retning av at vitenskapens representanter kan sies å være fryktsomme, trangsynte, og fantastiske når det gjelder å ikke se verden og menneskene slik som de er. Ofte er de overtroiske og dogmatiske i sine fordommer. Nietzsche betrakter vitenskapens representanter ifølge Faguet som gode kunnskapsarbeidere som i likhet med arbeiderne på en fabrikk er fremmede i forhold til det arbeidet som fabrikken som helhet bringer frem. Som et mellomledd mellom pøbelen og eliten er de ifølge Faguet sin fortolkning av Nietzsche middelmådige i alle ting (Faguet 1977:73).

Vitenskapsprofesjonen rommer flere pedanter enn noen annen profesjon og den utgjør

en uforsonlig fiende til kunsten og livet. Vitenskapen fjerner fargene fra kunsten og fryser den fast ved å analysere den. Vitenskapen dreper det som kunsten har levende gjort. Vitenskapsmannen er anti-dionysisk (Faguet 1977:74). Teoriene har erstattet instinktenes og skapelsens menneske som får livet til å elskes (Faguet 1977:76). Mennesket kan bare lære å kjenne sine egne organer gjennom vitenskapen, tingen i seg selv kan aldri erkjennes fullt ut (Faguet 1977:77). Vitenskapen er basert på tro, en mystisk sikkerhet i troen på den objektive rasjonelle sannhet. Troen på vitenskapen er en form for fromhet den deler med religionene (Faguet 1977:82). Den kristenplatoniske lære fremsetter at Gud er sannheten og at sannheten er guddommelig, og en beslektet sannhetsdyrkelse videreføres av vitenskapen (Faguet 1977:84). Vitenskapen er et tegn på dekadanse, den erstatter produksjonens menneske med en gold, ufruktbar og steril teoriens menneske. Den driver mennesket vekk fra livet og skjønnheten og begrenser det til kontemplasjon og en sannhet som likevel er umulig å oppnå (Faguet 1977:86). Forskeren oppfører seg alt for ofte som kunnskapens tjener, i stedet bør kunnskapen være menneskets tjener, slik at enhver sannhet som truer livet bør betraktes som en feiltakelse. Når vitenskapen får absolutt verdi, som en ny religion, glemmer man at kunnskapen har sine grenser, Nietzsche hevder ut i fra dette synet at det er mange ting han ikke ønsker å vite (Gane & Chan 1998:58).

1.4 Kritikk av kunsten

Som vi har sett ønsker Nietzsche å forkaste det han hevder er passiv nihilisme og utvannet religion i vitenskapens sannhetstro. Han viderefører denne kritikken til en kritikk av kunsten, som han betrakter som dekadent og som utvannet religion. Nietzsche fremholder at den moderne kunsten mangler originalitet. Kunsten har forfalt ned til dysterhet. Kunsten leder mot den passive nihilismen, gjennom romantikken, slik vi for eksempel finner den i Wagners konklusjon av Nibelungen (Nietzsche 1901:8). Kunstberuselsen for kunstens egen skyld, nevnes som en art av selvets narkotisering i et forsøk på å overkomme tomheten (Nietzsche 1901:20). Den kristennihilistiske verdistandard har infisert den moderne musikken, og må bekjempes i enhver form, slik at mennesket kan opphøyes (Nietzsche 1901:32). Poeter og andre visjonære kunstnere føler seg stolte og utvalgte som upersonlige talerør for ulike guddommer (Nietzsche 1901:87). En kunstner innbiller seg at tingenes verdi er å finne i de skyggeaktige restene man får ut av farger, former, lyder og ideer. Artisten kan ikke utholde virkeligheten og ser derfor vekk fra den. Artisten tror at jo mer

subtil, svevende og flyktig en ting eller et menneske er, desto mer verdifullt blir det. Jo mindre virkelig, desto mer verdifullt. Dette er platonisme, ideenes og formenes transcendent verden idealiseres. Platon målte graden av virkelighet som graden av verdi. Jo mer ide, desto mer væren. Han reverserte konseptet virkelighet, og hevdet at det man antar er virkelig er en feiltakelse. Jo mer vi nærmer oss ideen, desto mer nærmer vi oss sannheten. Både kristendommen og kunsten tar til seg denne platonske lære. Platon foretrakk tilsynelatenhet fremfor væren. Løgnen erstatter sannheten, uvirkeligheten erstatter de faktiske realiteter. Platon var så overbevist om tilsynelatenhetens verdi, at han gav den egenskapene væren, kausalitet, godhet og sannhet (Nietzsche 1901:308). Derfor kan Nietzsche si at kunstneren ikke utholder virkeligheten og setter verdiene etter graden av uvirkelighet:

An artist cannot endure reality, he looks away from it, back: he seriously believes that the value of a thing resides in that shadowy residue one derives from colors, form, sound, ideas, he believes that the more subtilized, attenuated, transient a thing or a man is, the more valuable he becomes; the less real, the more valuable. This is Platonism, which, however, involved yet another bold reversal: Plato measured the degree of reality by the degree of value and said: The more "Idea," the more being (Nietzsche 1901:308).

Nietzsche hevder at både kunstnerne, filosofene, vitenskapsmennene og de religiøse, søker en sann og uforanderlig verden, en statisk idealverden uten bedrag, forandringer, lidelse og motsigelser. Dermed fornekte de virkeligheten og søker mot en transcendent fiksjon (Nietzsche 1901:316 f.). Kunsten er et forsøk på å overkomme tilblivelsen, gjennom å skape illusjoner av evigheten (Nietzsche 1901:331).

Det er usedvanlige tilstander som kondisjonerer kunstneren, samtlige av dem relatert til morbide fenomener, slik at det virker umulig å være en kunstner og ikke være syk. Psykologiske tilstander som vi finner i kunstneren, som former personligheten, er beruselse, skarpsindig overforbruk av visse sanser og trang til å imitere. Nervesystemet overaktiveres hos kunstneren, man føler behovet for å kvitte seg med seg selv gjennom å utlade sine indre spenninger i sin kunst. "It is exceptional states that condition the artist – all of them profoundly related to and interlaced with morbid phenomena – so it seems impossible to be an artist and not to be sick (Nietzsche 1901:428 f.)." Den moderne kunstneren er beslektet med hysterikerne, og har en morbid karakter og elsker løgnen (Nietzsche 1901:430). Kunstnerens forfengeligheit er

som en kronisk feber som krever narkotika og har et skamløst forhold til eget selvbedrag. Alle de tåpelige komedier som er tilgjengelig for kortvarig stimulerende lettelse fra lidelsen, blir til sterke fristelser for kunstneren. Nietzsche fastholder videre at kunstneren mangler stolthet, og krever kontinuerlig hevn for sin egen indre selvforakt. Denne absurde irritabiliteten av kunstnerens nervesystem, som forvandler alle erfaringer til kriser og introduserer det dramatiske inn i enhver av livets trivielle hendelser. Kunstneren er en skuespiller, en lystløgner som ifører seg stadig nye masker, uten noensinne å være seg selv. Talentet blir til en vampyr som suger til seg kunstnerens pasjoner, vedkommende blir et offer for sitt talent. Artistene observerer seg selv mens de lever, de spionerer på seg selv, de er for nysgjerrige, og de har et skamløst forhold til sin egen lidenskap (Nietzsche 1901:431).

Nietzsche spør seg i hvilken grad det kan være slik at falskhet, likegyldighet for sannheten, deres uvitenhet om seg selv, deres dype alvor i sine barneleker, deres narraktighet, deres manglende verdighet og urimelighet, kan være et tegn på ungdommelighet og barnaktighet (Nietzsche 1901:432). Falskheten intensiveres i romantikken, som er et tegn på utilstrekkelighet og ikke på styrke. Fryden over høye fjell, ørkener, stormer, orgier og det skrekkelige, er et tegn på svake nerver og trette ånder (Nietzsche 1901:436). For å kunne få noen effekt, krever den moderne kunstner stadig sterkere stimuli. Man må tyrannisere sansene for å oppnå noen effekt i det hele tatt. Patologisk erotikk og en moderne kunst der motivene forenkles til de blir formler som kan tyrannisere, er eksempler på dette. En overveldende masse av farger, ideer, materialer, begjær og former som til sist overvelder sansene og skaper forvirring (Nietzsche 1901:437).

Den romantiske eksotisering, der man gjennom malerier eller litteratur som medium, kan reise med fantasien til fjerne, fremmede og forhistoriske land og kulturer, disse falske horisonter som imiterer virkeligheten, er substitutter for en mangelfull virkelighet. Behovet for romantisk kunst er et tegn på en svekket vilje, den romantiske kunsten blir et substitutt for en mangelfull virkelighet (Nietzsche 1901:438).

Modernitetens musikalske pessimisme, alle disse stakkarslige ungdommer som anvender sitt piano som et torturedskap for å få frem sin gråt og fortvilelse, all denne gjørme av dødsmesser og sutrende fortvilelse, er ifølge Nietzsche en pessimisme som bør fordømmes. Musikeren anvender mange av de samme metodene som en

hypnotisør, valget av tempo og tonale farger for hans orkester, den motbydelige unngåelse av logikk og orden i rytmene, den vedvarende, beroligende, mystiske og hysteriske kvaliteten på hans endeløse melodi, skaper en hypnotisk suggesjon. Publikum blir redusert til nedsløvede søvngjengere som går i transe. Musikken er full av religion, de religiøse behov tilfredsstilles både bevisst og ubevisst. Nietzsche fremhever Wagners musikk som full av bønn, dyder, jomfruelighet og ønske om redning (Nietzsche 1901:442). Med økende sivilisasjon følger en forøkning i de morbide elementer, i antallet psykiatriske kasus og antallet kriminelle. Kunstneren er et mellomstadium mellom kriminalitet og psykisk sykdom. For behersket for kriminelle gjerninger på grunn av svak vilje og fryktsomhet, og ikke enda klar for sinnssykehuset, men søkende i begge retninger (Nietzsche 1901:460). Kunsten blir et forsøk på å flykte fra seg selv, et middel til å glemme seg selv, en selvets narkose. En slik ufri kunstner trenger en narkotisert verden, forunderlig, tung av lede, full av eksotisering og idealenes symbolisme, bare for å kvitte seg med sin egen virkelighet for en kort stund. Selvforakten og den patologiske seksualiteten, krever kunsten for å flykte fra seg selv (Nietzsche 1901:555). Artistens primære drivkraft er den innautentiske teatraliske kraft, de er løgnere som bedrar alle, inkludert seg selv (Nietzsche 2003:1).

Rüdiger Safranski fremhever Nietzsches definisjon av kunst som en metafysisk aktivitet, og hans påstand om at enhver som søker å tilfredsstille sine metafysiske behov i kunsten har feilet testen på den intellektuelle karakteren (Safranski 2000:196 f.). Metafysikken i kunsten er den snedige arven fra religionen. Kunst som er feiltolket når den tilnærmes gjennom metafysikken legger et nett av uklar tenkning over livet. Presis tenkning og presis kunnskap finnes ikke i kunsten. Artistiske impulser vil ofte stå i veien for det harde og strenge prosjekt av kunnskap, og hemme utviklingen av mennesket. Sett i et positivt lys er kunsten hos Nietzsche en fritidsregresjon, en midlertidig hvile fra effektiviteten og realitetsprinsippet. Kunsten lar oss bli som barn igjen, slik at gamle følelser kommer til liv igjen, i alle fall for en kort stund. Om vi for ofte søker tilflukt i kunsten, forhindres vår evne til å arbeide for å forbedre vår tilstand. Han fordømmer de som ikke er helt villige til å gi opp religionens trøst, og setter pris på kunst fordi de der finner et falmet ekko fra religionen. Så er det de ubesluttomme som gjerne vil leve et annet liv, men som mangler styrken til å snu deres liv rundt, og ser til kunsten for å oppfylles av den

isteden. Dernest er det de innbilske menneskene som skygger unna selvoppofrende arbeid og nyter kunst som en del av sin fritid. Så er det de kloke uvirksomme damene fra overklassen som trenger kunst fordi de ikke har noen definerte plikter. Alle søker de å unngå kjedsomhet og ubehag, og hvis mulig, å transformere deres livs og karakters feil til feil i verdens skjebne (Safranski 2000:197). Det er ikke overflod av velvære og helse som bringer folk til kunsten, men mangler. Kunst elskere av denne typen er mennesker som hater seg selv. Nietzsche fremhever at det ikke er nytelse ved seg selv men avsky ved seg selv som bringer folk til kunsten (Safranski 2000:198).

1.5 Kritikk av flokkdyrmennesket

For at den nye mennesketype skal kunne oppstå mener Nietzsche det er nødvendig å kritisere og forkaste det moderne flokkdyrmennesket. Ved å destruere det gamle skal nye horisonter for kreativ skapelse åpne seg ifølge Nietzsche. Derfor må den dekadente kunsten forkastes, slik at en ny og livs bejaende kunst kan oppstå, og det moderne flokkdyrmennesket forkastes, slik at overmennesket skal få sin mulighet. Under moderniteten avlærer det Nietzsche hevder er de lavere mennesker, flokkdyrene som styres av kollektive verdier, sin beskjedenhet og blåser opp sine behov til kosmiske og metafysiske verdier. Massene av samfunnsmennesker vulgariserer hele eksistensen. Når massene dominerer, blir de edle unntaksmennesker tyrannisert av bøllene, slik at de mister troen på seg selv og blir passive nihilister (Nietzsche 1901:19). Nietzsche kritiserer det han betegner som selvnarkotisering, altså forgiftning av personligheten i et desperat forsøk på å komme over livets tomhet gjennom beruselse. Han nevner beruselse gjennom musikk, beruselse i sadistisk destruksjon av det noble, beruselse som blind entusiasme for enkeltmennesker som idoliseres, eller hele tidsepoker som idoliseres eller hates. Videre nevnes beruselsen i den vellystige nytelse av evig tomhet og stupide små fanatiske overbevisninger. Sykdom følger av denne generelle umåteholdne atferd. Fordervelse dreper nytelsen. Selvets narkotisering svekker viljen (Nietzsche 1901:20).

Den erotiske bråmodenhet blant ungdommen, kritiseres også. Ødelagt og tilskitnede fra sitt tarvelige liv, og slavebundet av foraktfulle tilbøyeligheter. Ironiske og foraktfulle mot seg selv, som raffinerte galei slaver. De lar seg styre av sitt dekadente miljø, sexisme og alkoholisme preger dem. Alkoholismens vane, den stupide kopisme, den feige assimilering til det dominante regime. Så kjedelige, så åndsforlatte

i ansikt, ord og positur, overstimulert av den motbydelige alkoholen (Nietzsche 1901:31). Flokkdyrmenneskene betegnes av Nietzsche som summen av intetheter, hvor hver intethet har like rettigheter, og hvor det betraktes som dydig å være et null (Nietzsche 1901:33). Det moderne mennesket, tror selv at de er gode, men er ifølge Nietzsche korrumperte og forført av tyranner og prester. De tar parti for de underprivilegerte og undertrykte. Deres humanistiske kult og altruistiske selvutslettelse, bekjemper det glade humør, eleganse, sensualitet, og den lystige ånd (Nietzsche 1901:42). Den moderne ånden mangler disiplin, der den dresser seg opp i alle slags moralske trender. De glorete ord som de fremviser er toleranse, objektivitet, sannhet, frihet, dybde, vitenskapelighet og engasjement. Nietzsche påstår at det motsatte av disse begrepene er det som kjennetegner flokkdyrmenneskets atferd. Toleranse er i praksis, bak fasadene, udugelighet i å si ja og nei til livets oppadstigende og nedadgående former. Deres såkalte sympati er en tredjedel likegyldighet, en tredjedel nysgjerrighet, og en tredjedel patologisk irritabilitet. Objektivitet er mangel på personlighet, manglende vilje, og udyktighet for kjærlighet. Frihet versus regler er egentlig romantiske drømmer. Sannhet er egentlig falskneri og løgner. Vitenskapelighet er usedvanlig komposisjon av virkelighetsperspektiver. Engasjement betyr uorden og manglende måtehold. Dybde betyr egentlig forvirring og det overstrømmende kaos av symboler (Nietzsche 1901:50).

Nietzsche hevder at han blir kvalm av det han betegner som åndens parasitter. I det syke Europa påstår han å finne over alt disse depressive, grådige, skitne, som sniker seg inn, trykker seg inntil, tyvaktige, og uskyldige som små syndere og mikrober. De lever av andre menneskers ånd og søler den bort. De vet at den rike ånds natur er å gi tankeløst, uten smålig forsiktighet (Nietzsche 1901:49). De middelmådiges avsky for den uavhengige, vender seg mot all egoisme, og bare det som gjøres for andre blir akseptert som prisverdig. Fredsommelighet, rettferdighet, moderasjon, beskjedenhet, respekt, hensynsfullhet, tapperhet, ærbarhet, ærlighet, trofasthet, gudfryktighet, ordentlighet, pålitelighet, dedikert holdning, sympatisk innstilling, hjelpsomhet, samvittighetsfullhet, simpelhet, mildhet, rettferdighet, sjenerøsitet, føyelighet, lydighet, upartiskhet, uten misunnelse, velvillighet og arbeidsomhet blir således de

sentrale dyder for flokkdyrene og samfunnet⁵ som favoriserer alle menneskers likhet. Flokkdyrene har helt andre dyder i relasjon til verden utenfor. Da er de fiendtlige, selvopptatte, nådeløse, mistenksomme og full av lyst til brutal dominans. Mot det uavhengige unntaksmennesket er flokken urettferdig, fiendtlig, umåteholdne, ubeskjedne, frekke, hensynsløse, feige, løgnaktige, falske, nådeløse, svikefulle, misunnelige og hevngjerrige (Nietzsche 1901:161). På denne bakgrunn kan Nietzsche hevde at flokkdyrmenneskene forakter rangens hierarki og instinktivt favoriserer den lære som gjør alle mennesker like:

Mortal enmity of the herd toward orders of rank: its instinct favors the leveller (Christ). Toward strong individuals (*les souverains*) it is hostile, unfair, immoderate, immodest, impudent, inconsiderate, cowardly, mendacious, false, unmerciful, underhand, envious, revengeful (Nietzsche 1901:161).

Det gode mennesket⁶ er en tyrann som betrakter sitt eget livssyn og væremåte som den eneste riktige. Denne mennesketypen behandler sin eksistensform som en tilstand som bør påtvinges som lover, sannhet, godhet og perfeksjon. Det ligger en form for tro i dette, den blinde tro på egen selvgodhet og fortreffelighet. Disse gode mennesker med sin beskjedenhet, arbeidsomhet, flittighet, hjelpsomhet og måteholdenhet, er den ideelle slave ifølge Nietzsche (Nietzsche 1901:195). Overmennesket kroppsliggjør herremorale i idealisert form, mens "the last man," eller flokkdyrmennesket kroppsliggjør slavemorale. Flokkdyrmennesket "the last man," er det motsatte av overmennesket og får sine verdier ikke fra seg selv, men fra flokken, kollektivet og systemet. Flokkdyrmennesket forstår sin vilje til makt som andre menneskers vilje til makt. Vedkommende styres av andre og ikke av seg selv. Selv flokkdyrenes forsøk på perfeksjonering, deres streben, forstås i kontekst av og i termene til andre menneskers oppnåelse og vurderinger. Personen konkurrerer mot de anonyme andre, og vedkommende verdsetter slik som de andre verdsetter. Flokkdyrmennesket håper slik som de andre håper, frykter slik som de andre frykter, og roser det samme som de

⁵ Se også Nietzsches systematiske kritikk av samfunnet i "The Will To Power", for eksempel side 31, 175, 382, 398, 473 og 474. Også i "Writings from The Late Notebooks" er det en del til dels skarp kritikk av samfunnet, se for eksempel side 102, 174, 175 og 218. Samfunnet betraktes som en syk sammenhopning av kremmere, et hyklersk skuespilleri hvor staten benytter seg av amoralske metoder og klassifiseringer av mennesker. Kroppen blir et redskap for samfunnet og mennesket læres opp til å betrakte de tilstander hvor det arbeider på en mekanisk brukbar måte, som de høyeste og beste tilstander. Derfor er det nødvendig å spolere hans livsglede ved de andre sinnstilstander så mye som mulig.

⁶ Dette emnet er mer utførlig behandlet av Nietzsche i "The Will To Power" 1901 Vintage Books.

andre roser slik at personen lever livet til de andre. Flokkdyrmennesket, "the last man," utgjør flokkdyrmennesket i oss alle og er en del av det som må overkommes dersom overmennesket skal kunne oppstå (Magnus 1978:33).

1.6 Passiv nihilisme og vilje til intet

Overmennesket representerer viljen til makt i motsetning til viljen til intet. For at overmennesket skal kunne oppstå må viljen vendes mot livet, slik at livet blir sterkt og vitalt. Alt som svekker livet må forkastes, og viljen til intet er en fare som kan drukne individet i tomhet og meningsløshet når de gamle idealer er dekonstruert. Übermensch livsidealet oppnås gjennom en aktiv og kjempende nihilisme, i motsetning til den passive og livsfornektende nihilisme. Målet er å nå en tilstand hinsides nihilismen, der en individuelt utviklet livsfilosofi skal gi et nytt grunnlag for å gi livet mening og innhold. Viljen til makt i slavemoralen blir samtidig en vilje til intet, når en religion som kristendommen tømmer verden for mening, og projiserer livets mening over på et transcendent ideal som skal fremtre etter døden. Den kristne slavemoralen bekjemper livet i dets fulle utfoldelse, og bidrar til å opprettholde et liv som ikke er fullt ut i stand til å utfolde sine anlegg⁷. Hovedinnholdet i denne type moral er flokk- og fellesverdiene, i sterk grad representert gjennom presteskaper (Henriksen 1993:196). Viljen hos Nietzsche er aldri blind, den er målrettet. I viljen til makt er det alltid et element av livsbekreftelse, også i askesen. Den asketiske, livsfornektende eller flokkstyrte form for moral vil også ha makt over livet. Den fornekter derfor bare den del av livet som den ikke kan beherske. Den mest makeløst degenererte måte å vise seg på har viljen til livsbeherskelse i den form av askese som fornekter enhver naturlig side ved livet. Der viser man sitt herredømme over livets instinkter ved å ville fornekte dem alle. Det asketiske menneske kan derfor også ville sin egen lidelse, fordi det innenfor dets moralsystem kan tolkes som et uttrykk for det gode, rettsindige og sanne liv. Forutsetningene for å ville intet, eller for å ville lidelse, er at dette innenfor kristendommens moralsystem kan fortolkes som realiseringen av det gode og ideale liv (Henriksen 1993:197). Man har således etablert en meningssammenheng der livsfornektelsen bekrefter at en lever på en sann måte i henhold til den moralske og ideale verden. Trusselen mot det lidende og asketiske

⁷ Se også Laurence Gane og Kitty Chan "Nietzsche For Begynnere," Bracan Forlag 1998. Se side 137, der slavemoralens asketiske utslag i selvhat, frykt for begjær og avvisning av glede danner et skjebnesvangert nei til livet i dets fulle utfoldelse.

mennesket er innenfor en slik ramme er ikke lidelsen i seg selv. Faren består i at lidelsen fremstår som meningsløs. Nettopp på dette punkt er det at kristendommen med sin fortolkning av lidelsen, gir mening til det tragiske. En hvilken som helst mening med lidelsen betraktes som bedre enn fravær av mening. Således blir de asketiske idealer svært anvendelige. Viljen, som en prinsipielt livsidentisk og livsoppretholdende faktor redder seg i den kristne moralkodeks og meningssammenheng ved å bemektige seg de midler som eventuelt kan føre til dens egen undergang. Denne vilje til intet, viser seg alle steder der man stiller opp en meningssammenheng som ikke aksepterer og fortolker livet på bakgrunn av hva det er. Av denne årsak oppfatter Nietzsche det asketiske ideal som et vern mot nihilismen, som følge av innsikten i verdienes manglende ideale forankring, også selv uttrykker en form for nihilisme, nemlig den passive og livsfornektende nihilisme.

Kristendommen uttrykker gjennom en slik oppfattning en vilje til å satse på det ikke-eksisterende og livsfornektende (Henriksen 1993:198). Viljen til intet er en passiv nihilisme, som fremsettes som en motsetning til den aktive nihilismens livs bejaende vilje til makt som Nietzsche profeterer som en sentral egenskap hos overmenneskene. Den passive nihilisme er knyttet til antagelsen om en annen verden, en metafysisk idealverden, enn den som ytrer seg gjennom sanser, drift og vilje. Mennesket som antar denne form for en "høyere" verden, blir styrt av sine forestillinger om denne, og er i den forstand passive og underlagt en annen høyere og sterkere makt. Fordi denne makt egentlig er basert på troen om noe ikke-eksisterende, er det her tale om en passiv nihilisme. Dette utelukker imidlertid ikke at den passive nihilisme også kan være et vern mot en annen type nihilisme, nemlig den aktive nihilisme som uttrykker individets vilje til makt, og som innser og tar konsekvensene av at de moralske og ideale begreper er uttrykk for livsnedbrytende krefter.

Som vi har sett må den passive nihilisme overvinnes for at individet skal kunne frigjøres til seg selv. Den passive nihilisme gjennomskuer ikke seg selv og sine funksjoner, og eksponerer dermed sin vilje til intet ved å tolke verden ut fra en meningssammenheng der alt kan fortolkes som meningsfullt ut fra et moralsk og religiøst kollektivt mønster, der et perspektiv på verden og livet holdes frem som det eneste riktige. Den aktive nihilisme er på den annen side resultatet av den gjennomførte opplysning, med renessansens innovative individualisme og opplysningstidens idealer om personlig autonomi og verdimelessig selvkonstitusjon ført

ut til sin ytterste konsekvens. Muligheten for selvstendige verdier og ideale verdener avvises, det gis intet som har mening og verdi i seg selv, individet må selv velge hva det ønsker å tillegge mening og verdi, ut i fra egne ønsker og behov. Den aktive nihilisme er typisk for den periode som Nietzsche hevder har inntrådt etter at kristendom, metafysikk og tradisjonell moral er avslørt som ytringer av en livsfiendtlig vilje til intet. Denne type nihilisme vil herske til det blir etablert nye filosofier og individuelle verdier. I denne nye, aktive typen nihilisme er det ikke noe mål å gi lidelsen en allmenngyldig meningssammenheng. I den grad lidelsen er uttrykk for noe meningsfullt, er det som en kilde til forøket innsikt i eget liv, og fordi man her innser og holder ut at det meningsløse er meningsløst, og ikke forsøker å gi skinn av noe annet. Da kan nihilismen bli et tegn på den personlige styrke som kreves for å krysse tomhetens avgrunn av Nietzsches "overgangsmennesker." I denne forbindelse kreves det ikke noen form for kollektive verdier eller meningssammenhenger. Alle kollektive verdier og meningshorisonter betraktes som svakhetstegn (Henriksen 1993:199). Innsikten i verdens tomhetsnatur må utholdes med styrke. Den aktive nihilisme er et tegn på at åndens makt er stigende, mens den passive nihilisme er et tegn på åndens dekadanse og forfall. Den passive nihilisme er flokkmenneskets moral, der den selvfornektende vilje til intet regjerer under de helligste navn. Det kan derfor synes underlig at denne type moral er konsentrert om et individ, nemlig Jesus Kristus. Men den passive og lidende form for nihilisme kan finne sin særegne religiøse legitimering nettopp i kristendommens inkarnasjon av gud på korset. Det skyldes at kristendommens moral i følge Nietzsche er basert på offeret for et "høyverdig" transcendent ideal. Ved å identifisere seg med Jesus sin svakhet og lidelse på korset, oppnår de troende en form for guddommelighet. Men som vi allerede har sett, tjener denne religionsform, som forherliger det svake, faktisk også til å holde de sterke aristokratiske ånder tilbake og svekke deres muligheter for selvbekreftelse. Dermed fortrenses en mer fornem form for sinnelag, og de edle unntaksmennesker holdes nede og utfrysas fra fellesskapet (Henriksen 1993:200). Fordi de edle unntaksmenneskene ikke lenger kommer til sin rett, påstår Nietzsche at kristendommen var menneskehetens største ulykke hittil, en eneste stor indre fordervelse av vitaliteten og maktviljen. Det som gir seg ut for å være kjærlighetens og godhetens religion, er bakenfor de hellige fasadene en religion bygget på hat, redsel og hevnlyst mot de sterke (Henriksen 1993:201).

Det som kan begrunne flokkmoralen, må være knyttet til hva som kan gjelde som felles for alle som forener seg om disse verdiene. Flokkmoralen er knyttet til troen på alle menneskers likeverd, på likhet for Gud, likhet for staten, likhet for samfunnet. Nietzsche ser det slik at man må kunne hevde allmenne forpliktelser som alle mennesker er stilt under, for å gjøre alle mennesker ”gode” og pliktoppfyllende under slavemoralens tyranni mot friheten og livet. Der man ikke kan operere med likhet som en forutsetning, vil en mye lettere kunne oppleve at enkeltindivider unndrar seg de krav som flokken, fellesskapet eller samfunnet som helhet avkrever sine medlemmer. Tanken om likhet sikrer alle like rettigheter, og gir dermed inntrykk av å være et høyverdig, solidarisk og rettferdig prinsipp. Det er ikke lett og avsløre at det dypest sett tjener til undertrykkelse og fordervelse av det frie levende livet. Fra et kristent synspunkt er denne likhetstanken forankret i troen på at alle mennesker er Guds skapninger, som i og med sin skapthet har like stor verdi for Gud. Der gudstro og skapertro ikke lenger kan begrunne en prinsipiell likhet mellom mennesker med henblikk på deres verd og rettigheter i skaperverket, fraristes et av moralens sentrale grunnbegreper sin religiøse legitimering. Der moralens likhetsprinsipper oppløses med Guds død, åpnes muligheten for å innføre rangordninger mellom ulike typer mennesker (Henriksen 1993:203 f.).

1.7 Kritikk av dekadansen

Nietzsche hevder å finne dekadanse i religionene, kunsten, moralen, vitenskapen, samfunnet og hos det han betegner som flokkdyrmenneskene. Det blir et viktig mål å spore opp og bekjempe enhver form for dekadanse, og det nye mennesket er personer som selv har internalisert denne kampen i sitt eget liv. Dekadansen ødelegger livet, og Nietzsche ønsker å bringe livet til verdighet igjen. Bare gjennom å fri seg fra dekadansen kan overmennesket oppstå. Konsekvensene av dekadansen, livets forfall, er lastefullhet – avhengighet og slaveri under lastene. Videre leder dekadansen til sykdommer og sykelighet, kriminalitet, sterilitet, hysteri, svak vilje, alkoholisme, pessimisme, anarkisme, og frihet som destruerer seg selv. De dekadente ærekrenker, svekker, trekker i tvil, og destruerer livet. Videre leder dekadansen til skeptisisme og moralens korrupsjon som skaper behov for stadig sterkere stimuli (Nietzsche 1901:26). Nihilismen, at verden tømmes for verdi, er det logiske resultatet av dekadansen. Sykdom, spesielt nevrosen, og tiltagende irritabilitet er andre symptomer på livets degenerering og morbiditet. Menneskene søker å helbrede dekadansen, men

bruker isteden gift som ytterligere forsterker utmattelsen. Kristendommen og troen på fremskrittet er et eksempel på dette, hevder Nietzsche. Resultater er at man mister sin motstand mot stimuli, man havner i tilfeldighetens nåde, og blir grov og udannet. Viljen løser seg opp, personligheten oppsplittes, og moralen blir altruistisk og dermed selvutslettende. Den svekkede personlighet solidariserer seg med de dekadente, og overstimuleres til ekstrem irritabilitet. Man makter ikke å forstå at dekadansen er en fysiologisk tilstand, og tror at konsekvensene er årsaken til elendigheten. Et eksempel på dette er hele den religiøse moral, hevder Nietzsche. Man lengter etter en tilstand hinsides lidelsen, man hevder at alt liv er lidelse, man begynner å dyrke det ubevisste, søvnen, flukten fra bevisstheten (Nietzsche 1901:27). Dekadansen sykelliggjør og svekker, slik at man mister sin styrke til å motstå farer og infeksjoner. Motstanden brytes ned, i moralsk forstand, og man resignerer og blir mild i møtet med fienden (Nietzsche 1901:29). Den dekadente personlighet er en degenerert mennesketype som kjennetegnes av svak vilje, usikker personlighet, manglende evne til å motstå å reagere på stimuli, manglende selvkontroll og påtvunget press på seg selv ved enhver suggesjon fra et annet menneskes vilje (Nietzsche 1901:182 f.).

Dekadanse er en sentral kulturell kraft som former alle livets områder. Rüdiger Safranski hevder at dekadansen slik Nietzsche ser den, kan oppsummeres som forsøket på å trekke ut subtile gleder fra fantomsmertene fra en forsvunnet Gud (Safranski 2000:309). De tradisjonelle filosofene er dekadente siden de har blitt ledet til å utvikle diverse metafysiske systemer som involverer en distinksjon mellom denne verden, fortolket som bare en tilsynelatende verden, og en annen verden som bevilges all ære. Nietzsche diagnostiserer den generelle tilstand han kaller dekananse som en konsekvens av visse fysiologiske mangler og psykologiske defekter. Symptomene er utmattelse, svakhet, hypersensitivitet, og redusert vitalitet (Schacht 1992:27). Kristendommen er dekadent siden den ifølge Nietzsche forsøker å gjøre de dydene som gjør lykke mulig for de laveste til standard idealet til alle verdier. Dette er en utvikling han anser er skadelig for forhøyelsen av det menneskelige livet (Schacht 1992:357). Den kollektive moralen er også dekadent ifølge Nietzsche, siden den avnaturaliserer mennesket. Den asketiske moral fordømmer for sin egen skyld, og ikke ut i fra hensyn til livets anliggender. Moralens ut i fra dette synet anti-naturlig og den rettes mot livets instinkter ved å fordømme dem (Schacht 1992:454).

Kapittel 2 Omvurdering av kristendommen.

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for Nietzsches forhold til kristendommen.

Kristendommen blir selve ”erkefienden” og roten til alt ondt hos Nietzsche. Likevel er hans syn på Jesus Kristus preget av en relativt sympatisk innstilling. Kristendommen, og den moral, vitenskap, samfunn, kunst og idealer som springer ut av den, gjør mennesket sykt ifølge Nietzsche. Den kristne lære og praksis er dekadent og ødelegger livets mangfoldige muligheter. Mennesket mister kontakten med sitt eget indre, det fornektet seg selv og degenererer seg selv ved å underkaste seg i lydighet mot en fornektelse av sansene, jorden, kroppen og livet. Nietzsche går ut med til dels voldsomme skriftlige angrep mot den institusjonaliserte kristendommen. Bak alle onder som passiv nihilisme og dekadanse blir den kristenplatoniske lære den store syndebukken. For at overmennesket skal kunne tre frem må individet bryte ut av det livs hindrende og svekkende. Kristendommen og de idealer, idoler, samfunn, personlighetsstrukturer, dyder, moral, vitenskap og kunst som springer ut av den, slavebinder, hemmer og splitter mennesket, slik at det mister kontakten med seg selv. Nietzsche ønsker gjennom sin omvurdering av alle verdier og muliggjøre det frie mennesket som er i stand til å handle ut fra sitt eget autentiske ståsted, hinsides de tradisjonelle verdiene. Overmennesket må forkaste sin samtid for å realisere seg selv. Det nye mennesket må forkaste den kristne Gud for å selv bli en Gud for seg selv. Mennesket må være sin egen lovgiver og skape sitt eget godt og ondt, istedenfor å underkaste seg og fornekte seg selv gjennom de tradisjonelle verdiene.

2.1 Nietzsche og kristendommen

Alt det vakre og sublime menneskene har skjenket imaginære ting, ønsker Nietzsche å gjenvinne som eiendommen og produktet av mennesket selv. Raust har mennesket projisert sine indre gaver på den kristne Gud, slik at personen svekkes og gjør seg selv ynkelig. Ved å beundre og tilbe Gud, skjuler mennesket for seg selv at det er

mennesket selv som har skapt det han beundrer. Nietzsche hevder videre at mennesker som mangler utdanning fortsatt tror at sinnet er årsaken til at han er sint, ånden årsaken til hans tenkning, sjelen årsaken til hans følelser, kort sagt har mennesket tankeløst utplassert psykologiske størrelser, som antas å være årsaken til fenomenene. På et mer naivt stadium har mennesket forklart nøyaktig de samme fenomenene med hjelp av psykologiske personlige vesener. De tilstander som virket merkelige og fulle av overveldende fornemmelser, ble fortolket som besettelser og fortryllelser fra kraften til en imaginær person. De kristne ettersporer håp, fred, følelsen av redning, tilbake til psykologisk inspirasjon fra Gud. For den kristne, som Nietzsche hevder i alt vesentlig er en lidende og forstyrret person, virker følelsen av lykke, resignasjon og fred underlig og trenger en forklaring. Blant intelligente, sterke og vitale befolkningsgrupper, er det ifølge Nietzsche, primært de epileptiske som inspirerer til overbevisningen om at en forunderlig kraft arbeider gjennom sine medier. Alle beslektede tilstander, slik som den inspirerte, poeten, den makeløse kriminelle, sterke pasjoner som kjærlighet og hevn, leder også til oppfinnelsen av utenommenneskelige krefter (Nietzsche 1901:85 f.):

Among intelligent, strong, and vigorous races it is mainly the epileptic who inspires the conviction that a strange power is here at work; but every related condition of subjection, e.g., that of the inspired man, of the poet, the great criminal, of passions such as love and revenge, also leads to the invention of extrahuman powers (Nietzsche 1901:85 f.).

2.2 Splittelsen og degenereringen av mennesket

Ifølge Nietzsche har mennesket nedvurdert seg selv, ved å plassere alt det store og sterke i mennesket selv, over i en guddom. Mennesket blir splittet i to, den ene siden svak og ussel, den andre sterk og forbausende, hvor det førstnevnte kalles mennesket, og det sistnevnte Gud. Ved å bli hel igjen, kan mennesket bli sin egen Gud (Nietzsche 1901:87). Nietzsche hevder at prestene poserer og gjør seg til med sin skarpsindige skuespillerkunst. Presten vil at dets embete skal forstås som den høyeste type mennesker, og den sterkeste kraft i samfunnet. Presten alene besitter kunnskapen, dydene, han er Guds talerør og Guds formidler på jorden. Guddommen straffer enhver opposisjon til, og hver eneste tanke rettet mot presteskapet. Bare prestene besitter sannheten og det finnes bare en sannhet for alle. Alt det gode i samfunnet, naturen, i tradisjonen, etterspores til prestenes visdom. Bare prestene besitter godhet, det finnes

ingen annen kilde til det gode. Frigjøring fra sansene, kamp mot all sensualitet, passivitet, ufølsomhet, unaturlighet og høytidelighet blir ifølge Nietzsche presteskapets høyverdige dyder, som fordømmer motsetninger (Nietzsche 1901:88):

The priest wants to have it understood that he counts as the highest type of man, that he rules – even over those who wield power – that he is indispensable, unassailable – that he is the strongest power in the community, absolutely not to be replaced or undervalued (Nietzsche 1901:88).

Kristendommen avnaturaliserer flokkdyrmoralen, ledsaget av misforståelser og selvbedrag. Demokratiseringen er en mer naturlig og mindre løgnaktig versjon av det samme fenomenet. De tyngede, svekkede, de store masser av slaver og slaveaktige eksistenser, begjærer makt. De frigjør seg selv, de går inn i kamp, de krever like rettigheter, de krever privilegier, de trekker maktens representanter over på sin side, de forlanger eksklusiv makt, og de får den. På lik linje finner Nietzsche i kristendommen et slaveopprør, der de nedtrykte, middelmådige, misfornøyde og syke, krever like rettigheter. Kristendommens undertrykte kjemper mot den politiske adelen og deres idealer. Kristendommens middelmådige kjemper mot de edle unntaksmennesker og de privilegerte. Kristendommens syke og degenererte kjemper mot de naturlige instinktene til de sunne og livsglade. Når seieren er vunnet, klarer kristendommen å overtale de sunne og livsglade til å krige for deres sak. På samme vis blir makteliten konvertert til kristendommens sak. Nå er det flokkdyrinstinktet, pøbelen og de middelmådige som blir betraktet som de mest verdifulle mennesker gjennom kristendommens godkjenning. Denne middelmådige naturen blir bevisst på sitt verd, erverver mot for seg selv, og skaffer seg politisk makt. Demokratiet gjør kristendommen naturlig, og de aristokratiske idealer unaturlige. "Christianity as a denaturalization of herd-animal morality: accompanied by absolute misunderstanding and self-deception. Democratization is a more natural form of it, one less mendacious. (Nietzsche 1901:126)." Stolthet, distansens patos, det store ansvar, det livlige, den praktfulle dyriskhet, instinktene som gledes ved krig og erobring, guddommeliggjøringen av pasjonene, hevnen, de utspekulerte, raseriet, vellystighet, eventyr og kunnskap fornektes av kristendommens idealer. Videre påstår Nietzsche at det vakre, visdommen, makten, storslagenheten og menneskets farlighet, kort sagt de noble idealer, fornektes av kristendommens lære (Nietzsche 1901:129). Dette hatet mot de privilegerte i kropp og ånd, de stygge og mislykkedes opprør mot de vakre,

stolte og livsglade ånder, krever sykdommens og unaturlighetens opphøyelse
(Nietzsche 1901:160):

Hatred for the privileged in body and soul: revolt of the ugly, ill-constituted souls against the beautiful, proud, joyous. Their means: inculcation of beauty, pride, joy: "there is no merit," "the danger is tremendous: one should tremble and feel ill," "naturalness is evil; it is right to oppose nature." Also "reason." (The anti-natural as the higher).

Again it is the priests who exploit this condition and win the "people" over (Nietzsche 1901:160).

De gjennomsnittlige hater de eksepsjonelle, flokken forakter den uavhengige, bare det som gjøres for andre får verdi, alle mennesker betraktes som like, mens man mistror frie ånder og skeptikere (Nietzsche 1901:161).

2.3 Kristendommens skygger

Når den kristne verdensfortolkning kollapse, vender de desillusjonerte menneskene seg fra tanken om at Gud er sannhet, til en like fanatisk tanke, nemlig at alt er falsk, meningsløst og tomt. Denne lengselen etter tomheten, det Nietzsche betegner som en europeisk variant av buddhismen, er selvdestruktiv og gjør at eksistensen betraktes som en byrde og en straff (Nietzsche 2003:83). Med Guds død fortsetter likevel kristendommens skygger å prege menneskenes verdier og vurderinger. Den udødelige sjelen blir erstattet med personens evige verdi, sjelens frelse erstattes med høyverdig moral, og kristen verdensfornektelse med betraktningen av jorden og livet som tomt, meningsløst, farlig og forkastelig. Man forsøker seg på en jordisk løsning på problemene som følger av kristendommens påståtte kollaps, man tror på sannhetens, kjærlighetens, rettferdighetens og sosialismens betraktning om at alle mennesker er like for staten. Likeledes forsøker man å tviholde på de moralske idealer, der selvfornektelsen står sentralt. Man søker også å holde fast på noe som er transcendent, noe får absolutt verdi og gir dermed den nødvendige metafysiske trøst. I tillegg forsøker mennesket å lese guddommelig rettledning inn i det som skjer, der en eller annen kraft belønner, straffer, underviser, og forbedrer tingene (Nietzsche 2003:229). Videre fortsetter man å tro på godt og ondt, slik at man føler at det godes seier og utryddelsen av det onde er en viktig oppgave. "One continues to believe in good and evil: in such a way that one feels the victory of good and the annihilation of evil to be a *task* (Nietzsche 2003:230)." Nietzsche fastholder at den tiltaksløse fred, det feige

kompromiss, denne toleranse som tilgir alt og forstår alt, gjør oss syke. ”Av denne moderniteten blir vi syke,- av den tiltaksløse fred, av det feige kompromiss, av hele den dydige urenslighet til det moderne Ja og Nei (Nietzsche 1889:37).” Isteden ønsker han at mennesket skal se det ynkelige tidens skvalder av politikk og nasjonalegoisme under seg, og ha motet til det forbudte (Nietzsche 1889:35). Gjennom betingelsesløs kjærlighet til seg selv, og den betingelsesløse frihet mot seg selv, skal man bli overlegen menneskeheten gjennom kraft, sjelens høyde og gjennom forakt (Nietzsche 1889:36). Videre forfekter Nietzsche at den kristne primært utgjør flokkdyret, det syke dyret mennesket og husdyret (Nietzsche 1889:39).

Som vi har sett er det ikke nok bare å forkaste kristendommens metafysikk, den kristne moral og de kristne verdier lever videre i nye former som må avsløres og omvurderes systematisk. Først med den radikale dekonstruerende nihilisme der hele det kristne verdigrunnlaget avsløres og forkastes i alle dets ulike former, kan individet bli frigjort til skapelsen av nye verdier. Man må ikke besmykke og pynte på kristendommen, denne religion som ifølge Nietzsche har tatt parti for alt det svake, lave, mislykkede, og laget et ideal av det sterke livets motsetning. Dekadansen har seiret gjennom å forderve selv de mest åndssterke naturers fornuft gjennom å innlære dem til å føle åndslivets høyeste verdier som syndige, som de som fører vill, som destruktive og farlige fristelser (Nietzsche 1889:40 f.). Kristendommen kalles medlidenhetens religion, medlidenheten står i opposisjon til de styrkende affekter som forøker livsfølelsens energi, den virker depressivt og man mister dermed sin kraft. Gjennom medlidelsen forøkes og mangfoldiggjøres endog det tapet av livskraft som lidelsen i seg selv allerede bringer livet. Lidelsen blir smittsom gjennom medlidelse, under visse sammenhenger kan den framkalle et totalt tap av liv og livs energi som står i et absurd forhold til årsakens størrelse (Nietzsche 1889:42). Medlidenhet hemmer i det store og det hele utviklingens lov, som er seleksjonens lov. Det som er modent for undergang, opprettholdes, og således fornektes livets naturlige kretsløp. Gjennom medlidenhet fornektes livet, og blir dermed nihilisme i praksis. Dette nedslående og kontagiøse instinkt fungerer som elendighetens multiplikator, og som alt det elendiges konservator, og blir således et hovedverktøy i forøkningen av dekadansen. Medlidenheten skjuler en vilje til intet (Nietzsche 1889:43):

Medlidenheten motarbeider i det store og det hele utviklingens lov, som er seleksjonens lov. Den opprettholder det som er modent for undergang, den verger seg til fordel for livets arveløse og fordømte, den gir livet selv et dystert og tvilsomt aspekt gjennom å *fastholde* i livet overfloden av mislykkede av alle slag (Nietzsche 1889:43).

2.4 Den store illusjonen

Patosen som stiger fram av troen, innebærer å lukke øynene en gang for alle for iakttakelsen av seg selv for ikke å lide under synet av uhelbredelig falskhet. Man frembringer en moral, en dyd, en hellighet av denne feilaktige optikk overfor alle ting, man knytter den gode samvittighet til syns forfalskning påstår Nietzsche. Man krever at ingen annen synsmåte lenger får ha noen verdi, etter at man har helliget sitt eget verdensbilde med navn som Gud, frelse, og evighet (Nietzsche 1889:46). Så lenge teologinnflytelsen rekker, er verdidommen stilt på hodet, og begrepene sant og usant forbyttet, slik at det som er skadelig for livet, heter sant, og det som hever det opp, styrker det, bejaer det, rettferdiggjør det og gjør det triumferende, kalles usant (Nietzsche 1889:47). Prestene representerer falskmynteriet overfor seg selv. Når man har hellige kall, for eksempel å forbedre menneskene, redde dem, frelse dem, når man bærer guddommen i brystet og er talerør for hinsidige imperativer, så står en slik misjon allerede utenfor alle kun forstandsmessige vurderinger. Selvet helliges og blir sinnbildet på en høyere orden gjennom prestegjerningen. Hva angår vitenskapen en prest? Han står for høyt til slikt, han bestemmer begrepene sant og usant og har vært jordens hersker frem til nå (Nietzsche 1889:51). Nietzsche anser at vi må opphøre å avlede mennesket fra ånden, samt guddommeligheten, og isteden tilbakeføre det til dyrene. Mennesket skal rangeres som det sterkeste dyr, fordi det er det listigste, en følge av dets åndelighet. Samtidig fastholder han at mennesket, relativt sett, er det mest mislykkede dyr, det sykeste, det som på det mest ominøse vis er fart vill fra sine instinkter (Nietzsche 1889:53). Den rene ånd er den rene dumhet, trekker vi fra nervesystemet og sansene, det dødelige hylster, så fraregner vi oss selv (Nietzsche 1889:54). Kristendommen består i henhold til Nietzsches filosofi, av lutter imaginære årsaker, slik som Gud, sjelen, ånden og den frie vilje. Videre er den sammensatt av lutter fiksjons virkninger, slik som synd, forløsning, nåde, straff og syndstilgivelse. Et samspill mellom imaginære vesener, slik som Gud, ånder og sjeler. Kristendommen er en imaginær naturvitenskap, antroposentrisk med en gjennomgripende mangel på

begrep om naturlige årsaker. Videre besitter kristendommen en imaginær psykologi, med selvmisforståelser, interpretasjoner av behagelige eller ubehagelige allmennfølelser – for eksempel tilstandene til *nervus sympathicus* – ved hjelp av tegnspråket til det religiøsmoralske idiosynkrasi: anger, samvittighetsnag, forledelse av djevelen, og Guds nærvær. En imaginær teleologi bestående av Guds rike, verdens ende og det evige liv. Denne rene fiksjonsverden skiller seg meget ufordelaktig fra drømmeverdenen som gjenspeiler virkeligheten, mens kristendommen forfalsker, devaluerer og fornekter virkeligheten, forfekter Nietzsche. Etter at først begrepet natur var oppdiktet som motbegrep til begrepet Gud, måtte naturlig være ordet for foraktelig. Hele kristendommens fiksjonsverden har sin rot i hatet mot det naturlige, altså elegien mot virkeligheten, fremholder Nietzsche (Nietzsche 1889:55). Den kristne Gud betraktes som en Gud for de svake og fysiologisk tilbakesatte. De kaller seg ikke selv for de svake, de kaller seg de gode. Med den dualistiske fiksjon mellom en god og en ond Gud, blir den svake og gode guden et symbol for de trettets stav, et redningsanker for alle druknende, stakkars folkets og synderes sykdoms gud *par excellence* (Nietzsche 1889:58 f.). Guds verdensrike er som et eneste stort hospital, og han selv så blek, så svak, og så dekadent (Nietzsche 1889:59). Nietzsche fremholder at Gud som sykdoms gud, er et av de mest korrupte gudsforestillinger som er blitt frembrakt på jorden. I Gud ble intet guddommeliggjort, og viljen til intet kanonisert (Nietzsche 1889:60):

Det kristelige gudsbegrep – Gud som sykegud, Gud som edderkopp, Gud som ånd – er et av de mest korrupte gudsbegreper som er blitt frembrakt på jorden: kanskje fremstiller det lavmålet av gudetypens nedadgående utvikling. Gud, utartet til *motsigelse mot livet*, i stedet for å være dets forklaring og evige *Ja!* I Gud ble det erklært fiendskap mot livet, naturen, viljen til liv! (Nietzsche 1889:60).

Presten og paven fabler, selv om de vet at det ikke lenger finnes noen Gud, ingen syndere, ingen frelser, og at fri vilje og moralsk verdensorden er løgner. Alle kirkens begreper er anskueliggjort som de er, som det mest ondartede falskmynteri som finnes, med det formål å tømme naturen for verdi. Presten selv er erkjent som det han er, som den mest maligne sort parasitt, som livets egentlige giftedderkopp (Nietzsche 1889:97).

2.5 Kritikk av protestantismen

Nietzsche fremholder at protestantismen er en spirituelt uren, middelmådig og kjedelig form for dekadanse. Den tyske ånd har forvandlet kristendommen, og Nietzsche beklager seg over hvor mye øl det er i protestantismen. Han har vanskelig for å se for seg en mer spirituelt doven og innestengt, latere, og mer komfortabelt avslappende form for kristendom, enn den han hevder å finne i det ordinære protestantiske Tyskland (Nietzsche 1901:54):

How did the German spirit transform Christianity! – And to stick to Protestantism: how much beer there is in Protestant Christianity! Can one even imagine a spiritually staler, lazier, more comfortably relaxed form of the Christian faith than that of the average Protestant in Germany? (Nietzsche 1901:54).

Nietzsche forfekter at bøndernes pøbel og krigsopprør har blitt herre over Nord-Europas spirituelle smak, gjennom reformasjonen. Disse bøllene har funnet sin leder i den store uspirituelle mannen Luther (Nietzsche 1901:225). Nietzsche søker å dekonstruere kristendommens åndelighet og moral som en tese som skal være med på å legge grunnlaget for hans antitese i form av overmennesket. Ved forsøket på å dekonstruere kristendommen, plukke den fra hverandre, analysere den og kritisere den slik at den reduseres til en destruktiv livsløgn, søker han å etablere en nihilistisk tomhetstilstand som skal legge grunnlaget for hans positive forkynnelse. Omvurderingen av alle verdier er det Nietzsche betegner som å filosofere med en hammer, de gamle verdiene skal destrueres gjennom massiv kritikk, og den påfølgende tomhet skal fylles opp med Nietzsches livs bejaende overmenneskeforkynnelse.

2.6 Jesus og urmenigheten

Nietzsche har ikke bare vondt å si om kristendommen, Jesus blir fremstilt som en relativt sympatisk humanprofet og sann fredsforkynner. Himmels kongedømme finnes i menneskets hjerte, Jesus finner det ikke gjennom overholdelse av den jødiske kirkes regler. Jesus ignorerer hele systemet med uraffinerte formaliteter som styrer forbindelsen med Gud. Han opponerer mot hele læren om anger og soning, han demonstrerer hvordan man må leve for å føle seg opphøyet, og hvordan man ikke vil oppnå det gjennom anger og soning for sine synder. Synden er på ingen måte viktig, er hans sentrale lære. Synd, anger, tilgivelse, hører ifølge Nietzsche ikke med til Jesus Kristus opprinnelige lære, men stammer fra jødedommen eller er hedensk. Jesus

fornektet alt som i dag kalles for kristendommen. Hele den kristne lære om hva man skal tro på, hele den kristne sannheten, er ifølge Nietzsche løgner og bedrag og nøyaktig det motsatte av det som inspirerte den kristne bevegelse til å begynne med. Det som er kristent i geistlig forstand, er i essens anti-kristent. Ting og mennesker istedenfor symboler, historie istedenfor evige faktum, former, riter og dogmer istedenfor en måte å leve på. Den totale likegyldighet overfor dogmer, kulturer, prester, kirker og teologi er det som kjennetegner Jesu lære. Den kristne levemåten er i likhet med den buddhistiske levemåte et middel til å bli lykkelig. Barna skal arve himmelens kongedømme, når himmelen er en tilstand i hjertet, kan ikke Guds rike være et sted over jorden, hevder Nietzsche (Nietzsche 1901:98 f.). På denne bakgrunn hevder Nietzsche at hele den kristne lære er falsk og nøyaktig det motsatte av det som inspirerte den opprinnelige kristne bevegelsen:

The entire Christian teaching as to what shall be believed, the entire Christian truth, is idle falsehood and deception; and precisely the opposite of what inspired the Christian movement in the beginning.

Precisely that which is Christian in the ecclesiastical sense is anti-Christian in essence: things and people instead of symbols; history instead of eternal facts; forms, rites, dogmas instead of a way of life. Utter indifference to dogmas, cults, priests, church, theology is Christian (Nietzsche 1901:98).

Guds kongedømme oppstår ikke kronologisk-historisk, på en gitt dag i kalenderen, som noe som kan være her en dag men ikke dagen før. Isteden fastholder Nietzsche at det dreier seg om en indre forandring i individet, noe som kommer hvert øyeblikk og som ved hvert øyeblikk ikke har kommet enda. Når den kriminelle som led og døde på korset samtidig med Jesus erklærer at måten Jesus lider og dør, uten å gjøre opprør, uten fiendtlighet, velvillig, resignert, er den eneste rette måten, bekrefter han evangeliet. Verken gjennom gjerninger eller i ditt hjerte skal du motstå den som skader deg. Du skal ikke innrømme noen årsak til å skilles fra din kone. Du skal ikke gjøre forskjell på fremmede og naboer, utlendinger og landsmenn. Du skal ikke bli sint på noen som helst, du skal ikke vise forakt for noen. Gi almisser i hemmelighet. Du skal ikke ønske å bli rik. Du skal ikke banne. Du skal ikke dømme. Du skal forsone deg med fiender; du skal tilgi. Be ikke offentlig. Lykksalighet er ikke noe som loves, den er der hvis du lever og handler på den rette måten (Nietzsche 1901:99). Kristendommen er en naiv begynnelse på en buddhistisk fredsbevegelse som ble reversert av Paulus til en hedensk mysteriedoktrine som til sist lærer seg å håndtere

hele statsorganisasjonen, og fører krig, fordømmer, torturerer, banner og hater (Nietzsche 1901:100):

Christianity: a naive beginning to a Buddhistic peace movement in the very seat of *ressentiment* – but reversed by Paul into a pagan mystery doctrine, which finally learns to treat with the entire state organization – and wages war, condemns, tortures, swears, hates (Nietzsche 1901:100).

Videre hevder Nietzsche at kirken er nøyaktig det som Jesus forkynte mot, og som han lærte sine disipler å kjempe mot. Paulus starter med behovet for et mysterium som kunne føles av den brede, religiøst opphissede massen. Han søker et offer, et blodig fantasifoster som ville stå frem i konkurransen med bildene til mysteriekultene. Paulus trekker frem Gud på korset, blod drikking, *unio mystica* med ofrene. Han søker å bringe livet etter døden, den lykksalige soning for den individuelle sjel, som en oppstandelse inn i et kausalt forhold med dette offeret, beslektet med typen Dionysus, Mithras og Osiris. Han trenger å bringe konseptet skyld og soning til forgrunnen, ikke en ny måte å leve på, slik som Jesus selv hadde demonstrert og levd, men en ny kult, en ny tro, en tro på den mirakuløse transformasjon, en redning gjennom troen. Paulus forstod hva den hedenske verden hadde mest behov for, og fra de fakta som var rundt Kristus sitt liv og død tok han et vilkårlig utvalg, ved å gi alt en ny vektlegging, skifte vektlegging alle steder, og annullerte den primitive kristendom som et spørsmål om prinsipp. Forsøket på å ødelegge prester og teologer kulminerte takket være Paulus, i et nytt presteskap og teologi, i en ny styrende orden og en kirke. Forsøket på å ødelegge den overdrevne oppblåsthet av personen, kulminerte i troen på den evige person, for å skaffe seg evig frelse, i den mest paradoksale overdrivelse av personlig egoisme. Paulus gjenreiste i stor skala nøyaktig det Jesus Kristus hadde annullert gjennom sin måte å leve på. Til sist, når kirken var komplett, sanksjonerte den til og med statens eksistens. En Gud som døde for våre synder, redning gjennom troen, gjenoppstandelse etter døden, alt dette er falskheter som står i motsetning til den sanne kristendom som den katastrofale og misforstående Paulus må holdes ansvarlig for, fastholder Nietzsche (Nietzsche 1901:101).

Som vi har sett blir Jesus sitt budskap om kjærlighet og fred korrumpert av Paulus og senere av statskirken. Det eksemplariske livet består av kjærlighet og ydmykhet, i en overflod av hjertevarme som ikke ekskluderer selv de laveste, i en formel fornektelse

av opprettholdelsen av ens rettigheter, selvforsvar, seier i betydningen personlig triumf, i troen på velsignelsen her på jorden, på tross av fortvilelse, motstand og død, i forsoning, i fraværet av sinne, uten ønske om belønning, uten å være forpliktet til noen, den mest komplette spirituelle og intellektuelle uavhengighet, et meget stolt liv under viljen til et liv i fattigdom og tjeneste. Etter at kirken hadde latt seg selv bli berøvet hele den kristne måte å leve på og uttrykkelig godkjent livet under staten, den form for liv som Jesus hadde kjempet imot og fordømt, måtte kirken finne kristendommens mening i noe annet, i troen på utrolige ting, i bønnenes seremoni, dyrkelsen og høytiden. Konseptene synd, tilgivelse, belønning, alle fullstendig uviktige og faktisk ekskludert fra den primitive kristendom, kommer nå i forgrunnen. En forferdelig blanding av gresk filosofi og jødedom, askese, kontinuerlig bedømmelse og fordømmelse, og makthierarki (Nietzsche 1901:102). En utvannet utgave av den kristenplatoniske arven lever videre i den tradisjonelle filosofien og moralen slik at mennesket lenkes fast til religiøse verdier selv om Gud ifølge Nietzsche er død.

Kapittel 3 Omvurdering av den tradisjonelle filosofi og moral.

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for Nietzsches kritikk av den tradisjonelle filosofi og moral, samt hans kritikk av alle idealer. Videre vil jeg ta for meg dialektikken hos Nietzsche. Den tradisjonelle moralen er i stor grad preget av den kristenplatoniske arven, og den svekker individet til fordel for selvoppofrelse for kollektivets og systemets sak. Individet pulveriseres av den tradisjonelle moralens vektlegging av ydmykhet, lydighet, askese, selvfornektelse, avvisning av glede, frykt for begjær og det selvhat som følger av den altruistiske selvutslettelsen. Nietzsche vil minne sine lese om at det ikke finnes noen moralske fenomener i seg selv, bare moralske fortolkninger av fenomenene. Han søker å spore opp og kritisere enhver kristenplatonisk innflytelse innen vitenskap, kunst, flokkdyrmennesket, dekadansen, samfunnet og i filosofien. Nietzsche ser filosofiens historie etter Sokrates som en dekadent degenerering av den noble tidlige greske filosofi. Spesielt er han ute etter å destruere den utvannede religion som forkaster sansene, livet og kroppen, og som gjennomsyrrer filosofiens historie. Overmennesket må frigjøres til-seg-selv, det må sette sin vilje fri til ny skapelse i absolutt frihet. For at dette skal muliggjøres må vedkommende gå gjennom en periode med amoralitet, frihet fra det gamle godt og ondt, for siden å skape sin egen personlige moral og filosofi. Den tradisjonelle filosofien med dens moral, dyder og verdier, står i veien for individets fulle realisering av sitt eget potensial. Den som ikke finner sin egen vilje, vil bli en slave under andres vilje. Den tradisjonelle moralen slavebinder mennesket slik at det mister seg selv gjennom å fornekte seg selv til fordel for kollektivets og systemets vilje. Om mennesket skal kunne erstatte Gud må det finne sin egen vei og bryte med de hemmende, undertrykkende og utbytende verdiene.

3.1 Kritikk av den tradisjonelle filosofi og moral

Menneskeheten som helhet, har intet fast mål og ingen enhetlig misjon på jorden. Isteden betrakter Nietzsche menneskeheten som et enormt mangfold av oppadstigende og nedadgående livsprosesser (Nietzsche 1885:184). Når kristendommen ifølge Nietzsche mister sitt tyngdepunkt som sentrum i tilværelsen, forsøker menneskene likevel å tviholde på de moralske idealer om dyrkelsen av det uegoistiske, selvfornektende og fornektelse av viljen. Disse moralske idealene springer ut av kristendommen, og lever videre etter det Nietzsche hevder er Guds død (Nietzsche 1901:20). Nietzsche spør seg om alle de høyeste verdiene i filosofien, moralen, og religionen, kan sammenlignes med verdiene til de svekkede, til de psykisk syke og neurastenikerne. Riktignok i en mildere form, men menneskehetens høyeste verdier representerer de samme sykdommer. "I have asked myself if all the supreme values of previous philosophy, morality, and religion could not be compared to the values of the weakened, the mentally ill, and neurasthenics: in a milder form, they represent the same ills (Nietzsche 1901:29)." Livets utmattelse endrer fortolkningen av tingenes verdi, man avskyr verden slik den er. I motsetning til de som i sin overstrømmende livsfylde selv gir verdi og dybde til tingene. De utmattede har hele tiden blitt feiltolket som de rikeste og de mest fullkomne, og de vitale betraktet som skadelige. De svake og fattige på livskraft, svekker livet, mens de som er rike på livskraft, beriker livet. Når de utmattede fremstår med gestene av den høyeste energi og aktivitet, er det tale om degenerering som utløser et overskudd av spirituell og nervøs energi. De fremkaller frykt, og dyrker med fanatisk glød, mektige små narrer som har et stort overskudd av liv i form av religiøs epilepsi, eksentrisitet, besettelse og påtatt guddommelig. Denne styrke som fremkaller frykt, har blitt fortolket som guddommelig. Autoritetene har her sitt opphav, hevder Nietzsche. Her fortolket, hørte og søkte man så sin visdom. Dette ledet til viljen til å guddommeliggjøre, med andre ord å degenerere sin ånd, kropp og nerver. Man gjør seg selv syk, ruinerer seg selv, men tror selv at man blir sterkere og mektigere. De berusede og ekstatiske, er ikke mektige, men degenererte og syke (Nietzsche 1901:30 f.).

Naturen er ikke amoralsk når den mangler sympati for de degenererte. Det motsatte er tilfelle, veksten av fysiologiske og moralske onder blant menneskeheten, er konsekvensen av en patologisk og unaturlig moral. Den moralske følsomheten i altruismen og likhetstenkningen, degenererer og korrupperer menneskeheten, hevder Nietzsche. Likhetstenkningen stammer fra de degenererte og underprivilegerte.

”Nature is not immoral when it has no pity for the degenerate: on the contrary, the growth of physiological and moral ills among mankind is the consequence of a pathological and unnatural morality (Nietzsche 1901:32).” Troen på naturens absolutte amoralitet, dens målløshet og meningsløshet, blir resultatet når troen på Gud og en guddommelig moralsk orden forkastes. En fortolkning forkastes og nihilismen som følger, gir ingen mening til lidelsen og eksistensen. Ikke slik at ubehaget ved eksistensen har blitt større enn før, men fordi man har begynt å mistro tanken om en mening ved lidelsen og eksistensen. En fortolkning har kollapset, men fordi den ble antatt å være den store fortolkningen ser det nå ut som om det ikke er noen mening i det hele tatt i eksistensen, som om alt var forgjeves (Nietzsche 1901:35). Det var moralen som beskyttet livet mot fortvilelsen og spranget inn i intetheten, blant mennesker og klasser som ble krenket og utbyttet av andre mennesker. Erfaringen av maktesløshet genererer en livsfiendtlig moral som forkaster herskernes karaktertrekk av maktvilje. Selv i denne viljen til kollektiv moral, ligger det skjult en vilje til makt, også de undertrykte anvender sin vilje til makt, slik at om de undertrykte mistet troen på sin rett til å hate viljen til makt hos sine herskere, ville de gå inn i en tilstand av håpløs fortvilelse (Nietzsche 1901:36 f.). Derfor kan Nietzsche si at det var den kollektive slavemoralen som beskyttet livet mot fortvilelse blant de utbyttede og undertrykte:

It was morality that protected life against despair and the leap into nothing, among men and classes who were violated and oppressed by men: for it is the experience of being powerless against men, not against nature, that generates the most desperate embitterment against existence. Morality treated the violent despots, the doers of violence, the “masters” in general as the enemies against whom the common man must be protected, which means first of all encouraged and strengthened (Nietzsche 1901:36).

De underprivilegerte og undertryktes moral er i likhet med deres herskere, en vilje til makt, som på sin måte også utbytter og undertrykker ut i fra sine verdier. Moralene vokter de underprivilegerte mot nihilismen ved å fastsette en uendelig metafysisk verdi, og ved å plassere hver enkelt i en orden som ikke stemmer overens med den jordiske klassifisering og makt. En resignasjonens og ydmykhetens moral, som hindrer de svake fra å forgå. Når de underprivilegertes moral begynner å forvitne, begynner deres instinktive selvdestruksjon. De svake forgifter seg selv, eksperimenterer med seg selv med livet som innsats, beruser seg, blir romantikere, og

fremelsker sine egne bødler. Viljen til destruksjon stammer fra viljen til intet. Denne europeiske form for buddhisme, driver de mektige til å bli de svakes bødler (Nietzsche 1901:37). Flokkdyrmenneskene har en moral som krever sannferdighet. Den enkelte skal være til å kjenne igjen, og uttrykke sin indre natur med klare og vedvarende tegn. Alt som ikke umiddelbart passer inn i de ordinære klassifikasjonsskjemaene, blir betraktet som farlig. Det hemmelighetsfulle, originale og ugjenkjennelige, blir foraktet. Mennesket fastholdes i en uforanderlig rolle, man gjenkjennes, dette rigide menneskesyn krever sannferdighet og hindrer endringer (Nietzsche 1901:158). Flokkdyrets svakhet produserer en moral som er meget lik den som skapes av de dekadentes svakhet. De store dekadente religionene kan ut i fra dette synet, alltid regne med støtte fra flokkdyrene. De kollektivt orienterte mennesker makter ikke å lede seg selv, de trenger en sauegjeter, prestene forstår dette. "The weakness of the herd animal produces a morality very similar to that produced by the weakness of the decadent: they understand one another, they form an alliance (Nietzsche 1901:160)." Moral er i seg selv en form for amoralitet, hevder Nietzsche. Dyder kommer til makten på samme vis som et politisk parti. Ved ærekrenkelse og underminering av dyder som oppjonerer mot dem og besitter makt. De gamle dyder omfortolkes, forfølges og latterliggjøres. Nye dyder kommer med andre ord til makten gjennom ren amoralitet. "Morality is just as "immoral" as any other thing on earth; morality is itself a form of immorality (Nietzsche 1901:172)." Grusomhet har blitt foredlet til tragisk medlidenhet, slik at medlidenhetens egentlige opphav kan tilsløres. På samme vis har seksuelt begjær blitt foredlet til kjærlighet, slave mentaliteten til kristen lydighet, usselhet til underdanighet, og en patologisk tilstand i nervesystemet har blitt foredlet til filosofisk pessimisme (Nietzsche 1901:173).

Viljen til en enhetlig moral for alle, blir til et tyranni over alle andre mennesketyper. Humanistenes krav om menneskelig likeverd, skjuler ifølge Nietzsche en moral som søker å gjøre flokkinstinkt dominerende og forsøker dermed å gjøre alle like. Han spør seg i hvilken grad det er slik at forretningsmenn og de griske, alle som må gi og kreve kreditt, finner det nødvendig å bli mer og mer like i karakter og i estimering av verdier. Verdenshandelen og byttehandel av enhver art, påtvinger og kjøper seg dyder. Det samme gjelder ifølge Nietzsche, staten og enhver styringsform med bruk av byråkrati og soldater, likeledes vitenskapen og presteskaper, for å kunne arbeide i sikkerhet med økonomien og dens krefter. Fellesskapsmoralen påtvinges, om

nødvendig med krig og utbytting, fordi den tjener kollektivets sak (Nietzsche 1901:174 f.). Nietzsche kan dermed hevde at det ikke finnes noen moralske fenomener, bare moralske fortolkninger av disse fenomenene. Denne moralske fortolkning i seg selv, stammer ikke fra moralen, men utgjør en psykisk projeksjon fra mennesket selv. Alle fortolkninger av verden skjer fra et bestemt perspektiv, nemlig ut fra det perspektiv som bevarer individet, samfunnet, rasen, staten, kirken, troen og kulturen. Ifølge Nietzsche er hvert enkelt individ full av indre motsetninger og drifter når det gjelder verdier. Mennesket har blitt sykt fordi det har mistet kontakten med sin egentlige natur (Nietzsche 1901:149).

3.2 Moralsk fanatisme og livsløgn

Nietzsche mener man må forsvare dydene mot dydenes forkynnere. Dydenes forfekttere er dydenes mest standhaftige fiender. De taler om dydene som idealer for alle og enhver. Sjarmen og den delikate sjeldenhet frarøves dydene. Nietzsche krever også at man skal ta avstand til de stivsinne idealister som erklærer at alt er tomhet, som krever den individuelle og makeløse moral, men som likevel aldri makter å bevege seg lenger enn til den kvelende tomheten (Nietzsche 1901:175). Dydenes forkynnere er intet å se opp til hevder Nietzsche. De er drevet av simpel egeninteresse og forsiktighet, og mangler motet til å være seg selv. De dydige utsletter seg selv med sine praktiske og nyttige tilbøyeligheter til det fastsatte dydsmønster (Nietzsche 1901:176). Dydene blir til ærbar idioti, drevet av en robust og simpel bondskhet som tror at alt ligger i gode og trygge hender (Nietzsche 1901:177). Derfor hevder Nietzsche at dydene i mange tilfeller er uforstandige toskestreker:

Virtue is under certain circumstances merely an honorable form of stupidity: who could be ill-disposed toward it on that account? And this kind of virtue has not been outlived even today. A kind of sturdy peasant simplicity, which, however, is possible in all classes and can be encountered only with respect and a smile, believes even today that everything is in good hands, namely in "the hands of God"; and when it maintains this proposition with the same modest certainty as it would that two and two make four, we others certainly refrain from contradicting. Why disturb *this* pure foolishness? (Nietzsche 1901:177).

De upersonlige dydene er en last for trangsynte mennesker hevder Nietzsche. De blir farlige når man lar dem styre over sitt liv som autoriteter og lover utenfra (Nietzsche 1901:178). Nietzsche krever at vi må godta verden slik som den er, på godt og vondt, uten å kreve det umulige, nemlig at verden skal være i overensstemmelse med

moralens ideale krav. Mennesket kan bare bli det han eller hun er. Utdanning, instruksjoner, miljø og moral kan ifølge dette syn, ikke endre noe, om dette ikke allerede ligger i individets karakter. Man blir et hyggelig menneske fordi man ble født med en slik karakteregenskap. Har man dekadente, fattige og kriminelle foreldre som har sølt bort sine liv, kan man ikke korrigeres, men er dømt til fengselet eller asyl et hevder Nietzsche (Nietzsche 1901:182). Menneskeheten har gjennom århundrene omfavnet med entusiasme moralens idealer, som aldri har blitt realisert. Desto mer vårt begjær for en sak vokser, desto mer verdi tilskriver vi denne saken. Hvis det er slik at moralske verdier har blitt de høyeste verdier, avslører dette det faktum at det moralske ideal har vært det minst realiser te. Moralen higer mot en tilstand bortenfor all lidelse, som et middel til velsignelse. Trass i alle iherdige forsøk på realiseringen av moralens verdier, fastholder Nietzsche at moralen er et selvbedrag. Moralen pretenderer å vite noe om hva godt og ondt er. Den fastsetter et mål for menneskeheten, som får en enhetlig oppgave å utføre (Nietzsche 1901:184):

The more our desire for a thing grows, the more value we ascribe to that thing: if "moral values" have become the highest values, this betrays the fact that the moral ideal has been the least fulfilled (- to that extent it represented a "beyond all suffering," as a means to blessedness. Mankind has embraced, with ever-increasing ardor, nothing but clouds: finally it called its despair, its impotence "God" (Nietzsche 1901:184).

Moralistene er fulle av galskap når de krever at de sterke følelser skal utslokkes, istedenfor at man lærer seg å disiplinere dem og gjøre skapende bruk av dem. Bare det kasterte menneske blir betraktet som det gode menneske. Begjæret kan skape ulykke, følgelig blir begjæret betraktet som ondt og klanderverdig. For å bli et godt menneske må man fri seg fra begjæret. Den moralske tenkning vil tørke ut de sterke følelser. Nietzsche ønsker isteden at følelsene skal være våre gode tjenere som arbeider for individets sak (Nietzsche 1901:207). Den asketiske moralen utsletter personligheten på bekostning av de selvkjærlige, friske og overstrømmende individer. Dette sterke og gudelignende selvet som disse selvhengivende følelser vokser ut av, er det som ifølge Nietzsche gir den ekte kjærlighet til livet. Når mennesket betraktes som syndig, behandler det seg selv med forakt, og behandler sine medmennesker på samme måten. Menneskets veldedighet overfor andre rettferdiggjøres ved at Gud har befalt det. Det følger av dette syn at menneskets naturlige instinkter, inkludert kjærlighetsinstinktet, tilsynelatende virker forbudte i seg selv, og bare etter at de har blitt fornektet,

gjeninnføres de til sin rettmessige plass på basis av lydighet mot Gud (Nietzsche 1901:209). Nietzsche hevder at en forøkning i dydigheten ikke gjenspeiler en forøkning i klokskap og innsikt. Han spør seg om det kan være slik at dydighet som mål er uforenelig med å være glad. Krever ikke dydigheten ulykke, selvfornektelse og elendig behandling av seg selv? Og viss den dypeste innsikt var målet, ville man ikke da måtte avsverge forøkningen av lykke? Burde man ikke heller velge et liv med farer, eventyr, mistro og forførende egenskaper? (Nietzsche 1901:211).

3.3 Kollektiv moralsk sykdom og hevn

Nietzsche krever at leseren skal påta seg en kritikk av de moralske bedømmelser. Individet bør stanse sine moralske impulser som krever underkastelse og ikke kritikk, med spørsmålet ”hvorfor underkastelse?” Det kreves en sterk vilje til å slutte å bedra seg selv. La deg ikke overmanne og utnytte, la livets instinktive selvforsvar få komme til sin rett, formaner Nietzsche (Nietzsche 1901:215). I moralens historie er det hele tiden en vilje til makt som finner sitt uttrykk. Slavene og resten av de undertrykte kjemper med moralen som våpen, for det unaturliges seier og plassering som den høyeste verdi. Det middelmådige blir betraktet som det høyeste, på bekostning av de uavhengige, privilegerte, vellykkede og vakre naturer. De som lider ved seg selv, de syke og mislykkede, de fattige og usle, skaper en livsfiendtlig moral med uvennlighet mot sansene, sensualiteten og det vakre. Moralens er dekadent, det er de utmattede og fattige som på denne måten tar sin hevn og spiller rollen som jordens herrer (Nietzsche 1901:216). Når man bedømmer eksistensen moralsk, virker den motbydelig. Man bør ikke oppfinne uvirkelige personer, eksempelvis bør man ikke si at naturen er grusom. Innsikten om at ingen slik sentral ansvarsperson eksisterer i naturen, tåpeliggjør slike moralske fordømmelser. Moralens er en illusjon som er laget av arten menneske for å motivere individet til å ofre seg for fremtiden (Nietzsche 1901:218).

3.4 Kritikk av filosofien som nihilistisk bevegelse

Nietzsche hevder at filosofene er en videre utvikling av presteskapets mennesketype. Filosofene kjemper for de samme mål og med de samme midler som prestene. Begge grupperinger streber mot å bli den høyeste autoritet. Nietzsche spør seg hva som gir autoritet når man mangler den fysiske makt og våpen til å sette sin vilje igjennom. Hvordan kan man klare å få makt over de fysisk sterke og over autoritetene? Dette lar seg ifølge Nietzsche gjøre bare om man fremhever troen på at filosofene besitter en

høyere og overveldende styrke fra Gud. Filosofene benytter seg av prestene for å nå dette målet. Filosofene etablerer seg selv som uunnværlige mellomledd mellom Guds sannhet og menneskene. De krever troen på den absolutte overlegenhet fra deres Gud, og at det ikke finnes noen annen og direkte tilgang på Gud (Nietzsche 1901:89). Filosofene pretenderer et sterkt driv etter den rene kunnskap, slik er det tilsynelatende, men i realiteten er de diktert av sine moralske sannheter. "The pretended pure drive after knowledge in all philosophers is dictated by their moral "truths" – is only apparently independent (Nietzsche 1901:189)." Det kreves at mennesket skal kastere seg selv fra de instinkter som kan benyttes til å være en fiende, gjøre skade, føle sinne og kreve hevn. Denne unatur harmonerer med den dualistiske forestilling om et bare godt og et bare ondt menneske. Betrakningen av det gode er ment å oppsummere alt som er positivt, ment det onde er ment å oppsummere alle negative krefter. Meget arbeide er nedlagt gjennom alle tider, i det kristne tidsaldre i særdeleshett, for å redusere menneskeheten til en slik minimert og redusert virksomhet, slik at mennesket blir godt, altså halvert. Humaniseringen i religionens og moralens navn, gjør mennesket svakt, slik at sjelen kan reddes og mennesket bøye seg for Guds vilje. Det kreves at menneskeheten ikke skal gjøre noe ondt, at det under ingen omstendigheter skal skade andre eller begjære å skade andre. Ethvert fiendskap søkes å umuliggjøres, sjelens fred blir således en kronisk sykdom. Ifølge Nietzsche er godt og ondt komplimenterende verdikonsepter. Antagelsen om at godt og ondt er realiteter som motsier hverandre, blir ut fra en slik betraktningssmåte, en absurd antagelse. Ved å ta godhetens side og kjempe mot ondskapen, fornektes livet. "The demand is that man should castrate himself of those instincts with which he can be an enemy, can cause harm, can be angry, can demand revenge (Nietzsche 1901:192)."

Den tradisjonelle filosofiens utvannede religionsform, der sansene og kroppen fornektes, degenerer livet ved å gjøre mennesket fremmedgjort fra sine instinkter. Som vi har sett blir følgene av dette det halverte menneske som mangler den psykiske helhet og det fullverdige liv. Som vi snart skal se hevder Nietzsche at den tradisjonelle filosofiens moral utgjør et skjebnesvangert nei til livet. Ifølge Nietzsche er det nytteløst å fastholde at krig og grusomhet er ondt, krig og grusomhet utføres trass i all motstand. Krig og grusomhet er en del av livet man aldri kan kvitte seg med. Det gode og dydige menneske som har avsverget krig og grusomhet, slutter ikke å føre krig og begå grusomheter. De kristne hater synden og kriger mot synden med

grusomhetens midler. Ved troen på en moralsk antitese til det gode, er verden blitt full av ting som må hates og bekjempet i all evighet. Det gode menneske ser på seg selv som omringet av ondskap, og under en kontinuerlig slakt av det onde, oppdager han sin egen ondskap i drømmer og begjær, og slik ender han opp med å betrakte naturen som ond, menneskeheten som korrupt, og godheten som en nådens gave som bare kan komme fra det guddommelige. Den filosofiske og religiøse dualisme har således gjort mennesket sykt og unaturlig ved å benekte og bekjempe livets ene halvpart (Nietzsche 1901:193). Filosofene er alltid dekadente hevder Nietzsche. De er alltid tjenere for de nihilistiske religionene (Nietzsche 1901:216). Viljen til intet har blitt herre over viljen til livet (Nietzsche 1901:217). Nietzsche hevder at filosofene er fulle av fordommer mot tilsynelatenhet, foranderlighet, smerte, døden, det kroppslige, sansene, skjebnen, slaveriet og det meningsløse. De tror på den absolutte kunnskap, kunnskap for kunnskapens egen skyld, på sammenhengen mellom dydighet og lykke og forståelsen av de menneskelige handlinger. De tror på sine fastsatte moralske konsepter. Ordene og konseptene de anvender, stammer ifølge Nietzsche fra eldre tider da tenkningen var underutviklet og uklar. Filosofene forstår ikke at det ikke bare er å ta imot fortidens tradisjonelle konsepter som en gave. Nietzsche krever isteden at filosofene må lage sine egne konsepter, presentere dem, og gjøre dem overbevisende (Nietzsche 1901:220). Nietzsche føler dyp mistro mot epistemologiens dogmer, og advarer mot å slå seg til ro med noen av disse dogmene. Han hevder videre at ingen epistemologisk skeptisisme eller dogmatisme noensinne har oppstått fritt for bakenforliggende motiver (Nietzsche 1901:221).

3.5 Kritikk av Sokrates, Kant, Hegel og Schopenhauer

Nietzsche kritiserer Sokrates for å være syk og dekadent, og hans filosofi som et tegn på forfall og utmattelse (Nietzsche 1889:39). Videre hevder han at Sokrates var et monster i ansiktet og et monster i ånden. Verdibedømmelser av verden er bare symptomer, Sokrates fornekte verden og livet fordi han selv var en degenerert, ussel og stygg pøbel (Nietzsche 1889:40). Med Sokrates endres den antikke greske smaken i retning av dialektikken. Den noble smak overvinnes når dialektikken får makt. Tidligere ble dialektikken betraktet som dårlig oppdragelse, nå får pøbelen overtaket (Nietzsche 1889:41). Dialektikken er de svakes våpen, det feige resonerende kompromiss, den siste utvei for de som ikke har noe annet våpen. Sokrates utgjorde et opprør, den svakes hevn gjennom å anvende dialektikken, *ressentiment*, misunnelse

og hat mot antikkens noble aristokrati. Den som anvender den dialektiske metode, gjør at det blir opp til motstanderen å demonstrere at han ikke er en idiot. Dialektikken gjør motstanderen rasende og på samme tid hjelpsløs. Dialektikkens resonerende tese, antitese og syntese, devitaliserer motstanderens intellekt og spolerer den gode samtale (Nietzsche 1889:42). Kant, Hegel og Schopenhauer, den skeptiske epokeholdningen, den dialektiske historiseringen, og den pessimistiske lære, har alle et moralsk opphav. Moralen devaluerer verden, enten så er vår verden laget av og er et uttrykk for Gud, i så fall må den ifølge blant andre Leibniz, være ytterst perfekt (Nietzsche 1901:221). Alternativt utgår verden fra Guds overlegne hensikt. Han lar oss velge mellom det gode og det onde, gir oss privilegiet av å ikke være en automatisering. Denne friheten gir risikoen til å gjøre en feil og velge galt. Et annet alternativ er at man betrakter verden som ufullkommen, ond, og skyld er faktisk og determinert av verdens iboende natur. Ut i fra dette synet kan ikke denne verden være den virkelige verden. Om det er slik, må kunnskapen bare være en måte å fornekte verden, for verden er en feil som kan forstås som en feil. Dette er oppfatningen vi finner hos Schopenhauer, basert på Kantianske antagelser. Fordi vi er vant til betingelsesløs autoritet, har vi hatt behov for dette også i filosofien. Selv i en mer kritisk tidsepoke hvor Kants filosofi ble mulig, fortsatte behovet for ubetinget autoritet, på bekostning av en dypere kritisk tenkning. Den Hegelske dialektiske utviklingsfilosofi ble også underkastet behovet for absolutte autoriteter. Siden Platon har filosofien vært dominert av moralisme, hevder Nietzsche (Nietzsche 1901:222).

Som vi har sett hevder Nietzsche at den tradisjonelle filosofien siden Platon sin tid har degenerert til kollektivistisk moralisme med det tradisjonelle behovet for absolutte autoriteter utenfor mennesket selv. Videre skal vi se hvordan det guddommelige prinsipp videreføres gjennom den tradisjonelle filosofien. Til alle tider har man tatt de vakre følelser som argumenter. Frembringelsens innerste vesen ble oppfattet som guddommelighetens brøl, og overbevisninger som et kriterium for sannhet. Denne falsifiseringen gjennomsyrrer hele filosofiens historie, hevder Nietzsche. Den praktiske fornuft vi finner hos Kant, ble oppfunnet for de anledninger hvor man ikke trenger fornuften, nemlig når hjertets behov, moralen og pliktene taler. Hos Kant finner vi en sfære av moralske verdier som er tilbaketrukket fra oss, usynlige og ifølge Kant virkelige. Hegels doktrine om krig og store menn, om seierherrenes rett som representanter for menneskehetens fremskritt, er et forsøk på å bevise moralens

dominans ved å bruke historien. En demonstrerbar utvikling hvor den moralske sfære blir synlig, søkes å påvises. Hegel utvikler en panteisme hvor ondskap, feilskritt, og lidelse ikke føles som argumenter mot det guddommelige. Dette grandiose prosjekt har blitt misbrukt av makthaverne, primært av staten. Nietzsche advarer mot å la seg bedra av den Kantianske og den Hegelske talemåte. Moralen er en illusjon man ikke lenger bør tro på. En ny type filosofi skal ikke ha behovet for å rettferdiggjøre en kollektiv moral. Både den kritiske og den historiske filosofi har mistet sin sjarm, hevder han (Nietzsche 1901:223). På denne bakgrunn kan Nietzsche si at Hegel konstruerer en panteistisk filosofi der ondskap og lidelse ikke oppfattes som argumenter mot det guddommelige:

The significance of German philosophy (Hegel): to evolve a pantheism through which evil, error, and suffering are not felt as arguments against divinity. This grandiose project has been misused by the existing powers (state etc.), as if it sanctioned the rationality of whoever happened to be ruling (Nietzsche 1901:223).

Schopenhauer på den annen side, fremtrer som en egensindig moralist som, for å kunne rettferdiggjøre sin moralske vurdering, til slutt blir en verdensfornekter og mystiker (Nietzsche 1901:224). Arthur Schopenhauer betegnes som dekadent. Hans filosofi fremstilles som selvutslettende medlidenhet, svak vilje og spirituelt begjær forankret i en kristen moral. Nietzsche gjør krav på at Schopenhauer misforstår viljen, han innbiller seg at lengsel, instinkter, drifter og begjær er viljens essens. Schopenhauer senker viljens verdi til det punkt hvor han begår sin fatale feilslutning. Hans hat mot viljen og idealisering av viljens utslokning, hans betoning av subjektet uten mål og mening, er et symptom på utmattelse. Schopenhauer fremviser svak vilje, når han anser livets mål å være det pure subjektive intellekt uten vilje. Isteden fremsetter Nietzsche viljen som en kraft som behandler lengsler som dets herre og utnevner deres retning og verdi (Nietzsche 1901:52). Schopenhauer fortolket den høye intellektualitet som en frigjøring fra viljen, han ønsket ikke å se frigjøringen fra moralske fordommer som er del av emansiperingen av den store ånd, geniets typisk amoralitet. Utspekulert posisjonerte han det eneste han beundret, nemlig den moralske verdien i selvutslettelsen. Hans selvfornektende spirituelle aktivitet skulle gi et objektivt syn på tilværelsen og finne sannheten ved å trekke viljen tilbake (Nietzsche 1901:205). Nietzsche fastholder at Schopenhauer vanærer og baktaler livet når han benekter viljen. Selve høydepunktet i Schopenhauers filosofi er når ånden oppnår

innsikt i alle tings meningsløshet. Dette er det samme som det gode flokkdyrmennesket allerede gjør ut i fra sitt instinkt (Nietzsche 1901:206). Medlidenheten som Schopenhauer forfekter, er en livsfiendtlig og dermed dekadent tilbøyelighet. De instinkter som går ut på opprettholdelse og verdiforøkning av livet, motarbeides og fornektes gjennom medlidenhetens nedbrytende og lidelsesforøkende nihilistiske dyder (Nietzsche 1889:43 f.).

Filosofene forkaster virkeligheten, de er moralister, og en moralsk bedømmelse av verden vil lede til at den fornektes for sin grusomme amoralitet. Nietzsche hevder at den kollektive moralen er anti-liv, og således er moralfilosofene frem til nå, livets fornektende. Når moralen er den høyeste verdi, hevder filosofene at denne verden er verdiløs, den er ikke engang den virkelige verden. Moralene er således et dekadent instinkt, hvor de utmattede og utbyttede tar sin hevn på livet. Filosofer er alltid dekadente tjenere for de nihilistiske religionene, primært kristendommen. Filosofene benytter seg av amoralske midler for å utbre sin morallære, deres moral er i realiteten amoralisk, fastholder Nietzsche. "They believed in moral "truths," they found there the supreme values – what else could they do but deny existence more firmly the more they got to know it? (Nietzsche 1901:254)." Den moderne samtiden er full av larmende skuespillere som vandrer rundt i det vulgære tivoli som går under navnet samfunnet. Alle menneskers likhet er den løgn som alle brøler med fanatisk overbevisning. De dyder som gjør alle mennesker stadig mer like, får den største ære. I en slik forsimplet samtid, blir også filosofene dekadente og vulgære. Den ånd som trer seirende frem er folkeforføreren, den som spiller komedie, den lærde muldvarp som graver seg ned i den tradisjonelle visdom, og den maurliknende kravling (Nietzsche 1901:256). Filosofenes vilje til sannhet er deres vilje til løgn, som reflekterer deres manglende vilje til å skape (Nietzsche 1901:317). De blir som brekende sauer som flokker seg, når moralen har slavebundet dem. De ønsker at alle mennesker skal dele det samme "du skal!" og "du skal ikke!" Når de flokker seg om det som skal være gyldig for alle, blir de likegyldige for det individuelle. Isteden blir de den kollektive moralens tjenere, de iklær moralen fornuft og rettferdighet, men glemmer at det ikke finnes moralske fenomener, bare moralske fortolkninger av disse fenomenene (Nietzsche 2003:98).

3.6 Kritikk av alle idealer

Vitenskapelige, religiøse, filosofiske, kunstneriske og samfunnsmessige idealer leder menneskene bort fra seg selv, de blir idealenes tjenere og slaver. For å sette mennesket fri må derfor alle idealer forkastes. Nietzsche er full av mistenksomhet og avsky for menneskehetens idealer. Idealenes høyere følelser er en kilde til ulykke og menneskets tap av verdi. Man narres hver gang man forventer fremskritt fra et ideal. Hver gang har idealets seier betydd en tilbakegang for livet og kulturen. Nietzsche nevner kristendommen som et eksempel på idealenes luftslott. Kristendommen søkte å revolusjonere, avskaffe slaveriet, gi like rettigheter, kjærlighet til fred, rettferdighet og sannhet. Dette var bare store ord, flagg man heiste opp i kampens hete, ikke realiteter, men pompøse ord som ifølge Nietzsche ledet til idealenes motsetning (Nietzsche 1901:50). Idealene er en form for drømmer, utmattelse og svakhet. Menneskene forherliger krigens, konfliktenes, pasjonene og opposisjonens opphør. Flokkdyrmennesket vil ikke lenger ha fiender, og drømmer opp en fredelig idealstat. Den dovne dikter opp en idealstat full av velsignet uskyld og kjærlighet (Nietzsche 1901:183). Derfor kan Nietzsche hevde at menneskene har hevet alt som svekker dem til et ideal:

”Innocence”: that is their name for the ideal state of stupefaction;
”blessedness”: the ideal state of sloth; ”love”: the ideal state of the herd animal that no longer wants to have enemies. Therewith one has raised everything that debases and lowers man to an ideal (Nietzsche 1901:183).

Idealene rakker ned på verden og mennesket, en forgiftende damp legges over virkeligheten. De moralske idealene forfører mennesket til intetheten (Nietzsche 1901:210). Idealene forgifter livet, hovmodets teologiinstinkt skjuler seg bak idealismens utopier. Man gjør krav på en høyere herkomst og retten til å skue overlegent og fjerntliggende på virkeligheten. Idealisten har akkurat som presten, alle store konsepter for hånden. Han spiller sine store begreper ut med en velvillig forakt mot forstanden, sansene, æren, overfloden av personlig livskraft og vitenskapen, han ser dem under seg, som skadelige og forføreriske krefter som ånden i ren for-seg-selvhet svever over. De dydene som springer ut av idealene, ydmykhet, selvfornektelse, kyskheter, fattigdom, og hellighet, skader livet. Den rene ånd er den rene løgn, hevder Nietzsche (Nietzsche 1889:45).

3.7 Dialektikken hos Nietzsche

Hittil har jeg i korte trekk skissert Nietzsches kritiske omvurdering av alle verdier, og vil i det følgende legge frem dialektikken som finnes hos Nietzsche. Deretter vil jeg ta for meg Nietzsches positive overmenneskeforkynnelse. Kritikken i form av forsøket på en omvurdering av alle verdier inngår som en helt nødvendig ingrediens i overmenneskeforkynnelsen. Nietzsches destruktive kritikk og konstruktive forkynnelse henger nært sammen, slik at det første kritiske elementet er nødvendig for at det andre elementet, den konstruktive forkynnelsen, skal kunne fremtre. Kristendommen fremstilles som dekadent og nihilistisk, som en livsfiendtlig illusjon. Denne livs nedbrytende religion kontrasteres så av Nietzsche med den høyere mennesketype, som han mener blir holdt nede av kristendommen. Han søker å destruere hele kristendommen med sin dekonstruerende filosofiske hammer. Den nihilistiske tomhetstilstand som følger av destruksjonen, skal erstattes av overmenneskelæren. Den samme negative dialektikken finner vi gjennom hele hans *omvurdering av alle verdier*. Nietzsche søker å trekke verdiene ut av verden, for så å sette noe inn igjen som en religionserstatning. Kimen til det positive ligger i en destruktiv kritikk. Det som skjer i selve destruksjonen av verdiene, er en selvoverkomning og en selvovervinnelse av dem i det enkelte menneskets indre. Denne indre transformasjonsprosess skal siden danne grunnlaget for en ytre eksistensiell krig som leder mot overmenneskeidealet og den aristokratiske radikalismen på det politiske nivå. Det Nietzsche betegner som dekadente og passivt nihilistiske verdier skal knuses for å legge basisen for overmenneskets fremtreden. Nietzsches tese om moralen er at den er en dekadent slavemoral og en illusjon konstruert for å gi de svake middelmådige mennesker makt. Ved denne nihilistiske dekonstruksjon av moralen, legges fundamentet for antitesen om de noble høyere mennesker. De høyere mennesker kontrasterer den kristne slavemoralen med sin aristokratiske herremoral. Kritikken av filosofien kommer på mange måter som en forlengelse av kritikken av kristendommen. Filosofene er beslektet med prestene, de er smittet av den kristenplatonske arven, og bærer den videre. Nietzsche dekonstruerer vestens filosofi, og hevder at den er dekadent fordi den splitter mennesket mellom kropp og sjel, væren og ide. Alle vestens verdier må overkommes for at viljen skal frigjøres hos den enkelte, og konstruksjonen av individets egen autentiske verden og filosofi, bli mulig. Videre kritiseres vitenskapen som passivt nihilistisk og dekadent, der troen på den absolutte sannheten har erstattet troen på Guds ufeilbarlighet.

Kunsten viderefører den platonske arven, med splittelse mellom verden og kroppen i seg selv, og ideenes og sjelens transcendent opphøyelse. Kunsten er dekadent og syk, full av passiv nihilisme og degenererte mennesker. Nietzsche oppgir ikke dermed all kunst, isteden vil han at overmenneskene skal bli i stand til å skape en høyere og livs bejaende kunst. Rennassansens kunstneriske mestere står nærmere det nye kunstidealet, enn modernitetens dekadente livs forgiftende kunstnere. Videre setter Nietzsche opp en tese om at flokkdyrmenneskene er dekadente, smålige og tyranniske mot det personlige. Nietzsche vil avsløre det gode moralske samfunnsmennesket som en tyrann bak sin maske. Ved å kritisere og således dekonstruere flokkdyrmenneskenes verdi, blir de stående igjen som heslige selvfornektende verktøy for systemet. De gode mennesker er ment å miste sin positive verdi. Dette skal føre til at flokkdyrmenneskene foraktes og forkastes som mennesketype, og således overkommes og overvinnes i individets indre. Når de gamle menneskeidealer forkastes, er veien åpen for ny skapelse med Nietzsches dialektiske antitese treenighet av overmenneskelæren, viljen til makt og alle tings evige gjenkomst, som de nye idealer. For å bane veien for det nye aristokratiske samfunnet styrt av overmennesker, må det gamle samfunnet forkastes og dermed overvinnes i individets indre. Nietzsches tese er at samfunnet bruker menneskene som redskaper, og sosialiserer dem bort fra sitt eget indre, slik at de blir sterile og selvfornektende slaver av samfunnet. Samfunnet hevder alle menneskers likhet, nødvendigheten av individets oppofrelse for flokken, fornektelsen av det individuelle og underkastelse for flertallets vilje. Målet er at individet skal forkaste det moderne samfunnet helt, bryte ut av det og således legge grunnlaget for å skape en ny type individualistisk samfunn. Videre dekonstruerer Nietzsche dekadansen, og søker å fremvise hvordan den ødelegger menneskets liv. Først ved å frigjøre seg fra enhver dekadanse, enten den nå er skapt av samfunnet eller individet selv, blir det mulig å vinne sin gode helse tilbake. Nietzsche hevder at det moderne mennesket er sykt, hans omvurdering av alle verdier er ment å være kuren som bringer mennesket tilbake til sine instinkter. Neste skritt er å forkaste buddhismen, som ligger som en farlig fristelse til å bli pessimist og hengi seg til tomheten. Nietzsche fortsetter sin negative dialektikk ved å fremsette en tese om at buddhismen er livsfiendtlig og dermed dekadent med sin passive og medlidende nihilisme. Videre kritiserer Nietzsche alle idealer som livsløgner som slavebinder det enkelte individ til andre menneskers maktvilje. Alle idealer må dekonstrueres som

dekadente og passivt nihilistiske, som livsfiendtlige og selvfornektende, slik at individet kan forkaste dem og frigjøre seg fra dem i sitt eget indre.

Ved å negativt destruere og rense ut alle idealer, ønsker Nietzsche at den påfølgende radikaliserende nihilisme skal danne grunnlaget for ny skapelse på individets egne premisser, med overmenneskeforkynnelsen som rettesnor. For å stimulere til ny selvskapelse, anvender Nietzsche sjokk taktikker med sterk patos og voldsom kompromissløs kritikk av alle verdier. Individet skal inspireres til inngående granskning av eget liv, verdensbilde og identitet. Målet er selvtransformasjon, individet må skape seg selv på egne premisser og konstruere sin egen verden. Nietzsches tese er at han ser bak fenomenene og avslører dem for det de egentlig er. Antitesen til det bestående er overmenneskene med sin vilje til makt, herremoral og aristokratiske radikalisme. Det kollektive selvet må gå under, slik at den enkelte kan bli sitt autentiske selv. Skap deg selv, bli den du er, og lag dine egne verdier på bakgrunn av den du er. Overmennesket henter tilbake den transcendent guds egenskaper og idealer, og gir dem tilbake til seg selv, slik at en menneskesentrert religionsform blir mulig etter en omvurdering av alle verdier. Overmennesket blir den erstatningsreligion som skal avløse nihilismen.

Som vi har sett forsøker Nietzsche å omvurdere alle verdier gjennom sin kritiske filosofi. Formålet med dette er å dekonstruere verdiene og gjennom dette forkaste dem. Nietzsche benytter seg blant annet av en genealogisk dekonstruksjon, der han gir en opprinnelsesforklaring på begrepene. Flokken verger seg mot villdyret i mennesket blant annet ved å kultivere det ved å påføre det skyld. Mennesket skylder noe til flokken, og dette gir opphavet til den dårlige samvittigheten. Gjennom å internalisere den kritiske omvurderingsprosessen skal individet nå en radikal nihilistisk tomhetstilstand. Med utgangspunkt i denne desillusjonerte tomhetstilstanden kan nye horisonter for individuell nyskapelse åpnes opp. Forutsetningen for Nietzsches positive overmenneskeforkynnelse er at individet makter å frigjøre sin kropp, sanser og vilje fra de tradisjonelle kollektive verdiene. Slik kan individet frigjøre til seg selv og begynne den eksistensielle prosessen som skal lede til overmenneskeidealet. Omvurderingen av alle verdier er derfor nært forbundet med muliggjøringen av overmenneskeforkynnelsen. Om ikke individet er villig til å kritisere og forkaste de tradisjonelle kollektive verdiene, gis det ingen mulighet til å nå overmenneskeidealet.

Nietzsche forsøker å trekke verdier ut av verden for siden å putte nye verdier tilbake som en slags erstatning. De nye verdiene som skal oppstå etter nihilismen skal være autentiske og individuelt baserte. Likevel fremsetter Nietzsche en rekke sentrale retningslinjer og verdier som han krever at individet må internalisere for å kunne nå overmenneskeidealet. Vilje til makt, herremoralen, amor fati, evig tilbakekomst av det samme og lekende selvskapelse er her sentrale stikkord. Omvurderingen av alle verdier, den negative kritiske delen, er forutsetningen for overmenneskeforkynnelsen, tomheten er ment å legge grunnlaget for å fylle tomheten med individets egen moral og filosofi.

Del II Nietzsches konstruktive filosofi.

Når alle verdier er omvurdert og forkastet og den radikale nihilistiske tomhetstilstand er nådd, må individet selv fylle den eksistensielle tomheten med mening og innhold. Dette oppnås når mennesket for alvor anvender sin vilje til makt for å konstruere sin egen filosofi, sine egne autentiske verdier, sin egen personlige moral, og sitt eget godt og ondt. I tillegg kreves det at individet makter å inkorporere og anvende med livsglede den kosmiske og eksistensielle doktrinen om den evige tilbakekomst av det samme. Mennesket som makter dette betegner Nietzsche som et overmenneske. Nietzsches "hellige treenighet" som består av vilje til makt, den evige gjenkomst av det samme og overmennesket, utgjør selve fundamentet i Nietzsches konstruktive livsforkynnelse. Overmennesket er den nye mennesketypen som står over de vanlige kollektivt orienterte menneskene, de livs hemmende religionene, slavemoralen, det tradisjonelle samfunnet, den nihilistiske vitenskapen, dekadansen og den livs svekkende kunsten. Overmennesket er anti-dekadent i hele sitt vesen og er frigjort fra rusgifter, religion og tradisjonell filosofi og moral. Overmenneskene er de nye filosofer og de nye åndsaristokratiske kunstnere som anvender sin skapende vilje til makt for å styrke livet og heve det til verdighet og eleganse. Målet er den totale skapende frihet der mennesket er så frigjort og hinsides konvensjonenes rett og galt at det blir en Gud for seg selv. Übermensch er anti-konformt, hyperindividualistisk, autentisk, viljesterkt, frisatt fra tradisjonene, og representerer vitaliteten og viljen til makt på sitt sterkeste og høyeste nivå. Dekonstruksjonen av de kollektive tradisjonelle verdiene skal lede til en frigjøring *fra* de verdiene som slavebinder, og videre en frigjøring *til* rekonstruksjonen av den nye mennesketypen, overmennesket.

Kapittel 4 Vilje til makt.

I dette kapittelet vil jeg redegjøre for viljen til makt som det fundamentale livsprinsipp hos Nietzsche. Innledningsvis vil jeg utdype den åndsaristokratiske herremoralen som et sentralt uttrykk for vilje til makt. Deretter vil jeg fremlegge Nietzsches presisering av viljen som må settes fri slik at det nye mennesket, overmennesket, skal kunne bli psykisk hel hinsides det gamle godt og ondt. Deretter vil jeg ta for meg viljen til makt som et nytt orienteringspunkt i tilværelsen etter Guds død. Den nye mennesketypen skal ikke lenger projisere sin lyst og sin maktfølelse på et vesen som det så i sin tur kan takke for disse menneskelige kvalitetene. Videre vil jeg fremlegge hva det innebærer å leve ut fra sin egen frisatte natur, for så å ta for meg åndens tre transformasjoner der viljen endres fra de andres ”du skal!” til ”jeg vil min egen vilje!” I dette kapittelet vil jeg også fremlegge den aristokratiske radikalisme som er Nietzsches overmenneskelige og åndsaristokratiske politiske alternativ. Nietzsche søker å determinere viljen mer nyansert enn det tidligere filosofer har gjort. Han vil at overmennesket skal elske sitt liv, elske sin skjebne, etter at viljen er satt fri fra verdens mytologiske fordobligheter. Overmennesket manifesterer viljen til makt på sitt høyeste og mest vitale nivå. Den frigjorte viljen til makt er ment å lede til skapelsen av nye verdier der kravet er at disse verdiene er livsbejaende. For at individet skal kunne makte å skape og virkeliggjøre livsbejaende verdier må vedkommende omfavne og inkorporere doktrinen om den evige tilbakekomst av det samme. Livsgleden og kraften når sitt absolutte høydepunkt i overmennesket.

4.1 Herremoralen.

For å kunne nå Übermensch livsidealet kreves det også at man forfekter en kompromissløs herremoral som dyrker det edle, høysinnede, krigerske, modige, stolte, sunne, adelige og rene. Kontrasten er slavemoralen som dyrker det middelmådige,

selvfornektende, underdanige, ydmyke, simple og feige (Hayman 1980:306). Mens verdiene til krigerlederne forutsatte en sunn interesse for kamp, jakt, eventyr og dans, fikk prestene forgiftet det vitale blod med den jødisk-kristne moralen. Nietzsche hevder at den jødisk-kristne moralen er en slavemoral, utfallet av en etisk revolusjon som fikk næring fra misunnelsen og hevtørsten mot den gamle herskerkasten, aristokratiet med sin herremoral. Den misunnelse og det hevninstinkt som Nietzsche kaller "ressentiment," springer ut av slavenes behov for hevn over sine herrer som utbytter dem. Herremoralens livsbejaende verdier betraktes som onde, mens deres egne verdier blir det gode. De svake kan føle seg overlegne de sterke ved å se ned på dem og tenke at deres herrer vil få sin straff i helvetes flammer (Hayman 1980:307). Prestene er med på å skape en dyrkelse av de fattige, avmektige og laveste som de eneste gode. De lidende, syke og heslige blir betraktet som de eneste fromme, mens de fornemme, selvkjærlige, voldsomme og livsbejaende blir fordømt som onde og grusomme (Gane, Chan 1998:127). Når de edle aristokratiske verdiene trampes ned blir hele den europeiske sivilisasjon syk og dekadent ifølge Nietzsche. I denne forbindelse introduserer han et nytt aspekt ved overmennesket: "the blond beast." Dette menneskelige rovdyr lar sin ondskap, hersketrang og plyndringslyst slippe uhemmet løs. Dette blonde beistet står i kontrast til det temmede dyret, samtidens kristne mennesker. Nietzsche hevder videre at når menneskene ikke skammet seg over sin ondskap vil individene bli mer helhetlige og livet komme til verdighet igjen (Hayman 1980:307). Den dårlige samvittigheten betraktes som en sykdom, en masochistisk selvplaging påført av den kristne slavemoralen. Alle instinkter som ikke kan få sin utladning utad, vil vende seg innover. Den naturlige destruksjon og aggressive sadisme vender seg mot selvet når den kristne moralen og staten holder instinktene i sjakk (Hayman 1980:308). Derfor hevder Nietzsche at vi må anvende zoologiske begreper som temming og oppdrett på moralen som pretenderer å forbedre menneskene, men i praksis svekker dem:

In order to be fair to morality, we must put two zoological concepts in its place: *taming* of the beast and *breeding* of a particular species. The priests have pretended at all times that they want to "improve" – But we others laugh if an animal-trainer spoke of his "improved" animals. In most cases, the taming of a beast is achieved through the harming of a beast: the moral man, too, is not a better man but only a weaker one. But he is less harmful (Nietzsche 1901:214).

Ideen om den dårlige samvittigheten blir sentral for ideen om Gud. De kristne tolket ifølge Nietzsche de dyriske instinktene som ulydighet mot Guds vilje. Følelsen av skyld spredte seg som ild i tørt gress, inntil skylden mot Gud ble så stor at den gav opphav til ideer om evig straff og arvesynd. Skylden har blitt så stor at Gud må betale den ved å ofre seg selv gjennom Jesus Kristus. Men ideen om korsfestelsen stammer fra menneskets ondskap mot seg selv: han erklærer seg selv bankerott ved å øke sin gjeld til et antall han aldri vil kunne betale tilbake. Nietzsche fastholder at personlig autonomi og moral er gjensidig utelukkende. Det suverene individ, overmennesket, vil bryte ut av samfunnets kollektive moral. Moderne strafferett hindrer den naturlige livsviljen og viljen til makt, ved å straffe forbrytelser. Påføring av dårlig samvittighet har liten effekt på forbrytersinn uansett, hevder Nietzsche (Hayman 1980:309). *Übermensch* vil altså være individer som følger herremoralen og instinktmoralen uten dårlig samvittighet. Overmennesket følger sine egne tanker og utviser streng intellektuell autonomi. På denne bakgrunn sier Nietzsche at den nye mennesketypen må følge sine indre tanker, istedenfor å la seg overta og styre av andre menneskers ideer:

Thinking against the grain, failing to follow the thoughts that offer themselves to a thinker from inside; if he lets himself be taken over by other ideas, he will eventually fall ill, for what may appear to be virtuous self-control saps his nervous energy no less profoundly than regular debauchery (Hayman 1980:230).

Det høyere mennesket er herre over seg selv og går sin egen vei. Prestekastens livs fornektende asketiske ideal må også overkommes på veien mot Nietzsches overmenneske. Det asketiske ideal springer ut av det legende beskyttelsesinstinktet hos et liv i ferd med å gå under. Det kjemper med alle midler for å opprettholde seg selv. Den asketiske presten gir trøst til mennesker som lider. Han tilbyr en forklaring på lidelsen, gjør sykdommen lettere å utholde; han gir den mening. Denne meningen kan være totalt falsk, men den fratar ikke dens makt til å trøste de lidende. Mennesket selv får skylden for sin lidelse (Gane, Chan 1998:136). Derav følger slavemoralen, naget finner et mål, samvittigheten fødes, skyldfølelsen begynner å gjøre sin virkning. Her ligger det asketiske idealets makt; den gir tilværelsen en mening gjennom et sykt system bestående av anti-liv dogmer. Det asketiske ideal representerer en vilje til intethet, en avsmak for livet og et opprør mot selve livets betingelser. Askese, som har slik makt over den europeiske sivilisasjon, kjennetegnes ved frykt for begjær,

avvisning av glede og selvhat (Gane, Chan 1998:137). På denne bakgrunn kan Nietzsche hevde at alt som forsterker følelsen av makt er det gode, mens enhver svakhet er dårlig:

Hva er godt? – Alt som forsterker følelsen av makt, viljen til makt, makten selv i menneskene.

Hva er dårlig? – Alt som stammer fra svakhet.

Hva er lykke? – Følelsen av at makten vokser, av at en motstand blir overvunnet. Ikke tilfredshet, men mere makt, ikke fred i det hele tatt, men krig; ikke dyd, men dyktighet (dyd i renessansestil, virtu, moralinfri dyd) (Nietzsche 1888:38).

Gjennom denne stadige kampen med seg selv og omgivelsene vil ifølge Nietzsche, større, sterkere og mer livsdyktige individer oppstå. Übermensch følger bare livets regler, slik de er satt frem av ham eller hun selv. Livets regler er til for å styrke individet og overmennesket er villig til å bruke det andre vil kalle ondskap for å forsvare sin personlige autonomi. Denne ondskap er riktignok raffinert og dannet, men Nietzsche fremhever likevel urettferdighet, løgner, utnyttelse, tortur og drap som naturlige dyder for overmennesket (Safranski 2000:266). Nietzsche fremstiller ham eller henne som en romersk Caesar med sjelen til Jesus Kristus (Nietzsche 1901:513).

Som vi har sett kreves det at overmennesket bekjenner seg til en nobel og høysinnet aristokratisk herremoral, som kontrasteres til den jødisk-kristne adlydende og middelmådige slavemoralen. Videre vil vi se at de gode mennesker i realiteten er selvutslettende og brutale i sin krig mot de onde. Nietzsche krever at overmenneskene må leve hinsides det tradisjonelle godt og ondt. Overmennesket er menneskehetens nye mål. De høyere mennesker lever uavhengig av herskere, frigjort fra alle bånd, mens de bruker herskerne som instrumenter. Deres evne til å avgjøre verdier selvstendig og dirigere årtuseners vilje, vil ifølge Nietzsche, heve dem over menneskeheten (Nietzsche 1901:519). Mennesket er beist og superbeist, det høyere menneske er umenneskelig og overmenneskelig. Nietzsche påstår videre at med hver eneste forøkning i storhet og genialitet i mennesket, så finner man også en forøkning i dybden og grusomheten. Overmennesket vil betraktes som grusom og umenneskelig, men lever selv hinsides godt og ondt (Nietzsche 1901:531). Frihet fra moralens fengsel, nye metoder mot livets smerter, smerten som et verktøy til å forøke sin livsglede, nytelse av usikkerhet, eksperimentering som en motvekt til fatalismen, forkastelse av konseptet nødvendighet, forkastelse av ”kunnskap i seg selv,” og

skapelse av en ny og høyere vilje, kjennetegner menneskets styrke når det skaper overmennesket (Nietzsche 1901:545 f.). Stress, upersonlig arbeid, medlidenhet, subtilt fangenskap i andre menneskers maktsfære og avhengighet, betraktes som skadelige for livet og overmenneskene. Isteden praktiseres fasthet, selvkontroll, hard vilje, dyp stillhet, stoisk ro, selvforsvar, krigerens mistenksomhet, fasthet i prinsipper, sammensmeltningen av vilje og kunnskap, selvrespekt og en eremitt tilværelse (Nietzsche 1901:188). I motsetning står "det gode menneske," samfunnsstøttene som kriger mot "de onde," og gjennom denne krigen selv blir brutale og grusomme. De gode menneskers integritet, verdighet, pliktoppfyllelse, rettferdighet, humanitet, ærlighet, korrekte atferd og gode samvittighet, har ifølge Nietzsche ingen verdi i seg selv (Nietzsche 1901:193). De gode menneskers dyder tjener som formål å oppnå visse fordeler av samfunnet, deres godhet er falsk, hevder Nietzsche. Som medlemmer av "det gode selskap," rettferdiggjør de sin moralske harme og vold mot "de onde" som ikke lever opp til "de godes" universelle lover og moral (Nietzsche 1901:194 f.). Med sin dyd vil de hevne seg på sine fiender, de handler opphøyet bare for å fornedre andre. De har ingen annen mening enn den andre gir dem. Med store ord og fakter, knelende i stadig bønn, deres hender lovpriser dyden, men deres hjerter er harde som stål. Noen vil opphøyes og kaller det dyd, andre "gode mennesker" vil fornedres og kaller også det for dyd. De tror alle at de har del i dyden, og at de forstår hva som er godt og ondt, men ifølge Nietzsches overmenneskelære, er de narrer og løgnere. Selvutslettelse opphøyes av "de gode," men denne barneleken som kalles dyder, må overvinnes av de høyere mennesker. Nå står overmennesket fritt til å lage seg sine egne leketøy, sin egen verden og sin egen filosofi (Nietzsche 1885:61).

Overmenneskets moral, herremoralen, etableres som et alternativ til slavemoralen. Ifølge filosof og teolog Jan-Olav Henriksen må ikke herremoralen misforstås dit hen at den er et uttrykk for en i tradisjonell forstand blind, ond, psykopatisk, sadistisk og egoistisk maktvilje som bare er interessert av å undertrykke andre, og å skaffe seg fordeler. Nietzsches forståelse av herremoralen er i utgangspunktet langt på vei preget av en aristokratisk, sjenerøs, nobel og dannet holdning til andre mennesker. Det blir derfor ikke korrekt å oppfatte overmennesket med sin herremoral, som et brutalt og dyrisk vesen. Videre hevder Henriksen at den omvurdering av alle verdier man finner hos Nietzsche, ikke må forstås som en ren forkastelse av disse begrepene. Det er i større grad tale om en transformasjon, der begrepene settes inn i en ny sammenheng,

og som endrer deres funksjon radikalt (Henriksen 1993:217). Den primære forskjell mellom slavemoral og herremoral viser seg i at menneskeflokket etablerer sine verdier ut fra skillet mellom godt og ondt, mens herremoralen opererer med et skille mellom det som er godt i motsetning til det som er slett, usselt, simpelt, heslig, dekadent og svakt. Det gode er ifølge herremoralen ikke det som er uten trussel mot den svake, men det som er fornemt, edelt, opphøyet og privilegert. Nietzsche fortolker ordet slett som det alminnelige, pøbelaktige og vulgære. Overmenneskene som følger herremoralen, anser at det gode har sitt opphav i den som utøver handlingen, og er dermed ikke et resultat av opplevelser hos den som godheten er blitt vist. Dermed oppnår Nietzsche en fullstendig autonom konstituering av innholdet i det gode. De gode er de som opplever sitt eget virke som godt, fornemt og høysinn, i motsetning til det alminnelige, vanlige, nedrige og livsnedbrytende (Henriksen 1993:218). Derfor hevder Nietzsche at verdibedømmelsen av hva som utgjør det gode stammer fra de noble aristokratiske herskere:

Now it is plain to me, first of all, that in this theory the source of the concept "good" has been sought and established in the wrong place: the judgment "good" did *not* originate with those to whom "goodness" was shown! Rather it was "the good" themselves, that is to say, the noble, powerful, high-stationed and high-minded, who felt and established themselves and their actions as good, that is, of the first rank, in contradistinction to all the low, low-minded, common and plebeian. It was out of this *pathos of distance* that they first seized the right to create values and to coin names for values: what had they to do with utility! (Nietzsche 1887:25 f.).

For den som er blitt herre over seg selv og som har skapt sine egne verdier, er den middelmådige og simple å betrakte som slett. Innenfor herremoralen er det altså de fornemme og sterke menneskers skaperevne som danner moralens grunnbestemmelse. Motsatsen vil være uegoistiske og fellesnytte dyder som forringer individets frie og skapende utfoldelse (Henriksen 1993:219). Jan-Olav Henriksen fremhever at Nietzsches herremenneske ikke uten videre tar seg frem på andre menneskers bekostning. Det ville oppfattes som en konsesjon til nedrigheten som en tar avstand fra. I det skapende høysinn ligger det derfor ikke uten rimelig årsak en krenkelse av andre. Det svake møtes med vemmelse og forakt, siden svakheten må overvinnes for at herremenneskets naturlige trang og drift skal komme til uttrykk (Henriksen 1993:221). Å anvende en felles målestokk for herrer og slaver, vil ifølge Nietzsche svekke den forskjell som faktisk er mellom artene, og minske deres mulighet til å utfolde seg på artsspesifik basis. Metaforisk sett er man enten en rovfugl eller et lam,

og hver type menneske har sine artsegne lover og moral (Henriksen 1993:222 f.). Kvaliteten på mennesket øker med dens kraft, dets vilje til makt, og som en konsekvens av dette kan ikke mennesket tilordnes noe fast livsrom som det må styres av (Henriksen 1993:223). Jan-Olav Henriksen poengterer herremoralens naturalisme, siden den fremhever og tar utgangspunkt i de sunne og ufordervede livsinstinktene. Det skapende mennesket blir en etisk kanon, og der denne kanon ikke kommer til sin rett, hersker det dekadanse og undergang (Henriksen 1993:225).

4.2 Determinering av viljen.

Nietzsche underkaster viljen en analyse med den hensikt å determinere viljen mer nyansert enn det han mener tradisjonen har frembrakt til nå. I avsnitt 19 i "Jenseits von Gut und Böse" erklærer Nietzsche at viljen er et kompleks bestående av tre momenter:

1. Den er et mangfold av følelser basert på en tilstand, og på dette vis også knyttet til menneskets rent fysiologiske betingelser.
2. Den har en kognitiv basis. Nietzsche mener at viljen overhodet ikke lar seg begripe uten en intellektuell bestanddel, siden den er tenkning.
3. Viljen er kommanderende, befalende og styrende affekt (Nietzsche 1886:34 f.).

Viljens frihet er først og fremst knyttet til i hvilken grad mennesket er i stand til å sette sin vilje igjennom. En persons styrke er hans eller hennes vilje, og jo mer verden er etter hans eller hennes vilje, og jo mer man makter å gjøre, desto sterkere er mennesket. Denne styrke av ren livskraft er det Nietzsche lar gjelde som grunnlag for emosjonen av viljefrihet. Om verden skulle vise seg å være noe annet enn det mennesket hadde begjæret at den skulle være, så vil viljestyrken og friheten manifestere seg på en annen måte: Nemlig i at viljen nå innrettes på å ville det som de facto ble tilfelle. Således blir amor fati, elsk din skjebne slik som den faktisk er, til en grunnleggende maksime i Nietzsches overmenneskereligion. Det er der viljen er i overensstemmelse med verden at følelsen av frihet, og av makt, er på sitt mest vitale og sterke. Overmenneskets sterke vilje som kan uttrykke makt er i stand til å fastholde verden slik den er, og akseptere den som den er. Den frie ånd kan altså både innordne verden etter seg, gjennom å skape sin egen verden, og innordne seg etter verden slik som den faktisk er, dersom det første ikke er mulig (Henriksen 1993:28 f.). På den annen side er den ufrie vilje et begrep som er skapt av dem som ikke har styrke nok til

å forholde seg til verdens strid mellom ulike viljer. Dermed kan virkeligheten "utenfor mennesket," inklusive staten, samfunnet, Gud, og overnaturlige makter, være noe som kausalbestemmer og determinerer menneskets livsverden. Mennesket dikter og projiserer sin "tegn-verden" inn i objektene. Fordi det ikke gjennomskuer at det her skjer noe som ikke har objektiv og nøytral gyldighet og kan fremstå som et absolutt uttrykk for hva verden er "i seg selv," kaller han denne virksomheten for mytologi (Henriksen 1993:29).

Selvbedraget om den ufrie vilje blir ett av produktene av denne mytologiske tenkning. Verden tillegges egenskaper den objektivt sett ikke besitter, den svake vilje lar seg styre av en verden slik den subjektivt fremtrer for han eller henne, en verden der visse instanser, for eksempel Gud eller staten, tillegges bestemmende egenskaper overfor individet. Alle forståelser av verden blir avhengige av viljens ytelser, hvor den sterke vilje kan innordne verden etter sin vilje, eller den kan innordne seg selv etter verdens tilstand. Dermed kan overmenneskets sterke vilje alltid etablere en form for identitet med det faktiske. Denne identiteten eksisterer uten noen form for fordobling eller overstyrende normativitet som kan sette verden som en instans som er og bør være noe annet enn det viljen vil. Ut fra dette gir det seg at viljen blir det bestemmende prinsipp for menneskets relasjon til verden, selv om det i en del tilfeller selv må akseptere å bli innholdsbestemt av verdens faktiske tilstand. Viljen skaper både menneskets egne verdier, og nødvendighetene i tilværelsen. Verden er derfor ikke noe som er gitt i ferdig positur og sammenheng, men blir alltid det som den sterke eller svake vilje bestemmer den til (Henriksen 1993:30 f.). Den sterke vilje vi finner hos de høyere mennesker kan i stor grad underlegge seg verden ved at den er i stand til å fastholde dens faktisitet som uttrykk for sin egen vilje, mens den svake vilje dikter seg opp ontologiske livsbetingelser som vilkår for sin egen ufrihet, og fordobler verden i en faktisk og en normativ del. Slik overfører undermenneskets svake vilje determinasjonsbetingelsene for tilværelsen fra seg selv til noe utenfor subjektivitetens sfære. Den verden som dette mennesket forholder seg til, blir oppfattet som et ferdig produkt, som den verden som er skapt av en allmektig og allvitende Gud. I stedet for å oppfatte seg selv som verdens herre, projiserer det nå sin vilje til makt, som flokkdyrmennesket ikke er sterkt nok til å fastholde i sin genuine form som uttrykk for seg selv, over i en gudsforestilling. For å kunne bli et overmenneske, må mennesket bli i stand til å mestre å beherske verden i den begrensede form den

faktisk foreligger. Den sterke vilje har makt til å ville alt som er og som forekommer, og kan simultant sette gjennom det den vil. Når betingelsene ikke er til stede for å sette sin vilje igjennom, må viljen velge en annen strategi, som tar utgangspunkt i verdens begrensninger og vanskeligheter, og ville at det skal være slik. Viljen går inn i et dialektisk samspill mellom frihet og nødvendighet. Dette samspillet forutsetter at det er den villende vilje som er utgangspunktet, og ikke en vilje til intet eller en slavebundet vilje (Henriksen 1993:31). Man omstemmer sin vilje etter de faktiske omstendigheter, og bestemmer seg for å bære tilværelsen som den nå engang er. Denne type strategi er forbeholdt den sterke, frie og selvstendig velgende vilje. Den svake vilje, med sin manglende mulighet for verdensbeherskelse på det eksistensielle nivå, lar all mulighet og umulighet være bestemt av faktorer utenfor det selv, og uavhengig av viljens funksjoner. Den svake vilje mangler evnen til å fastholde tilværelsen som uttrykk for seg selv (Henriksen 1993:32).

Viljen til makt er ifølge Nietzsche viljen til liv. Overmennesket manifesterer viljen til makt på sitt høyeste og mest vitale nivå. Som vi har sett må viljen frigjøres fra verdens mytologiske fordoblinger slik at viljen kan ville sin egen vilje. Som vi snart skal se hevder Nietzsche at alle hendelsesforløp springer ut av vilje til makt som den fundamentale livsytring. Enhver levende og virkekraftig kropp vil for Nietzsche i prinsippet manifestere seg som både vilje til makt og vilje til liv (Henriksen 1993:32). De mellommenneskelige relasjoner er i henhold til dette synet, fremtredelsesformer for viljen til makt. Denne viljen er i utgangspunktet biologisk betinget, og ligger hinsides moralens rett og galt, godt og ondt. Hos Nietzsche er ikke de menneskelige samfunn i utgangspunktet regulert av moral. Utgangspunktet for moralen er viljen til makt hos grupper av mennesker, eller hos enkeltmennesker. Han anser at den utbytting som preger mellommenneskelige forhold, ikke er noe som hører hjemme i primitive eller fordervede samfunn, men over alt. Der det finnes liv, finner vi også vilje til makt. Viljen til makt er selve livsbetingelsen i tilværelsen fordi livet bestemmes av vekst, utvikling og forandring (Henriksen 1993:33). Viljen til makt er noe som ytrer seg i alle livsfenomener, slik at hvert eneste livsfenomen er et viljesfenomen. Språket gjør oss i stand til å skjelne mellom ulike fenomener, men den biologiske verden i seg selv er vilje til makt og intet annet. Ved sin egen viljesdeterminasjon determinerer de ulike viljesfenomener samtidig andre viljessentra. Hos Nietzsche skjer alt på grunnlag av viljen til makt, og ikke ut fra Gud eller

substansen. Hendelsesforløpene kan ikke bestemmes av noe annet enn viljen til makt. I den grad den enkeltes vilje bestemmes, er det av en annen og sterkere vilje til makt. Viljen til makt får ifølge filosof og teolog Jan-Olav Henriksen, en fundamental rolle som monistisk erstatningsprinsipp for gudsbegrepet. Det er en klar sammenheng mellom viljen til makt og synet på Gud. Mens hovedtendensen i ”Zur Genealogie der Moral” forsøker å gjøre religionen til en ren funksjon av ressentimentet hos den svake vilje, er argumentasjonen i ”Der Antichrist” preget av en mer åpen og sjenerøs, men likevel sterkt kritisk, forståelse av religion (Henriksen 1993:46 f.).

At Gud er død er resultatet av en utviklingsprosess i menneskets psyke. Men språket blir hengende etter, slik at et språk ikke er adekvat i forskjellige tidsepoker, spesielt hvis språket er uttrykk for to ulike former for vilje til makt. Enten den som gir seg uttrykk i vilje til liv eller den som gir seg uttrykk i en livsfornektende vilje til intet; eksempelvis slik vi finner det i ulike religioner. Nietzsche hevder at en ny grammatikk må dannes som grunnlaget for et helt nytt språk. Uendeligheten fremtrer nå som verdens uendelighet. Menneskets endelighet har ikke lenger Guds uendelighet som horisont for sitt liv, men kun en virkelighet der det ikke lenger finnes noen faste holdepunkter. Konsekvensene av Guds død blir mangelen på absolutte elementer som man kan forklare, forstå og orientere eksistensen ut ifra. Ingenting er fast og det finnes ingen holdepunkter, slik at alt flyter i en stadig forandringsprosess. Mangelen på et fast grunnlag i tilværelsen er nihilismens ontologiske utgangspunkt. Verdens væren blir med dette ikke noe annet enn en stadig blivende vilje til makt. Dette innebærer at de mål som eventuelt gjelder for menneskeheten, er de man mer tilfeldig og etter eget forgodtbefinnende setter opp ut i fra maktviljen. Hensikter blir dermed noe man dikter inn i tingene, og ikke noe som finnes i dem. Verden forstås av Nietzsche som en verden uten hensikt og mål, slik at det som skjer er nødvendig ut i fra menneskets total karakter, der eventuelle iboende mål mennesket har satt seg er betinget av iboende satte bestemmelser. Denne nødvendiggjøringen av verden gjør at man unngår enhver mulighet for en begrunnet fordobling av virkeligheten. Det finnes ikke lenger noen mulighet for å fastholde et begrep om verden som ikke utelukkende er basert på et dennesidig virkelighetsgrunnlag, slik at forandringer i verden blir tilsvarende uttrykk for hvordan ulike mengder makt påvirker hverandre (Risberget 1999:29).

4.3 Viljen og Guds død

Utgangspunktet er at gudsbegrepet kan betraktes som uttrykk for menneskets tro på seg selv. Dette innebærer at mennesket ved å tilbe en gud, egentlig tilber de betingelser som gjør at det selv befinner seg vel. For Nietzsche innebærer dette at mennesket i egentlig forstand projiserer sin lyst og sin maktfølelse over på et vesen som det så i sin tur kan takke for disse menneskelige kvalitetene. Religion blir et uttrykk for menneskets overskudd, og et middel til å kanalisere og forbruke dette livsoverskuddet. Religion blir en form for takknemlighet for de livsbetingelser som finnes. Man er takknemlig for seg selv, og derfor har man behov for en Gud. Så lenge gudsbegrepet formes innenfor en slik horisont, blir persepsjonen av guddommen flertydig: Han blir en Gud som både er til nytte, og som kan destruere, han kan være både venn og fiende, og beundres både når det gjelder gode og slette egenskaper. Dette er ifølge Nietzsche en naturlig Gud, som rommer eksistensens og naturens dikotomier. En Gud som gjenspeiler menneskelivet slik det faktisk er, og ikke innebærer noen forsøk på å forringe livet på noen som helst måte (Henriksen 1993:47). Denne oppfatningen av Gud, eller gudene, som Nietzsche nok mener å finne gjenspeilt i den gamle antikke gudelære, er imidlertid bare i stand til å holdes oppe så lenge det folk som bærer den er i vekst og vital utvikling. I det øyeblikket et folk begynner å gå til grunne, hender det også noe med dets gudsforestilling og dets gudsbegreper. Når troen på fremtiden og håpene om frihet svinner hen, blir den fremste dygd underkastelsen. Og når underkastelsen under andre blir en betingelse for å opprettholde sitt liv, blir gudsforståelsen transformert i retning av den ”gode Gud.” Gud blir med dette en gjenspeiling av de livsbetingelser som finnes hos det folket som ærer og priser ham. Han er ikke lenger en aggressiv og makttørstig refleksjon av folkets praksis, men blir til den milde og gode Gud. Således fornektes selve livet forstått som viljen til makt. Nietzsche mener at det derfor bare finnes to alternativer når det gjelder de gudsforestillinger menneskene skaper og projiserer over i et transcendent ideal: enten er Gud et uttrykk for viljen til makt i dens genuine form. Så lenge den er det, kan gudene også opptre som guder for hele folket. Det andre alternativet er at gudene reflekterer menneskenes avmakt, og da blir de nødvendigvis ”gode” (Henriksen 1993:48). Nietzsche går ikke inn på en drøfting av om det finnes andre realiteter enn de rent antropologiske bakenfor forestillingen om Gud. Han konsentrerer seg om å klarlegge de antropologiske røttene til gudsforestillingen. Gud er et produkt av at mennesket projiserer sine livsbetingelser inn i en objektivt forestilling om hva det selv er eller ønsker å være. I likhet med Feuerbach

representerer gudsforestillingen en projeksjon av menneskets potensialer. Men det sterke menneskets Gud er hos Nietzsche en annen Gud enn det svake menneskets. Hos det sterke mennesket blir gudsforestillingen en refleksjon over alle muligheter som finnes hos mennesket, både gode og onde, brutale og forsonlige, og ikke bare utvalgte muligheter, som kan hjelpe mennesket å fungere mer optimalt under andres maktutøvelse (Henriksen 1993:49 f.).

Når mennesket har makt, tillegger det sin Gud makt ved å projisere sin maktfølelse over på et transcendent idealbilde av seg selv. Den Gud som finnes i det sterke menneskets livsverden blir til en objektivisering av alle de lyster, dygder og livsbetingelser som mennesket selv besitter i sitt liv. Dermed tjener gudsforestillingen mennesket selv, idet objektiveringen bidrar til å vise mennesket hva det selv besitter av potensialer og muligheter. Takknemligheten og ærefrykten overfor Gud blir slik ikke annet enn takknemligheten og ærefrykten over sitt eget skapende selv. Så lenge mennesket er sterkt nok til å ha en slik mangfoldig og holistisk gudsforestilling, og har krefter til selv å utstå alle sider av sin tilværelse, vil en slik Gud være "jenseits von Gut und Böse." Skillet mellom godt og ondt inntreffer først på det tidspunkt da menneskets livsvirkelighet fortolkes i lys av den manglende makt. Den gudsforestilling som dannes innenfor rammen av menneskets styrke, og objektiviserer denne, vurderes som positiv. Nietzsche søker å kvalifisere hele virkeligheten som et positivt hele, ut fra sitt vitalistiske og naturalistiske grunnsyn. En slik gudsforestilling som objektiviseres av det sterke mennesket, er ikke til hinder for dette grunnsynet. Betingelsene for dette er at denne Gud selv ikke mangler noe som kan gjøre at det settes et skille mellom faktisitet og normativitet i hans eller hennes tilværelse. Gud selv må besitte all makt. At Gud selv har all makt, innebærer at det er viljen til makt som dypest sett kan komme til uttrykk i alt som er. En slik Gud kan bare holdes ut av dem som selv har makt nok til å utholde alle sider av livet, uten å skulle tillegge enkelte deler ontologisk eller moralsk preferanse fremfor andre. Nietzsche mener at en slik "sterk" gudsforestilling ikke hører hans samtid til. Han griper tilbake til denne forestillingen for å fremvise en kontrast til de gudsforestillinger han finner i sin samtid (Henriksen 1993:50).

Som vi har sett er Gud ifølge Nietzsche et resultat av en menneskelig projeksjon av vilje til makt. Overmennesket som har frigjort sin vilje til makt tilbake til seg selv, vil,

som vi senere skal se, erstatte Gud fullt og helt som et nytt teologisk sentrum. Kontrasten til det svake menneskets religion er den greske antikkens klart antropomorfe gudsforestillinger, som enkelt lar seg dechifrere som uttrykk for viljen til makt, og som kan sies å gjenspeile hvordan mennesket selv, på en skapende og livskraftig måte, bestreber seg på å vinne herredømme over og betvinge sin virkelighet. Viljen til makt som bakgrunn for gudsforestillingen viser seg gjennom at mennesket som har skapt denne forestillingen, gjennom den aksepterer hele virkeligheten og livet slik det faktisk er som grunnlag for sitt eget liv. Den ”svake” gudsforestillingen er også en projeksjon, men her forstått som et uttrykk for menneskets manglende evner, ferdigheter og muligheter. Med reduksjonen i folks makt blir også gudsforestillingen stadig mer en samleprojeksjon av de begreper som undertrykte, sterile og svake mennesker trenger for å holde fast at det er en diskrepans mellom hva virkeligheten faktisk er, og hva den burde være. Ved å fastholde denne diskrepans gjennom moralske begreper, får man samtidig anledning til å harmonisere virkeligheten med det maktkvantum man fremdeles disponerer. Dermed avsvettes og fornektes også de sider av gudsforestillingen som eventuelt kunne gitt grunnlag for å omtale og oppleve seg selv som årsak til sin egen svakhet og livsfornektelse. Det at Gud er sterk fordi mennesket er svakt, gjør at mennesket likevel kan anse seg som sterkt når det har ”Gud på sin side.” Gud blir en som skaper og skjenker det gode liv, når mennesket ikke lenger kan holde fast ved at det selv er den som har makt til å gjøre dette. ”Det gode” blir dermed et uttrykk for å identifisere de deler av virkeligheten der det svake mennesket fremdeles kan oppleve at det besitter makt og kan beherske sitt liv. Det ”onde” blir tilsvarende de sider av naturen og livet som mennesket ikke makter, og som må fornektes og undertrykkes på grunn av manglende styrke og livsmot til å mestre og akseptere disse. Et eksempel på dette kan være den som ikke makter å bære omgivelsenes reaksjon på sin aggresjon, og som derfor vil omfortolke aggresjon til noe gudsfientlig og ondt (Henriksen 1993:51 f.). Aggresjonen fjernes således fra gudsforestillingen. På denne måten forandres gudsforestillingen fra å representere en gjenspeiling og en legitimering av hele den virkeligheten som lar seg forstå naturalistisk, til å bli en legitimering av den del av virkeligheten som kan utholdes av svake mennesker. Ved å stemple den resterende del som ond, oppnår den svake dermed også å kunne erverve en viss kontroll over denne delen, som noe som kan avsondres fra livets helhet (Henriksen 1993:52). Ved å erklære Guds død, håper Nietzsche at overmenneskene, de nye filosofer og

aristokratiske ånder, skal bruke dette livsoverskuddet på seg selv, istedenfor å projisere overskuddet på et imaginært gudsbilde. Således blir dette nye mennesket en Gud i eget liv, en Gud for seg selv, som ved å dyrke og kultivere seg selv, akkumulerer maktfølelsen til sitt ytterste i sitt eget indre. For Nietzsche er den filosofiske kardinalfeil å utmerke noe spesielt som et mer varig subjekt i verdens foranderlige og kaotiske tilblivelsesprosess enn noe annet. Ut fra dette blir det også feil å slutte fra jegets angivelige bestandighet til tingenes bestandighet og væren. Da blir noe "åndelig" årsak til tingenes realiteter, noe som forkastes som metafysiske feilslutninger. Dypest sett er det derfor umulig å tenke seg at det finnes et subjekt bak handlingene som kan abstraheres fra den stadige kaotiske styrkende og svekkende kraft og tilblivelsesprosess. Det kan heller ikke sies å være noe vesen eller ånd i de ting vi erfarer i verden, eller noen sjel hos mennesket. Både subjektbegrepet, og tilsvarende skillene subjekt-predikat og subjekt-objekt, blir således ikke annet enn begrepsmessige fikseringer av forhold som ikke har noen realitet. Den religionskritiske effekt av dette er at Nietzsche ved å oppheve skillet mellom subjekt og predikat kan hevde at han også gjør utfall mot det tradisjonelle sjelsbegrepet, og dermed mot det han betrakter som den kristne grunnforutsetning. Når begreper som vilje, ånd og jeg ikke finner noe egentlig grunnlag som er særskilt del av verden, men bare er hypostaserte projiseringer, inndiktning og mytologisering av virkeligheten, av grunnforhold i verden, er det derfor lite annet å henge drivkraften i menneskets tilværelse på, enn viljen til makt. Ved å kritisere og destruere alle andre begreper som transcendentale betingelser for menneskets verden, blir resultatet en vilje-til-makt-monisme, hvor Gud er viljen til makt i mennesket selv. På dette vis tillegges begrepene væren og verden begge en ny karakter, i og med opphevelsen av den metafysiske verdensfordobling (Henriksen 1993:68).

Verdens væren representerer ikke annet enn den stadige vordende vilje til makt. Et subjektsbegrep som er konsipert med basis i bestandighetstanken må derfor avvises, fordi subjektet bare eksisterer som vilje til makt, som vordende. Det gis ikke rom for tradisjonelle metafysiske rammer, siden noe fiksert, fast og værende punkt ikke gis verken i verden eller i subjektet. Skinnet, det levende og virkende selv, er verdens vesen, siden verdens biologiske essens er viljen til makt (Henriksen 1993:69). De mål som eventuelt gjelder for menneskeheten er dem man mer tilfeldig og etter eget behov fremsetter som tilstrebelserverdige ut fra maktviljen. Hensikten blir dermed noe man

dikter inn i tingene, og ikke noe som finnes i tingene i seg selv (Henriksen 1993:70). Tanken om Guds død er en naturlig videreføring av Nietzsches konsepsjon om viljen til makt som den primære virkelighetsbetingelse. Først der hvor Gud ikke lenger er en del av det menneskelige virkelighetsbilde, kan man skue den ikke religiøst definerte virkeligheten slik som den er. Innenfor en slik virkelighetsramme er Gud død, virkningsløs, og betyr ingenting for verden, fordi verden har viljen til makt som sin gestaltende betingelse i tilværelsens kaos av øyeblikksopplevelser mellom vugge og grav. Men vi blir ikke kvitt Gud så lett, siden den kristne moralen lever videre i stadig nye former. Måten vi tolker og forstår verden på, er fremdeles betinget av den tradisjonelle kristne metafysiske arv (Henriksen 1993:61).

4.4 Å leve ut fra sin egen natur.

All streben både blant mennesker og hos alle andre levende vesener består i å tilfredsstille de drifter og instinkter som naturen har innplantet i dem. Når menneskene jager etter dyd, rettferdighet, erkjennelse og kunst, så skjer det fordi dyd, rettferdighet og så videre, er midler som anvendes til å utvikle de enkelte menneskers instinkter så langt deres natur tilsier. Uten disse midlene ville instinktene forkomme, likevel glemmer menneskene denne sammenhengen mellom dydene og sine naturlige drifter og oppfatter midlene til et naturlig og kraftfullt liv som ubetingede verdier i seg selv. Dermed kan de hevde at dyd, rettferdighet, erkjennelse og så videre, må etterstrebes for sin egen skyld. Deres verdi består ikke i at de tjener livet, men livet får snarere sin verdi ved at det streber mot ideale formål og utopier. Dermed kan flertallet hevde at mennesket er ikke skapt for å leve i overensstemmelse med sine instinkter – som et dyr – men det skal foredle sine instinkter ved å sette dem i tjeneste hos et høyere formål. På denne måten er det skjedd at mennesket tilber hva det selv har skapt for å tilfredsstille sine drifter, slik at idealene gir livet dets rette mening. Menneskene krever underkastelse under idealer som de setter høyere enn sitt individuelle liv. De løsriver seg fra virkelighetens jordsmonn og vil skjenke sin tilværelse en høyere mening og et høyere mål. Menneskene oppfinner en unaturlig kilde til sine idealer, slik at de kan kalle kilden ”Guds vilje,” eller ”de evige morallover.” De søker å finne ”sannheten for sannhetens skyld” eller ”dyden for dydens egen skyld.” De betrakter seg som gode mennesker først når det angivelig lykkes dem å legge bånd på og temme sin egoisme, det vil si sine naturlige instinkter, og følge ideale målsetninger på uselvvisk vis (Steiner 1895:35 f.). Troen på at mennesket først blir fullkomment når det

tjener ”høyere” formål er ifølge Nietzsche noe som må overvinnes, slik at mennesket kan besinne seg på seg selv og erkjenne at det bare har skapt idealer for å tjene sitt eget. Å leve i overensstemmelse med naturen er ifølge Nietzsche sunnere enn å jage etter idealer som ikke stammer fra virkeligheten. De mennesker som ikke tjener upersonlige målsetninger, men som søker tilværelsens formål og mening i seg selv – de mennesker som gjør de dyder som tjener deres kraftutfoldelse og maktfullkommenhet til sine egne, disse menneskene vurderer Nietzsche langt høyere enn de uselviske idealister (Steiner 1895:37 f.). Dette forkynner han gjennom overmenneskeprofeten Zarathustra. Det suverene individ som vet at det bare kan leve utfra sin egen natur og som har som personlig målsetning å forme sitt liv i overensstemmelse med sitt vesen, det er hva Nietzsche betegner som et overmenneske, i kontrast til et menneske som tror at det er skapt for å tjene et formål som ligger utenfor det selv. Zarathustra forklarer overmennesket som det mennesket som makter å leve i overensstemmelse med naturen, slik at dydene kan betraktes som dets eget skaperverk. Han ber dem forakte dem som har større aktelse for sine dyder enn for sin individuelle eksistens. Zarathustra er et oppvåknet menneske som stiller seg fritt i forhold til virkeligheten. Han oppfatter mennesket som en skitten elv som har mistet seg selv og som ligger flat for sine egne produkter slik at deres konstruerte natur forblir skjult for dem. Overmennesket derimot er et hav som oppsluker denne elven uten at det selv blir urent. For overmennesket har funnet seg selv og blitt den han eller hun er. Det oppfatter seg selv som herre over og skaper av sine personlige dyder (Steiner 1895:38).

Zarathustras visdom har ikke noe med ”moderne dannelse” å gjøre, siden den moderne dannelse betraktes som et program som helst vil gjøre alle mennesker like. Om alle bare streber etter ett og samme mål, fremholder de moderne, da blir det tilfredshet og lykke på jorden. De krever at menneskene skal dempe sine spesielle, personlige ønsker og bare tjene det allmenne, den felles kollektive lykke, slik at freden og roen kan herske over jorden. Om alle har felles behov, vil ingen forstyrre de andres sirkler, slik at den enkelte ikke skal ha seg selv og sine individuelle målsetninger for øyet, men tjene kollektivets sak. Alle skal leve i overensstemmelse med de sjablonger som er satt frem som faste uforanderlige mål. Alt egenartet liv skal forsvinne, slik at alle kan bli del av en felles verdensordning. Zarathustra har vært eneboer for lenge til at han kan ha respekt for denne typen visdom, isteden ønsker han

seg lyden av de spesielle tonene som klinger i personlighetens indre når mennesket lever utenfor markedslarmens rekkevidde hvor den ene bare snakker den andre etter munnen. Den som ikke gir akt på disse personlige og særegne tonene og i stedet lytter til menneskenes felles skrål, er en fiende av det rike fullstendige liv (Steiner 1895:39). Zarathustra vil ikke tale til dem som er tilhenger av alle menneskers likhet, siden disse bare vil misforstå ham. For de ville tro at hans overmenneske var det ideale mønsterbilde som alle skulle ligne som en ferdig oppskrift på hvordan de skal leve. Zarathustra vil isteden henvise den enkelte til seg selv og si: Ta selv styringen! Følg bare deg selv! Still deg selv over dyden, visdommen og erkjennelsen! Zarathustra taler således til dem som vil finne seg selv. Hans ord er ikke rettet til en menneskemengde som søker et felles mål, men til reisefeller som vil vandre sin egen vei, slik han har gjort det. Disse mennesker er de eneste som forstår ham, fordi de vet at han ikke vil si: Se dette er overmennesket! Bli som det! Men Zarathustra forkynner: Jeg har søkt å finne meg selv. Jeg har gjort det som jeg lærer dere. Gå bort og finn dere selv på samme måte! Da vil dere oppdage overmennesket (Steiner 1895:40). ”You had not yet sought yourselves; and you found me. Thus do all believers; therefore all faith amounts to so little. Now I bid you lose me and find yourselves; and only *when you have all denied me will I return to you* (Nietzsche 1901 : 220).”

4.5 Åndens tre transformasjoner og den aristokratiske radikalisme

Kamelen symboliserer tyngdens ånd, der den bærer sin tunge bør i ærefrykt og respekt for det harde upersonlige arbeidets plikter. Dens styrke lengter etter det tunge, for det tyngste. Kamelen kneler ned og krever en tung bør. Hva er det tyngste? Spør den saktmodige ånd, - så jeg kan ta det på meg og glede meg over min styrke. Er det ikke dette: å fornedre seg, for å skade din stolthet? Å la din dårskap skinne ut for å latterliggjøre din visdom? Eller er det dette: å skilles fra sin egen sak, å stige opp på det høye berg for å friste fristeren? Eller er det dette: å livnære seg av erkjennelsens tistler og torner, og for sannhetens skyld la ånden hunge etter sin frihet? Eller er det dette: å være syk, og sende alle trøstere bort og slutte vennskap med døve, kalde stenmennesker som aldri hører hva du ønsker? Eller er det dette: å dukke ned i det skitneste vann og forpeste sin ånd blant kalde frosker og brunstige paddeyngel? Eller er det dette: å elske de som forakter oss, og å tilby vår hånd til spøkelset når det ønsker å skremme oss? Kamelen tar på seg de tyngste ting, som den tungt lesset går ut i ørkenen, slik vandrer den saktmodige ånd ut i sin ørken. Men ute i ensomhetens

ørken foregår den neste transformasjonen av ånden: ånden forvandler seg nå til en løve som vil røve til seg friheten og bli herre i sin egen ørken. Sin siste herre søker den her, og vil være dens fiende (Nietzsche 1885:54). Løven kjemper nå mot dragen som symboliserer pliktenes og selvfornektelsens ”du skal !” Løvens ånd vil ikke lenger kalle dragen sin herre og Gud. ”Du skal !” ligger i dens vei, skinnende av gull, en glitrende reptil i rustning, og på hvert skall skinner et gyllent ”du skal !” Glansen av tusenårige verdier lyner fra disse skjold. Dragen taler således til løven: ”Alt av verdi låner sin legitimerende glans fra meg. Alle verdier er allerede skapt, og alle skapte verdier – det er jeg. Jeg tillater ingen frigjørende viljer.” Mine brødre, hvorfor behøves løven i ånden? Hvorfor må den nedlessede kamelen, dette lastedyret som fornekter og er ærbødig, ikke være tilfreds? For å skape nye verdier – men selv løven makter ikke dette: men å gi seg selv sin frihet for ny skapelse – det kan løven gjøre. Å gripe til seg retten til å skape nye verdier, å si nei selv til pliktene, det er den mest fryktelige fremgangsmåte for lastedyret og den ærbødige slave. For kamelen er løven en som stjeler og et grusomt rovdyr. Engang elsket løven sin ”du skal !” som sin helligste plikt. Nå har den stjålet frihet fra sin gamle kjærlighet, løven trengs for dette tyveri. Men si meg, hva kan et barn gjøre som ikke løven makter? Hvorfor må rovdyret bli til et barn? Barnet symboliserer uskyld og glemsel, en ny begynnelse, en første bevegelse, et hjul som ruller frem av seg selv, en lek, et hellig ja til det frie levende og skapende livet. Et hellig ja behøves for skapelsen av sine egne verdier, sitt eget godt og ondt, sin egen filosofi. Ånden vil nå sin egen vilje, verdensfornekteren vil nå skape sin egen verden. Tre av åndens transformasjoner beskrev jeg: hvorledes ånden ble kamel, og kamelen en løve, og løven til slutt et barn (Nietzsche 1885:55).

Nietzsche krever et nytt åndsaristokrati for å verne mot mulige despoter som ønsker å undertrykke fortiden, slik at fortiden blir despotens bro til tyranni, og mot det politiske styre av en som kommer fra pøbelen og som husker tilbake til sin bestefar og intet mer, fordi tiden stopper for ham på dette punkt. Det nye åndsaristokratiet vil bekjempe alt pøbelstyre og all despotisme. Disse foredlede aristokrater skriver sine egne lovtavler for det uoppdagede land, fremtidens utopiske rike (Pearson 2005:90). Nietzsche kontemplerer ideen om å utdanne en elite kaste til å styre samfunnet, og disse ”masters of the earth” skal være Übermensch tyranner som jobber som kunstnere på selve menneskeheten. Han snakker om viktigheten av å skape tilstander

som krever sterke menn, som igjen krever fysisk og spirituell disiplin for å styrke seg selv (Hayman 1980:359).

Nietzsche presenterer seg som den gode Europeer og den siste anti-politiske tysker (Pearson 2005:108). Denne elite kasten av åndsaristokratiske jordens herrer er altså først og fremst livskunstnere som styrer samfunnet gjennom lekende strenghet og skapende disiplin. Denne åndsaristokratiske elitekasten består av overmennesker, de fødte befalere, de store genier som ifølge Nietzsche utgjør den nye gudløse jordens høyeste mening. Utsagn om at "et folk vil si den omvei naturen går for å frembringe et halvt snes store menn," og at "menneskehetens mål ikke er massenes middelmådige overflod, men må ligge i dens høyeste eksemplarer," vitner ifølge litteraturhistoriker Georg Brandes om en slik elitistisk åndsaristokratisk genidyrkelse (Rottem 2002:77). Den aristokratiske overmenneskeeliten, bestående av ensomme individer, vil bringe livet til heder og verdighet igjen, ved å utnytte og tilintetgjøre de svake og mislykkede som nekter å utforme sin egen skjebne:

De svake og mislykkede skal gå til grunne: Første punkt i vår menneskekjærlighet. Og man skal enda hjelpe dem til det. Hva er mer skadelig enn en hvilken som helst last? – Medlidenhet i gjerning med alle mislykkede og svake – Kristendommen... (Nietzsche 1888:38).

Nietzsche ønsker å vise de høyere ånder hvordan konsumeringen av mennesket og menneskeheten blir mer og mer økonomisk, i et stadig mer intrikat maskineri av interesser og tjenester. Han ser for seg at fremtidens menneske vil bli en maskin som tjener en global økonomi. Denne mekaniseringen av menneskelivet vil gjøre det til en lydig dverg uten autonom åndskraft. Slaveriet av den frie ånd kan lett snike seg på under kamouflasje av plikter og moral. Nietzsche hevder at en motbevegelse er nødvendig, overmenneskene må heve seg over og krige mot denne småliggjøringen og utbyttingen av mennesket. Disse overmenneskene skal ifølge Nietzsche utgjøre et luksuriøst overskudd som utsondres fra menneskeheten (Nietzsche 1901:463). De høyere ånder trenger opposisjonen fra massene av mekaniserte mennesker. Over det kollektive slavesamfunnet, oppfinner overmenneskene sin egen høyere værensform, som en nødvendig motvekt til det smålige og selvutslettende. Denne høyere form av aristokrati vil ifølge Nietzsche tilhøre fremtidens samfunn og være menneskehetens nye mål. Disse åndsaristokratene føler sterk avstand til massene, står over dem og

lever av dem (Nietzsche 1901:464). Nietzsche hevder at tiden er moden for internasjonale dynastier som vil sette seg som mål å utvikle fremtidens jordens herrer. Dette harde aristokrati er sine egne lovgivere, og består av voldelige filosofiske menn og kunstner tyranner. De utgjør en høyere art mennesker, takket være deres overlegne vilje, kunnskap, luksus og makt. Det demokratiske Europa skal bli deres medgjørliche og bøyelige verktøy, for å ta jordens skjebner i hånden og forme mennesket selv som figurer av leire (Nietzsche 2003:71). Nietzsche mener at modernitetens utjevning, svekkelse, likhetstenkning, menneskets tap av personlig vilje til makt og slaveaktige karakter som verktøy for samfunnet, er bra for de nye aristokrater, som vil bruke hele samfunnet som sitt verktøy. Det svake menneske er lettere å herske over, og de aristokratiske radikalister vil bruke flokkdyrmenneskene som sine slaver. Ved hjelp av isolasjon, distansens patos, motsatte verdier og vurderinger, og den frie samvittighet i forhold til det undervurderte og forbudte, vil det skapes en ny orden hvor overmenneskene inntar den høyeste rang (Nietzsche 2003:166).

Kapittel 5 Den evige tilbakekomst av det samme.

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for Nietzsches kosmiske og eksistensielle doktrine om den evige tilbakekomst av det samme. Først vil jeg kort redegjøre for selve doktrinen, deretter vil jeg anlegge et tidsperspektiv på doktrinen. Videre vil jeg fremlegge den evige tilbakekomst som en erstatningsreligion, og deretter som en kosmisk doktrine der Nietzsche fremsetter den som et monster av energi, uten begynnelse og slutt. Som vi har sett utgjør første del og basis i Nietzsches ”hellige” treenighet viljen til makt som må frigjøres til ny og livs bejaende skapelse. For å kunne bli et overmenneske som er en Gud for seg selv i sitt eget liv, må viljen til makt settes fri og anvendes som ”redskap” til å konstruere nye individbaserte verdier etter at de gamle idoler og idealer er dekonstruert gjennom omvurderingen av alle verdier. For å kunne nå overmenneskeidealet er neste skritt på veien å omfavne med livs bejaende glede Nietzsches doktrine om den evige tilbakekomst av det samme. Spørsmålet er om overmenneskekandidaten vil utholde den store testen, nemlig at alt gjentar seg, og har gjentatt seg til evig tid. Alt som skjer i menneskets liv har ifølge denne læren allerede vært gjentatt til evig tid, og vil gjentas i all evighet i fremtiden. Hver eneste av livets smerter og gleder er dermed dømt til å repeteres i all evighet. Om det nye mennesket makter å integrere og glede seg over den evige tilbakekomst av det samme, og makter å konstruere sin egen filosofi, vil vedkommende nå maktviljens og livsgledens høyeste nivå, nemlig overmennesket.

5.1 Den evige tilbakekomst.

For å kunne bli en Übermensch, krever Nietzsche at man må omfavne med livsglede den eksistensielle og kosmiske doktrinen om den evige tilbakekomst av det samme.

The heaviest weight. – What if some day or night a demon were to steal into your loneliest loneliness and say to you: "This life as you now live it and have lived it you will have to live once again and innumerable times again; and there will be nothing new in it, but every pain and every joy and every thought and sigh and everything unspeakably small or great in your life must return to you, all in the same succession and sequence – even this spider and this moonlight between the trees, and even this moment and I myself. The eternal hourglass of existence is turned over again and again, and you with it, speck of dust!" Would you not throw yourself down and gnash your teeth and curse the demon who spoke thus? Or have you once experienced a tremendous moment when you would have answered him: "You are a god, and never have I heard anything more divine" (Nietzsche 1882:194).

Det eksistensielle spørsmålet for overmennesket blir om det en foretar seg i livet ønskes gjentatt igjen og igjen til evig tid. Nietzsches overmenneskeprofet Zarathustra er en livets danser og musiker, en som har sett nihilismens avgrunn og som likevel utholder og gleder seg ved tanken på den evige gjenkomst av det samme livet. Overmennesket vil seg selv og sier ja til jorden og livet slik som det er: "Into every abyss I still bear the blessing of my affirmation" (Pearson 2005:86). Den tyngende vekten av eksistensen må transformeres til noe som kan utholdes og gis letthet og frihet. De høyere mennesker makter å utholde og inkorporere Nietzsches kosmiske doktrine om den evige tilbakekomst av det samme (Safranski 2000:273). Alt som eksisterer, må returnere til det samme i all evighet (Nietzsche 1885:179). Zarathustra finner en gjeter liggende på marken. Hans ansikt er forvrengt av smerte og en lang svart slange henger ut av hans munn (Nietzsche 1885:180). Slangen er et symbol på evig tilbakevendende tid (Safranski 2000:273). Slangen kryper tilbake, ned i halsen på gjeteren, hvor den biter seg fast. Zarathustra roper at mannen skal bite av slangens hode. Gjeteren gjør som befale, biter av og spytter vekk. Gjeteren er nå et transformert menneske, full av latter blir gjeteren i denne stund et overmenneske (Nietzsche 1885:180). Gjeteren har overvunnet sin frykt for doktrinen om den evige tilbakekomst ved å bite av slangens hode. Overmennesket er sterkt nok til å forstå at det finnes ingen flukt fra tidens kretsløp og intet liv etter døden. Ifølge Nietzsche kan vi ikke flykte fra værens sfære, og det gis ingen frigjøring av ikke-væren, fordi vi vil, ifølge doktrinen om den evige tilbakekomst, våkne opp til en ny bevissthet, sirkulært igjen og igjen. Tiden eksisterer bare slik den fremtrer for bevisstheten, intet transcendent stadium finnes mellom livene (Safranski 2000:273). Symbolisert ved dvergen er alle de åndskrefter som søker å forminske og trivialisere den kosmiske doktrine om evig tilbakekomst av det samme. Dvergen er treg, middelmådig og full av hånlig bemerkninger om Zarathustras lære (Nietzsche 1885:178).

Det finnes intet paradys ved historiens slutt, historien har ingen slutt. Historien gjentar seg i den evige tilbakevendelse av det samme. Læren om den evige tilbakekomst, er den siste testen som mennesket må igjennom, før det kan bli et over-menneske. Er hun eller han i stand til i sin fortolkning av virkeligheten, å gi mening til at viljens streben aldri når et endelig mål? Makter de høyere mennesker å begripe at viljen bare kan eksistere gjennom å overvinne seg selv? Dette er oppgaven for fremtidens filosofer, de frie ånder, overmenneskene. Selv maktet ikke Nietzsche å virkeliggjøre sin filosofi i det praktiske liv (Lübcke 1983:393).

5.2 En modell av tiden.

Psykoanalytiker Eugene Victor Wolfenstein fremlegger hvordan Nietzsche konstruerer sin modell for tiden fra perspektivet til ethvert gitt nåtidig øyeblikk. Tiden strekker seg endeløst forover og bakover fra dette punktet (Wolfenstein 2000:140). Tiden har ingen begynnelse og ingen ende. Når det gjelder menneskelige hendelser er læren både lineær og ikke lineær. I en livstid utfolder hendelsene i mange ulike retninger, men hver livsline vender tilbake evig. I tross mot ordinære erfaringer, inneholder fortiden alle fremtidige hendelser, og fremtiden består av hendelser som allerede har hendt i fortiden. Derfor kan det virke som om tiden er en sirkel. Men ved definisjon er sirkelen lukket eller begrenset. Man kan gå rundt den et uendelig antall ganger, men sirkelen selv er begrenset. Nietzsche sier ikke at fortiden slynger seg rundt seg selv og blir fortiden. Isteden dreier det seg om at den samme lineære sekvens av hendelser skjedde nøyaktig på samme måten et uendelig antall ganger i fortiden og vil hende på samme måten et uendelig antall ganger i fremtiden. Det virker som det følger av dette at et hvilket som helst nåværende øyeblikk blir gjentatt uendelig i dette øyeblikket, slik at om vi kunne bryte barrierene som begrenser oss til å erfare bare dette øyeblikket i dette livet, ville *deja vu* være regelen snarere enn unntaket. Som en konsekvens av dette er det ingen måte vi kan løpe vekk fra oss selv på. Siden våre liv gjentas i evighet, er vi den vi er en gang for alle (Wolfenstein 2000:141).

5.3 Erstatningsreligion.

Jan-Olav Henriksen betrakter læren om alle tings evige gjenkomst som en erstatningsreligion. Denne lære har sine røtter tilbake til mysteriereligionene i oldtidens Hellas, og til Heraklit. Nietzsche viderefører og utvikler tanken om et syklisk verdensforløp, og setter dette sammen med tanken om verden som en evig

vorden uten begynnelse og slutt. Henriksen hevder videre at Nietzsche her konstruerer en form for antiplatonsk heraklitisme. Religionskritisk innebærer tanken om alle tings evige gjenkomst en eksklusjon av Gud fra all erfarbar virkelighet, og samtidig en utelukkelse av muligheten for at han kan gripe inn i denne (Henriksen 1993:78). Nietzsche selv har fortalt hvorledes denne kosmiske doktrine om den evige gjenkomst kom til ham som en slags ”inspirert åpenbaring” allerede i 1881. Jaspers påpeker tre nivåer av tanken om alle tings gjenkomst. Den utgjør en fysikalistisk-kosmologisk hypotese som pretenderer å uttrykke noe om verdens metafysiske karakter innenfor Nietzsches nyetablerte perspektiv for virkelighetsforståelse. Samtidig utgjør den et uttrykk for en eksistensiell grunnerfaring, der mennesket kan erfare og finne fremsatt sin egen evighet i gjenkomstens livsbekreftende tilnærming. For det tredje utgjør den også et uttrykk for opphevelsen av alle ting som er i verden, til en oppfattning som gjør verdens være som metafysisk totalitet mulig å fastholde rent tankemessig (Henriksen 1993:79). Dette utdypes filosofisk av Karl Löwith, som ser doktrinen om alle tings evige gjenkomst som et uttrykk for fremveksten av menneskets autonomi i nytiden, og som et uttrykk for menneskets voksende myndighet over seg selv. Dette knytter han sammen med den utvikling han mener å finne i Nietzsches tenkning, beskrevet som transformasjonene fra ”Du sollst” over ”Ich will” til ”Ich bin.” Dette er en av de sentrale personlige transformasjonsprosesser mennesket må igjennom for å bli et overmenneske. ”Du skal” må overvinnes gjennom en ”jeg vil” omvurdering av alle verdier som destruerer alle livs nedbrytende verdier, slik at individets nye ”jeg er” skapelse muliggjøres. Den negative dialektikken mellom det dekonstruerende destruerende og det positivt forkynnende gjennom overmenneskelæren, legger grunnlaget for det skapende barnet som vil sin egen vilje. ”Du skal” er et uttrykk for den heteronome verdensanskuelse, der hva mennesket er blir påført av noe utenfor det selv. Det styrende prinsipp kan være Gud, den moralske lov, eller andre menneskers krav. Nietzsche tar klar avstand fra denne betraktningen av hvorledes mennesket skal regulere sin opptreden i verden. Denne posisjonen forutsetter at mennesket har frihet, og at individet ikke er determinert i ett og alt, men at vedkommende kan innrette seg etter en moralsk og religiøs betinget vilje som står i motsetning til den egenvilje som konstitueres av viljen til makt. Ut fra Nietzsches verdensanskuelse utgjør en slik oppfatning en umyndiggjøring av mennesket som skal bli et overmenneske gjennom å være sin egen lovgiver, finne sin egen vei, leve autentisk, og akseptere virkeligheten som den er.

Som vi har sett må det nye mennesket myndiggjøres ved å fri seg fra alle eksterne viljer som truer med å slavebinde individet. Om mennesket skal kunne makte å inkorporere og anvende med glede doktrinen om den evige tilbakekomst av det samme, må individets livskraft og frihet forøkes, slik at individet kan bli i stand til å elske sin skjebne gjentatt til evig tid. Den første endring som skjer når mennesket gjør opprør mot den heteronome tilstand, er at det møter ”du skal” med sitt eget ”jeg vil.” Det er dets egen vilje som skal avgjøre hva verden er og for hvorledes det skal agere. Posisjonen forutsetter imidlertid en slags type viljesfrihet, der man kan være myndig til å gjøre noe annerledes enn det kollektivets innautentiske slavementalitet forsøker å påtvinge. Posisjonen forutsetter også at det ikke gis noen tyrannisk vilje som kan stå så sterkt mot det myndige menneskets vilje at det kan få makt over og utforme den. Metafysisk innebærer dette at Gud er død, at hans vilje ikke lenger har avgjørende virkning på menneskets liv, og at denne død dermed blir forutsetningen for overmenneskets myndiggjøring og personlige autonomi (Henriksen 1993:80 f.). Den siste vendingen medfører en radikaliserings av denne antroposentriske og myndighetsorienterte betraktningen av menneskets interaksjon med verden. Det gis ingen vilje uavhengig av eller løst fra den vilje til makt som manifesterer seg i menneskets verden. Vilje og væren forstås som identiske i henhold til dette synet. ”Jeg vil” blir et uttrykk for ”jeg er.” Denne vendingen betraktes som en vending fra voluntarisme til naturalisme av Jan-Olav Henriksen. Antropologisk betyr dette at den myndiggjøring og bevisstgjøring mennesket erfarer gjennom innsikten i Guds død, innebærer en radikal form for livsbejaelse. Samtidig betyr dette ontologisk betraktet en transformasjon fra en inndeterminert, eventuelt transcendent verdensbegrunnelse til en immanentistisk virkelighetskonsepsjon. Denne nye verdensbegrunnelse slår raskt over fra pur naturalisme til en innovativ metafysisk konsipert tanke: Det er ut i fra denne tanken vi må forstå innføringen av tanken om alle tings evige gjenkomst. Dermed kommer viljesbegrepet inn, nemlig viljen til alle tings evige gjenkomst som det høyeste uttrykk for viljen til makt. Bare på en slik måte kan eksistensens og verdens tilblivelse gis karakter av væren, og samtidig oppnå sin aller høyeste form av akseptasjon og bekreftelse. Den eksistensielle vilje til makt, myndighet, livsbejaelse og selvbekreftelse blir på denne måten grunnleggende for en ontologisk tankegang der viljen til makt vil sin egen og hele verdens gjenkomst (Henriksen 1993:81).

Overmennesket bejaer sin egen makt, der makten uttrykker seg i sin egen selvbekreftelse ved å ville gjentagelse. Den evige gjenkomst innebærer også at det som skjer bejaes gjennom overmenneskets vilje. Verdens karakter av en stadig tilblivende vilje til makt er altså den ontologiske basis for læren om den evige tilbakevendelse av det samme. Fordi verden ifølge Nietzsche er slik, kan det skje som viljen ønsker. Når alt er uten begynnelse og slutt, når alt er tid, da representerer tanken om alle tings evige gjenkomst et forsøk på å begripe denne stadige tilblivelse fra et transcendent synspunkt, der verdens immanente karakter søkes å gis en form og en totalitetsbegripelse. Verdensforløpet beskrives som en sirkulær foreteelse, uten begynnelse og slutt, og uten et fast og evig mål. Jan-Olav Henriksen hevder at om verden hadde en begynnelse og en slutt, ville det kreve at det stod noen bak for både å sette det hele i gang og å avslutte det. Ethvert øyeblikk kan på tross av dette, betraktes som en begynnelse og en slutt i forhold til alt annet som skjer, og dermed gis evighetskarakter fordi det samme skal gjenta seg i all evighet. På denne måten finner Nietzsche sitt kvasi-metafysiske religionsalternativ hevder Henriksen (Henriksen 1993:82). Innsikten om at livet er et timeglass som stadig blir snudd, og der alt vil skje på samme måte igjen og igjen, kan enten føre til fortvilelse, eller til en gledesfylt aksept av verden slik den er. Overmennesket elsker nettopp verden slik den er, det elsker sin skjebne og følger dermed Nietzsches doktrine om "Amor fati." Tanken om gjenkomsten et uttrykk for ønsket om å fremvise en omfattende verdensbeherskelse, der maktviljen oppviser styrke ved å utholde virkeligheten slik som den er, og samtidig ville den på nytt i all evighet (Henriksen 1993:84).

Den mest ekstreme form av nihilisme, hevder Nietzsche er den meningsløse intetheten som gjentar seg til evig tid (Nietzsche 1901:36). I frivillig søken også etter de mest foraktede, grusomme og beryktede sider av eksistensen, gjennom vandringer i villmarken og de iskalde høyder, og videre inn i nihilismen. Dette betyr ikke at eksistensen må fornektes, viljen vil heller krysse over til den motsatte side, til en Dionysisk bekreftelse av verden slik som den er. Målet er å godta og elske verden slik som den i realiteten er, uten illusjoner, seleksjoner, unntak og fratrekk. Viljen skal ville den evige sirkulasjon, de samme tingene, den samme logiske og ulogiske innvikling. Dette er ifølge Nietzsche den høyeste tilstand en filosof kan befinne seg i, å stå i et Dionysisk forhold til sin eksistens. Nietzsche bruker *amor fati*, elsk din skjebne, som en formel for dette. Selv livets brutale og lidende sider skal aksepteres og begjæres (Nietzsche 1901:536).

Som vi har sett er Nietzsches krav at overmennesket må makte å elske og godta livet slik det er, gjentatt i all evighet. Den evige tilbakevendelse av det samme, er et selektivt livets prinsipp. De svake vil bukke under ved denne tanke, mens de sterke vil juble for den, og senere etablere en radikalt ny livets orden (Nietzsche 1901:544 f.). Hvis verden kan betraktes som et definitivt kvantum av kraft og som et bestemt antall sentre av kraft, og enhver annen representasjon forblir ubestemt og derfor ubrukelig, følger det av dette, i eksistensens store terningspill, må kraften passere gjennom et kalkulerbart antall av kombinasjoner. I evig tid, blir hver eneste mulige kombinasjon av kraft, på et eller annet tidspunkt realisert, og mer enn dette, den ville bli realisert et uendelig antall ganger. Og siden mellom hver eneste kombinasjon og dens neste tilbakekomst, vil alle andre mulige kombinasjoner måtte inntreffe, og hver av disse kombinasjonene kondisjonerer hele sekvensen av kombinasjoner i den samme serien, en sirkulær bevegelse av absolutt identiske serier blir på denne måten demonstrert: Verden som en sirkulær bevegelse som allerede har gjentatt seg uendelig ofte og spiller sitt spill i all evighet (Nietzsche 1901:549).

5.4 Et monster av energi.

Denne verden er et monster av energi, uten begynnelse og uten slutt, en fast og stor kraft som ikke vokser seg større eller mindre, som ikke bruker seg opp, men bare transformerer seg selv, som en helhet, av uforanderlig størrelse, et hushold uten utgifter og tap, likeledes uten økning eller inntekt, omgitt av intetheten som av en grense, ikke noe uklart og bortkastet, ikke noe som for evig utvides, men satt i et definitivt rom som en definitiv kraft, og ikke et rom som kan være tomt, men heller som en kraft over det hele, som en lek mellom krefter og bølger av krefter, på samme tid en og mange, økende her og på samme tid minkende der, et hav av krefter som strømmer og jager sammen, for evig foranderlig, for evig strømmende tilbake, med et enormt antall år som vender tilbake, med en flo og fjære av dets former, ut av de enkleste former strevende mot de mer komplekse, ut av de stilleste, mest rigide, kaldeste former mot de varmeste, mest turbulente, mest selvmotsigende, og så igjen vender tilbake hjem til det enkle ut av denne overflod, ut av motsetningenes lek tilbake til harmoniens fryd, fortsatt selvbekreftende i denne enhet av dens retning og dens år, velsigner seg selv som det som må vende tilbake i all evighet, som en tilblivelse som ikke kjenner lede, avsky, utmattelse, dette, min Dionysiske verden av

evig selvskapelse, den evige selvødeleggelse, denne mysterieverden av den fordoblede ekstatiske glede, mitt bortenfor godt og ondt, uten mål, hvis ikke gleden ved sirkelen selv er målet, uten vilje, hvis ikke den sirkulære gjentakelse føler god vilje mot seg selv – vil du ha et navn til denne verden? En løsning på alle dens gåter? Et lys for deg, også, du skjulte, sterke, mest fryktløse midnattsmenneske? Denne verden er viljen til makt – og ingenting annet! Og du selv er også denne viljen til makt – og ingenting annet! (Nietzsche 1901:550).

Kapittel 6 Overmennesket.

I dette kapittelet vil jeg fremlegge Nietzsches absolutte høydepunkt og ”kronen på verket” i hans ”hellige treenighet” av vilje til makt, evig tilbakekomst og overmennesket. Først vil jeg kort redegjøre for hva Nietzsche legger i begrepet overmenneske, deretter vil jeg fremlegge sentrale kjennetegn ved den frie ånd. Videre vil jeg fremsette et grunnsyn på overmennesket, og deretter vil jeg redegjøre for den selvovervinnelse og kreative selvskapelse som kjennetegner overmenneskets stadige skapelse av sin egen verden. Som en forlengelse av denne tematikken vil jeg presentere den selvovervinnelse som må til for å overkomme rusmidler, sexisme, romantisk diktning, presteskapet og den vitenskapelige nihilisme. Overmennesket konstruerer sin egen filosofi, sitt eget godt og ondt, og jeg vil kort redegjøre for hva dette innebærer i praksis, før jeg fremlegger overmenneskets perspektivisme, kjærligheten til livet og frigjøringen fra ressentimentet. Deretter vil jeg ta for meg Nietzsches ideer om et sekulært kloster for opplæring av overmennesker. Den nye mennesketypen har gjennomgått en lang og hard eksistensiell prosess med en omvurdering av alle verdier, frigjøring av sansene, kroppen og viljen, skapelsen av nye livsbejaende verdier, overvinnelse av alt som svekker livskraften, en eksistensiell krig mot dekadansen, omfavnelser av den kosmiske og eksistensielle doktrinen om den evige tilbakekomst, og inkorporeringen av en ny åndsaristokratisk herremoral og estetisk sans. Overmennesket behersker kunsten å være en Gud i eget liv ved å være sin egen øverste myndighet og lovgiver. Ved å være en Gud for seg selv blir overmennesket frigjort fra alle andre tradisjonelle autoritetsinstanser.

6.1 Det til-seg-selv frigjorte menneske.

Overmenneskene er individer som er over det nåværende mennesket i kraft av at de makter å skape en harmonisk syntese av alle sine positive og negative egenskaper.

Deres oppgave er å skape sine egne verdier, mål og moral. De tar over Guds rolle som verdiskaper og får dermed den største vilje til makt. Overmennesket følger sine instinkter, sin vilje til makt, uten å ha medlidenhet og dårlig samvittighet for sin væremåte ovenfor andre mennesker. Nietzsche mener at mennesket er udyret og overdyret, det høyere mennesket er umennesket og overmennesket, således blir mennesket en overgang og en undergang. Nietzsche fremholder at overmennesket skal være målet og meningen med menneskets tilværelse. Overmenneskets motsetning er "det siste mennesket" der stagnasjon i menneskets utvikling har forekommet gjennom middelmådig vulgarisering av eksistensen. Det forekommer en del uenighet om hvorvidt overmennesket bør betraktes som en zoologisk nyskaping eller bare som mennesket i dets største utfoldelse. Nietzsche anvender elementer fra Darwins utviklingsteori, og sier at overmennesket befinner seg så langt over dagens menneske som dette over apen. Han spør seg hva apen er for mennesket, og besvarer dette med at den er til latter og er en smertelig skam. Og det er nettopp det mennesket skal være for overmennesket: en latterlig påminnelse og en smertelig skam. Videre hevder han at mennesket har mer ape i seg enn noen ape. Apen er her et symbol på menneskets utviklede og negative egenskaper som hemmer dets frie livsutfoldelse. Først ved overmenneskets virkeliggjørelse lar begrepet menneske seg endelig definere (Risberget 1999:28). Nietzsches overmenneske er ikke grunnleggende aggressivt, det er heller tale om at viljen til makt som en kreativ prosess som ikke nødvendigvis er skadelig eller nedbrytende. Om denne kreative skapelsesprosess likevel skulle vise seg å være skadelig for den enkelte eller andre mennesker, så er dette resultat av vanvare og manglende interesse for egne handlingers innvirkning på selvet eller "de andre." Det er en skapende drivkraft som stadig må uttømmes og overskride seg selv. Den tar ikke andre hensyn, målet helliger midlene. Viljen tvinger verden inn i sin egen forståelsesramme, og fordi viljen er knyttet til enkeltindividet kan det enkelte perspektiv bare knyttes til individet selv. Den enkeltes individuelle livsfilosofi er ikke nødvendigvis gjeldende for andre (Risberget 1999:29).

6.2 Den frie ånd.

Nietzsches ideal er en fri ånd som vet å leke med alt som til nå har blitt kalt hellig, godt og guddommelig (Pearson 2005:33). Overmennesket er en slik fri ånd, en immoralist som skal kunne danse over moralen. Det ukonvensjonelle og eksperimenterende overmennesket stiller spørsmål og søker kunnskap fri fra moralske

fordommer og frykt (Pearson 2005:32). Ifølge Nietzsche vil guds død og kollapsen av den kristne tradisjon gjør horisonten fri til ny skapelse for de frie ånder. De frie ånder skal ikke søke etter frelse i det hinsidige, men skape sin himmel her på jorden (Pearson 2005:34). I ”Slik talte Zarathustra” fremsettes overmennesket som et edelt livsideal for selvovervinnelse, som involverer selvets frie utforskning av høydene og avgrunnene i sin eksistens som en dødelig skapning på jorden⁸ (Pearson 2005:83 f.). Det dreier seg om kultiveringen av et høyere og dypere selv (Pearson 2005 : 8). Übermensch må overkomme seg selv og se sin skjebne under seg. I Nietzsches siste skrevne fragment ”Dionysus Zagreus comes to the river Po”, beskriver Nietzsche seg selv som Dionysus som vandrer gjennom en oppstilling av tidligere venner og familie (Chamberlain 1996:185). Dionysus Zagreus rives i biter av sine fiender og av sine påståtte venner og familie. Den greske guden reiser seg igjen, de sønderrevne bitene av hans legeme kommer sammen og vandrer langs elven Po. Dionysus ser sine gamle idealer, alt han noen gang har elsket, samtidens idealer, liggende langt under seg. Hans næreste og kjæreste har blitt hans fiender, som har revet ham i biter. Dionysus omvurderer nok en gang sine verdier for å overvinne sine fiender. Fra nå av ligger alle hans gamle idoler knust under ham. Schopenhauer, Wagner, Bismarck, keiseren, professor Overbeck, Peter Gast, Frau Cosima Wagner, hans mor Franziska, søsteren Elisabeth og hennes mann (Chamberlain 1996:186). Nietzsche gjennom Dionysus Zagreus skikkelse, vil kjempe for sin totale uavhengighet og unikhhet fra alle rundt ham:

When I look for the deepest contrast to myself, the inexhaustible meanness of instinct, I find over and over my mother and my sister – to believe myself related to such canaille would be to blaspheme against my divine nature. The treatment I experience from my mother and sister’s side, to this very moment, inspires me with a terror beyond words: at work here is a perfect machine of Hell, with infallible certainty as to the moment when I can be bloodily wounded – in my highest moments...for that’s the time when all strength needed to defend oneself against poisonous worms is lacking...(Chamberlain 1996:186 f.).

Overmenneskene har blitt til noe mer enn bare mennesker, noe annet. Det menneske som er fornøyd og glad med tingene slik de er og som nekter å stille fundamentale spørsmål til sin eksistens, det han kaller ”the last man”, nærer Nietzsche i form av

⁸ Nietzsche behandler denne tematikken grundig i ”Ecce Homo” 1901 Vintage Books. Se kapittelet om ”Thus Spoke Zarathustra.”

overmenneskeprofeten Zarathustra, en dyp forakt for⁹. Nietzsche får sin Zarathustra til å erklære at menneskeheten er en bro og ikke et mål i seg selv. Menneskeheten må overkommes for at overmennesket kan tre frem. Målet med den menneskelige eksistens er å bli mer enn menneske. Mennesket er et materiale til å arbeide på, forme som leire på nytt og på nytt, transcendere. Hvert enkelt overmenneske er et personlig eksperiment (Pearson 2005:84). For at mennesket skal kunne utforme sitt eget liv, kreves det en omvurdering av alle verdier, slik at individet kan frigjøres til seg selv og til ny skapelse av verdier i tråd med Nietzsches overmenneskeforkynnelse.

Overmenneskelæren er Nietzsches positive forkynnelse etter at de gamle verdiene er dekonstruert med den filosofiske hammer som omvurderer alle verdier.

Overmenneskets største skaperverk er ham eller hun selv. Denne selvskapelsen skjer som en eksperimenterende og stadig fornyende prosess: "...beyond fear and pity, to be oneself that very thing, the eternal pleasure of becoming, that pleasure which also includes in itself pleasure in extermination" (Chamberlain 1996:184).

Som vi har sett må individet overvinne og dermed overkomme menneskeheten eksistensielt for å kunne bli et overmenneske. Som vi snart skal se må overmennesket beherske den indre transformasjonens selvforedlende kunst, slik at de dyriske instinktene kan sublimeres over i høyverdig skapelse. Overmennesket må altså ikke forstås som noe statisk og fast, men som en kontinuerlig selvfornyelse og selvskapelse. For å kunne skape noe nytt må overmennesket hele tiden ødelegge de gamle verdiene. Nietzsche betrakter skapelse og ødeleggelse som intimt forbundet med hverandre. Denne negative dialektikken mellom det destruktive og forkynnende, mellom omvurderingen av alle verdier og overmenneskeforkynnelsen, forutsetter et individ som er villig til å ødelegge alt, for å kunne bygge opp en radikalt nyskapende personlig filosofi.

Nietzsche vil at overmennesket skal overkomme sine metafysiske behov og de uedle dyriske driftene. Übermensch må beherske den personlige transformasjonens selvforedlende kunst. Den fysiologiske forutsetningen for å kunne bevege seg mot Übermensch livsidealet, er god helse. Nietzsche omtaler den som en glad, sterk, tøff og modig helse. Denne helse må vinnes og ofres igjen og igjen.

⁹ Analyse av denne tematikken og mer om hva overmennesket innebærer i Peter Thielst sin bok "Jeg Er Ikke Noget Menneske – Jeg Er Dynamitt," Nordisk Bogproduktion 1997.

Übermensch er et ideal om en ny type ånd, en fri ånd som leker impulsivt og fra en overstrømmende vitalitet og makt¹⁰, med alt som hitils har blitt omtalt som godt, hellig og tabu (Pearson 2005:85). Det utopiske landet bortenfor alle kjente land, et rike overfylt med det vakre, det forunderlige, det amoralske og det grusomme, blir Nietzsches lovede land for overmenneskene (Pearson 2005:85). Overmennesket er usedvanlig og ikke ordinært, eksepsjonelt og ikke hverdagslig, sjeldent og ikke dagligdags, autentisk herre over sitt eget liv og ikke konform til de på forhånd gitte kollektive kulturelle verdiene, dysindig og artikulert og ikke fullt av støyende overfladisk skravling, med informerte interesser og ikke triviell sladder, personlig autonomt, uavhengig, med makt over sitt eget liv, stolt, spontan, intelligent og pasjonert (Magnus 1978:33 f.).

6.3 Grunnsyn på overmenneskebegrepet.

Betraktningen av overmennesket har i hovedsak samlet seg i to hovedstrømmer: Man har enten oppfattet overmenneskene som eksponenter for det opphøyde, høyreiste og fornemme i kulturen, eller som en manifestasjon av det egoistiske, voldsomme og driftsstyrte. Med utgangspunkt i en av disse to grunnoppfatningene har man da enten hilst tanken velkommen, eller tatt avstand fra den i forakt. Ifølge Jan-Olav Henriksen gjør begrepet skjenkende dyd at det ikke umiddelbart er mulig å se overmennesket som ondt og egoistisk fra et tradisjonelt moralsk standpunkt. Den skjenkende dyd, slik vi finner den i "Slik talte Zarathustra," viser til det store livsoverskudd som gir av seg selv og sin kjærlighet. Motsetningen setter Nietzsche opp som den egoistiske og syke selvkjærlighet, som bare vil sanke rikdom til seg selv (Henriksen 1993:226 f.). Den skjenkende dygd, på den annen side, gir sjenerøst av sin livskraft. Likevel er denne påfallende giverglede ikke altruistisk motivert. Overmennesket gir fordi han eller hun er så overstrømmende vital og fornem. Medlidenhet og upersonlig nestekjærlighet forkastes av Nietzsche, det kan med andre ord ikke være tale om altruisme. Det er en positiv egoisme av naturalistisk karakter som avgjør og motiverer denne type dyd, som forløses fra egoets overskudd av livsglede. Grützmacher hevder at overmennesket har tilegnet seg sin natur og utviklet alle de spirende frø som ligger i det, til ferdig frukt. Dermed er overmennesket blitt så rikt på livs overskudd og kreativitet, at det ikke er i stand til å holde rikdommene bare for seg selv, men at det

¹⁰ Mer om dette og beslektede betraktninger i Rüdiger Safranski "Nietzsche – A Philosophical Biography," Norton & Company 2003. Se blant annet side 266 om Übermensch som en livets spiller.

ser seg nødt til å dele med andre. Det er ikke den andres behov og krav som avgjør givergleden, men en indre nødvendighet. Om noen andre trenger disse gavene, er der intet spørsmål om, så lenge vitaliteten får sitt nødvendige utløp (Henriksen 1993:227). Dette er i motsetning til den moral der Gud blir livets antitese og fører til livsfornektelse. Å etablere en ny moral fører altså til at Gud må forkastes, fordi han representerer anti-liv ifølge Nietzsche. De nye verdier må være individbaserte og springe ut av livet selv. Hva den enkelte oppfatter som verdier, avgjøres av den enkeltes behov og viljestyrke. De ulike stadier i utviklingen av den menneskelige natur, avgjør hva slags filosofi denne natur gir seg. Godt og ondt kan ikke lenger bestemmes ut fra hva som er nyttig og ikke nyttig i kollektiv og allmenn betydning, nå kan begge ord betegne nyttige handlinger for styrkingen av overmenneskets livskraft. Den nye moral skal tjene til stigning i livsviljen, forstått som viljen til makt hos Nietzsche (Henriksen 1993:228). Peter Thielst hevder at det klokeste er å reservere Nietzsches visjon av det skapende og autentiske overmenneske hinsides godt og ondt til de eksistensielle forhold, og ut over dette fastholde bildet som et virkningsfullt korrektiv til det liv innenfor godt og ondt som vi for det meste er henvist til. At det altfor menneskelige også er menneskelig og uunngåelig, bør ikke hindre oss i å sikte høyere, mer livs bekræftende og redelig når anledningen byr seg. I slike situasjoner kan det gjøre godt å tenke på overmennesket som en inspirasjon til å overvinne en slappere, mer konvensjonell eller uoppriktig side ved seg selv og sitt liv. Det er mye i Nietzsches filosofi som best anvendes ved å fastholdes som et motbilde som kan gi en mot til å tenke og handle på nye måter (Thielst 1997:209).

6.4 Selvovervinnelse og kreativ selvskapelse.

Menneskehetens moral må overkomme seg selv. Prosjeksjonen av en universell moral over i en metafysisk verden, er en ren illusjon ifølge Nietzsche. Übermensch må se gjennom den kollektive moralens illusjoner, forstå at moralen ikke har noen objektiv basis i den faktiske virkelighet, og bevege seg hinsides godt og ondt. Godt og ondt er ifølge Nietzsche metafysiske størrelser som overmennesket må overkomme gjennom sin selvovervinnelse. Tesen om omvurdering av alle verdier er ment å gi individet mulighet til å overvinne seg selv gjennom å overvinne de gamle selvfornektende verdiene. For at individet skal kunne skape sin personlige filosofi og sin egen vei kreves den negative dialektikkens indre og ytre prosess, der den dekonstruerende kritiske tesen om omvurdering av alle verdier, legger grunnlaget for den positive

antitese forkynnelsen om ny skapelse basert på overmenneskelæren. Dette betyr ikke slutten på enhver moral, bare at overmennesket skaper sin egen moral, sine egne lover og sitt eget godt og ondt. Den kollektive moralen er til for å disiplinere og kultivere det menneskelige dyret, og overmennesket vil se denne moralen som noen menneskers vilje til makt, som det vil søke å frigjøre seg fra (Pearson 2005:87). Overmennesket har disiplinert og kultivert seg selv, på sin egen autentiske måte, og har ikke lenger behov for å underkaste seg kollektivets moral. I "Slik talte Zarathustra" sitter Zarathustra utenfor sin hule oppe i fjellene, blant knuste lovtavler og halvferdige nye. Zarathustra hevder at bare den som selv skaper forstår hva godt og ondt betyr. Den som skaper et mål for menneskeheten og gir jorden dens mening og dens fremtid, det er ham som skaper kvalitetene godt og ondt i ting. Det gamle metafysiske bedraget om skapelsen av godt og ondt i en hinsides verden, må forkastes hevder Zarathustra. Overmennesket må føre filosofisk krig mot alle tyngende dogmer og sette seg selv fri (Pearson 2005:88). Individets fortid skal gis kraft gjennom ny skapelse og nye handlinger. Selvtranscendering gjennom vilje til makt over seg selv skal utløse den kreative kraft, men dette forutsetter at det individuelle livet vil seg selv slik at det kan rykke seg ut av sin egen søle. En selvtranscendering skal utgjøre skapelsen av en imaginær verden av ideer, bilder, og scener, slik at selvbevaringen blir til selvforsterkende selvforhøyelse (Safranski 2000:281). Vi må strekke oss bortenfor oss selv for å oppnå vårt fulle potensial og bli herre over vårt eget liv (Safranski 2000:260).

Selvovervinnelsen skal skape selvperfeksjonering der overmennesket uttrykker en holdning til livet og en levemåte hvor nihilismen er overkommet. Denne levemåten er det motsatte av dekadanse, svekkelse av livet, og verdenstretthet. Holdningen til overmennesket preges av livs bekreftelse, overflod av vitalitet, en holdning som uttrykker stigende liv, livet i og som feiring (Magnus 1983:143). Overmennesket er det ikke-konforme menneske som har overkommet sin dyriske natur og blitt herre over den, organisert pasjonenes kaos, sublimert sine impulser og gitt stil til sin karakter. Kreativ selvperfeksjonering fremheves i Walter Kaufmanns fortolkning av Nietzsche, mennesket som perfeksjonerer seg selv blir virkelig menneskelig, eller over-menneskelig som Nietzsche velger å kalle det (Magnus 1983:149). Om vi betrakter viljen til makt som formgivende, formende, og artikulerende, så vil overmennesket utforme og skape den vilje til makt som han eller hun selv er. Det er

ikke et spørsmål om å være herre over andre, om å overkomme flokken ved å overmanne den. Flokken som skal overkommes er flokkdyret i oss selv. Herredømme og overkommelse skal forstås som selvherredømme og selvovervinnelse. Slik at viljen til makt former seg selv og man gir form til sitt eget liv istedenfor å være konform til den form som er gitt av andre. Overmennesket er selvformende og selvoverkommelsen transformerer livet til en kunstform (Magnus 1978:34). Overmennesket må ha overvunnet den tradisjonelle moralens og religionens asketiske ideal, som slavebinder kroppen med frykt for begjær, avvisning av glede og selvhat (Gane & Chan 1998:137). Videre må overmennesket ha overvunnet de dyder som rettferdiggjør mennesket som et redskap for systemet, der kjedelig, monoton og mekanisk aktivitet betraktes som en høyere sjarm. Når flokkdyrmennesket arbeider for det som ikke angår det selv, slik at behagelige følelser blir degradert til en lavere rang og pliktenes objektive aktivitet gjør eksistensen mekanisk og maskinliknende, mister livet sin verdighet (Nietzsche 2003:176). Alle de som elsker det evige slit, de svetter og sliter for å glemme seg selv, deres flid er en flukt hevder Nietzsche. Om disse hardt arbeidende menneskene trodde mer på livet så ville de ikke drukne seg i arbeide (Nietzsche 1885:28). ”Men den verste fiende som du kan møte, vil alltid være deg selv: selv ligger du på lur etter deg selv langs alle hulveier og i alle veiløse skoger ” (Nietzsche 1885:40). Det vanskeligste er å vinne over seg selv. Å befale er vanskeligere enn å adlyde, men Nietzsche minner oss på at den som ikke adlyder seg selv må adlyde andre (Gane & Chan 1998:86). På denne bakgrunn hevder Nietzsche at en stadig mer økonomisk utbytting av menneskene krever en mot-bevegelse bestående av et luksuriøst overskudd fra menneskeheten:

To show that an ever more economical use of men and mankind, a 'machinery' of interests and actions ever more firmly intertwined, *necessarily implies a counter-movement*. I call this the *secretion of a luxurious surplus from mankind*, which is to bring to light a *stronger* species, a higher type, the conditions of whose genesis and survival are different from those of the average man. As is well known, my concept, my *metaphor* for this type is the word 'superman' (Nietzsche 2003:177).

6.5 Overvinnelse av rusmidler, sexisme, romantisk diktning, presteskapet og vitenskapelig nihilisme.

Nietzsche krever at overmenneskene, de nye åndsaristokratene, opptrer dannet, holder livet rent og avholder seg fra rusgifter. Han forkaster enhver bruk av alkohol, spesielt vektlegger han viktigheten av dette hos ”alle åndeligere naturer.” Det anbefales livlig

bevegelse i det fri, slik at åndens lek kan bli kroppens fest. Dårlig fordøyelse leder til pessimisme, hevder han videre, og ”alle fordommer kommer fra innvollene” (Melberg 2003:44). Han forklarer tysk romantisk idealisme med dårlig fordøyelse, altfor mye øl, altfor fuktig klima, blind tro på avisenes sladder og nasjonalistisk selvbedrag (Melberg 2003:46). Videre fastholder Nietzsche at overmenneskene skal forakte løssluppen seksualitet:

Er det ikke bedre å falle blant mordere enn i en brunstig kvinnes drømmer?
Og se engang på disse menn: deres øyne røber dem – de vet ikke noe bedre på jorden enn å ligge med en kvinne.
Om de enda var fullkomne som dyr? Men dyret har uskyld (Nietzsche 1885:32).

Livet må holdes rent slik at det kan blomstre uten dekadansens nedbrytende gift. Selv om Zarathustra omtales som en ny type dikter, så krever han at overmenneskene også overkommer samtidens dekadente diktere. Dikterne er fanget av sine egne løgner, de forgyller sine egne livsødeleggende gifter (Nietzsche 1885:84). Poetene innbiller seg at naturen er full av kjærlighet og godhet til dem. De bryster seg med sine påstått eksklusive livsløgner, de søker å dekke over sin grunnhet og overfladiskhet med tomme romantiske floskler. Zarathustra finner hos dem, gamle gudelik, slimete blekkspruter og flate muslingskall. Istedenfor ånd, er de fulle av saltvann og slim. Videre hevder Nietzsche gjennom sin Zarathustrafigur, at når man en sjelden gang finner ekte perler hos dikterne, så er dikterne selv harde skalldyr (Nietzsche 1885:85). De høyere mennesker må også overkomme presteskapet. Zarathustra omtaler prestene som straffanger som er fanget og lenket til den avdøde Gud. De er innfanget av falske verdier og tryllebundet av forførende ord (Nietzsche 1885:57). Kristendommen fremstilles som et illusorisk monster, som fortærer alt og alle når døden kommer. Kirkene betraktes som katakomber, der angrende syndere kryper for tomme gudebilder. De har elsket sin Gud ved å nagle mennesket til korset. Presteskapet og menigheten betraktes av overmenneskene, som levende lik, grå sølepytter, løgnere og sauer som preker omvendelse fra livet (Nietzsche 1885:58 f.). Nietzsche ønsker at overmenneskene skal brenne for sin egen lære, som skal fødes av det enkelte individs egen ild. Veien til frihet går gjennom forløsning fra alle forløserer, og videre forløsning fra alle forløseres overmenn (Nietzsche 1885:59). Overmenneskene tilber bare den verden de selv har skapt (Nietzsche 1885:74). De evner å utnytte den livets lov at den som ikke lytter til seg selv og adlyder seg selv,

må adlyde andre. De høyere mennesker følger sin egen befaling, de er sine egne livs dommere. Den svakere vilje overtales til å tjene den sterkere vilje, de selvoppofrende og nestekjærlige vil tjene sin hersker og herre. Übermensch har gjennomskuet livets maktspill, de er ikke lenger marionettdukker for andre mennesker, isteden overvinner de stadig seg selv og følger sin egen vei (Nietzsche 1885:75).

De høyere mennesker er bare kropp, den enkeltes vilje manifesterer seg gjennom kroppen. Sjelen betraktes som en metafysisk vrangforestilling, kroppen må settes fri til det selv skapende prosjekt (Nietzsche 1885:19). Selv de lærdes alvorlige og strenge vitenskap må overvinnnes av overmenneskene. Den individuelle friheten settes høyere enn vitenskapens sterile støv og kjølige upersonlighet. Nietzsche insisterer på at de gaper over tanker som andre har tenkt, støvende som melsekker, fulle av forsumpet visdom og at de er hardt arbeidende med allslags fikling og knuteknyting. Som gode og pliktoppfyllende urverk står de lærde frem, som når man har trukket dem opp, tikker korrekt, presist, upersonlig og kjedelig. Zarathustra påstår videre at vitenskapens representanter arbeider som møllesteiner, der de maler alle gyllne og store tanker om til støv. Med forsiktighet tilbereder de sin gift, spillende med falske terninger (Nietzsche 1885:83). Nietzsche hevder at hans Zarathustra vandrer høyt over hodene på vitenskapens representanter, som utfryser og utstøter det levende livet (Nietzsche 1885:84).

6.6 Egenkonstruert filosofi

For å kunne bli et overmenneske må man ifølge Nietzsche leve hinsides de projiserte statisk-metafysiske kategoriene godt og ondt: "Verily I say unto you: good and evil that are not transitory do not exist" (Hayman 1980:264). Overmennesket er en skaper av godt og ondt. Med andre ord skaper de høyere mennesker sitt eget subjektive godt og ondt som kunstner-filosof. Det høyere menneske er en personifisering av fremtiden hvor den menneskelige potensial vil være mer fullstendig realisert. Selv tidenes mest storartede mennesker er bare så sørgelig alt for menneskelige ifølge Nietzsche: "Verily, even the greatest men I found all-too-human" (Hayman 1980:264). Den personlige friheten oppnås ved indre og ytre kamp som krever en kompromissløs selvdisciplin, stolthet og hardhet i den selvskapende akt:

For all creators are hard. And it must seem bliss to you to press your hands upon millennia as upon wax,

bliss to write upon the will of millennia as upon metal – harder than metal, nobler than metal. Only the noblest is perfectly hard.

This new law-table do I put over you, O my brothers: Become hard! (Nietzsche 1888:122).

Overmennesket handler med nyskaperens hardhet, der gleden ved å tilintetgjøre det utgåtte og livs hindrende er dionysisk ekstatisk. Egne innestengende verdier og hemmende kroppsliggjorte handlingsmønstre må tilintetgjøres for at livet skal blomstre (Grønner 2003:16). Nietzsche krever at de høyere mennesker omvurderer alle verdier med det hovedmål å lage seg sin egen personlige filosofi, sin egen moral, sine egne verdier¹¹, sitt eget godt og ondt. Han sier videre at vi frie ånder er allerede en omvurdering av alle verdier, en kroppsliggjort krigs- og seierserklæring over alle gamle begreper som sant og usant, godt og ondt (Nietzsche 1888:51). Overmennesket har funnet sin egen vei og lever et autentisk liv etter sine personlige lover og regler. Mulighetene er ifølge Nietzsche nesten uendelige, for hver og en vil og skal ha sin egen unike fortolkning av Übermensch begrepet. Overmennesket er intet enhetlig og statisk portrett, men en dynamisk ide, et Rorschacht selvportrett. Nietzsches filosofi er åpen, subtil og kreativ med en rekke ulike fortolkningsdybder. De høyere mennesker skaper sine egne dyder på sin vei gjennom livet. Disse dydene testes ut, eksperimenteres og lekes med. Hele tiden må vi være villige til å omvurdere våre dyder, etter som man erfarer hva som fungerer og hva som frustrerer og feiler. Vi utvikler våre dyder på bakgrunn av den vi er, kultiverer og former dem i vårt eget bilde som kunstnerfilosofer og vitenskapseksperimentatorer i livets dans. Overmenneskenes personlige moral fungerer etter et slags naturlig utvalg, der de svake og ubrukelige dyder går til grunne, mens de sterke og livsdyktige får blomstre. Nietzsche vil gi menneskene tilbake entusiasme over livet, sterke pasjoner og rendyrket autonom vilje (Solomon 2003:174). Overmennesket er symbolet på fullstendig vitalistisk frihet. Det er suverent og skapende, hinsides konvensjonenes rett og galt. Metaforen overmennesket er det til-seg-selv frigjorte menneske (Grønner 2003:16). Det høyere menneske har viljen til den store stils økonomi, det å beholde sin kraft, sin begeistring samlet i ærefrykt for seg selv, kjærlighet til seg selv og den betingelsesløse frihet mot seg selv (Nietzsche 1888:36). En dyd må være vår egen oppfinnelse, vårt mest personlige nødverge og trang, i enhver annen betydning er den

¹¹ Mer om selvets seleksjon av verdier i John Richardson "Nietzsche's New Darwinism," Oxford University Press 2004.

utelukkende en fare for livet. Det som ikke utgår fra vårt eget liv, skader det. En dyd kun ut av respektfølelse for begrepet dyd, er skadelig. Det upersonlige og allmenngyldige, det gode i seg selv, uttrykker livets nedgang. Et folk går til grunne når det forveksler sin plikt med det kollektive pliktbegrepet overhodet (Nietzsche 1888:48f.).

Nietzsche hevder at overmennesket vil makte å overkomme tomheten som oppstår etter omvurderingen av alle verdier gjennom ny skapelse. Men ny skapelse vil bare lede til nye illusjoner. På denne bakgrunn kan Nietzsche si at mennesket selv må være herre over sine egne dyder og bruke dem som verktøy i samsvar med sitt høyere mål:

You should become the master of yourself and also the master of your own virtues. Previously they were your masters, but they must be nothing more than your tools, just some tools among others. You should achieve power over your pros and cons and learn how to put them forth and hang them back in accordance with your higher aim (Nietzsche 1878:9).

Overmennesket fortviler ikke over sin manglende tro på Gud eller et annet fast og ufravikelig ståsted i tilværelsens malstrøm. Isteden setter overmenneskene sin individuelle vilje i stand til å selv fylle verden med mening. Overmennesket forstår seg selv som suveren og fri og forholder seg lekende, kommanderende og eksperimenterende til sine handlinger. Etter å ha overvunnet så vel illusjonen om Gud som illusjonen at det er et uttrykk for styrke å innbille seg at nå er alt tillatt, står overmennesket overfor den siste illusjonen, nemlig sin falske tro at hun eller han står hinsides alle illusjoner. Troen på at vi kan bli ferdig med alle illusjonene en gang for alle, er bare en ny variant av den gamle paradismyten, altså myten om at gjennom historiens slutt blir alt perfekt og at vi har nået frem til det sanne perspektivet på verden (Lübcke 1983:392). Overmennesket makter å forakte også det de elsker, for gjennom alt som lever taler viljen til makt. Zarathustra lærer overmenneskene at godt og ondt ikke finnes, for også godt og ondt må stadig overvinne seg selv. De frie ånder skaper sitt eget godt og ondt etter å ha knust de gamle lovtavlene (Nietzsche 1885:76). Først når de vender seg bort fra seg selv, vil de kunne vende bort fra sin gamle væremåte, og inn i sin egen sol av livsglede. Det kreves videre, for å kunne bli et overmenneske, at man overvinner sine simple og stupide gjerninger. Instinktene må sublimeres over i høyverdig skapende virksomhet, lidenskapen må finne ro i stille skjønnhet (Nietzsche 1885:77). Dekadansen må også overvinnes, livet hos den enkelte

må renses og holdes rent. Urenslige dekadenter forpester livet. Med sin lystenhet forgifter de livets hellige kilder. Overmenneskene vemmes over de skitne og livs forgiftende dekadenter. Herskerne har gitt pøbelen makt, og overmennesket vender seg bort fra det dekadente samfunnet (Nietzsche 1885:62). En ny type verdiseleksjon blir mulig med overmennesket, en selv seleksjon av verdier som Nietzsche ofte omtaler som frihet. Han insisterer på at vi står foran muligheten for en ny måte å lage verdier på, der selv selektive individer bedriver selvskapelse ved å bringe den selektive prosessen inn i seg selv. Man skal selv ta over den selektive rolle slik at man skaper og gir seg selv verdier. Dette involverer en vilje til selvbestemmelse, selvverdi-setting og vilje til en fri vilje. Gjennom dette blir man den man er (Richardson 2004:95). Menneskene må bli nye, unike, usammenlignbare og gi seg selv lover slik at de kan skape seg selv. Nøkkelen til å bli seg selv er å velge ut sine egne verdier, med andre ord å velge ut de mål som det individuelle lynne spesifiserer som den man er. Det er å gjøre seg selv til årsaken til disse avgjørende kroppslige mål (Richardson 1997:96). Overmennesket blir den store spiller som bare er tro mot de regler vedkommende har satt for seg selv. Individet vil ikke fortsette å spille til utmattelse eller kjedsomhet setter inn. Et trekk ved suvereniteten til et overmenneske er styrken til å avbryte et spill. Den som avgjør når spillet skal avsluttes er den som utøver makten (Safranski 2003:265 f.).

6.7 Perspektivisme.

Nietzsche fremhever perspektivismen: bedømmelse skjer alltid fra et perspektiv og den vise mannen vil være den som er riket utrustet på indre motsetninger og mangfold av ulike perspektiver på den aktuelle sak (Nietzsche 1901:149 f.). Overmennesket rommer et slikt indre mangfold av fortolkninger av verden og utgjør derfor et polyperspektivistisk konsept. Omvurderingen av alle verdier og de stadig nye fortolkningsperspektiver dette gir på livet og verden, bør forstås som en kontinuerlig prosess uten noe fast og evig mål. Ingen verdier er objektive, nøytrale og universelle, alle oppstår de ut ifra konteksten og behovene til en gruppe eller et individ. Overmennesket lager seg en eksperimentell moral og gir seg selv sitt eget mål for sin eksistens (Nietzsche 1901:150). For å øke sin fulle nytelse av livet vil overmennesket være en immoralist (Nietzsche 1901:155). Alt som eksisterer er på vei til å bli noe, uten at det noensinne når det endelige målet. Alt som uttrykkes, kjærlighet eller hat, preferanser og fornektelse, alt er uttrykk for ulike perspektiver, de

ulike livs typenes subjektive interesser (Nietzsche 1901:165). Menneskeheten som helhet, har ingen enhetlig misjon på jorden, intet endelig mål å strebe mot.

Menneskeheten er ingen helhet, men en mangfoldighet av oppadstigende og nedadgående livsprosesser. Dekadansen representerer de nedadgående livsprosessene og utgjør dermed forfallet som det frie levende og oppadstigende livet ønsker å kvitte seg med (Nietzsche 1901:184 f.). Overmenneskene vil beherske dette kaos av perspektiver i en verden som ifølge Nietzsche utgjør et monster av energi uten begynnelse og slutt (Nietzsche 1901:550).

Nietzsche ønsket seg at de høyere mennesker skulle kjempe mot menneskehetens flokkdyrinstinkter og skape noe radikalt, individuelt og nytt. Unntaksmennesket, geniet, den eksistensielle helt, over-mennesket, vil erfare det skjønne, stygge, onde og gode, på helt andre måter enn flokkdyr mennesket (Nietzsche 1901:423). Ifølge Nietzsche finnes det ingen objektiv basis for å hevde at noe er stygt eller vakkert. Å si at noe er vakkert, har intet med selve objektet i seg selv å gjøre. Tingene slik de fremtrer for oss, er våre egne projiserte illusjoner. Tingen i seg selv er verken vakker eller stygg, god eller ond (Nietzsche 1901:424). I den eksistensielle tilstand, der man står over menneskehetens flokkdyrinstinkter og kollektive illusjoner, er det mulig å anlegge uendelig mange perspektiver på verden. Hvert perspektiv er uttrykk for en subjektiv fortolkning og det høyere menneske lager seg sitt eget verdensperspektiv og sin egen verden. Når det kristenplatoniske illusjonsmakeriet er overkommet, settes den individuelle vilje fri til å gi mening til verden. Tolkningen svever imidlertid ikke i det fri, men har en historisk, psykologisk og fysiologisk kontekst i overmenneskets liv. Dette liv er et uttrykk for den vilje til makt som uttrykker seg overalt der noe eksisterer. Selve evolusjonens drivkraft er vilje til makt hos Nietzsche. Viljen manifesterer seg i tolkningen som en vilje til å gi mening til verden. Desto flere perspektiv tolkeren klarer å ta opp i sin tolkning, desto større er overmenneskets mulighet til å få igjennom sin vilje.

All tolkning er vilje til å beherske verden gjennom en fortolkning av denne verden. Det svake mennesket er den som ikke selv makter å gi verden sin egen mening. For å ha noe å støtte seg på, slår de svakere seg sammen og skaper fellesskapsmyten om Gud som garantist for at det tross alt finnes en evig og universell mening bak den tilsynelatende meningsløsheten. Som vi har sett, viser dette seg på moralens plan gjennom det Nietzsche hevder er et slaveopprør i moralen. De gamle aristokratiske og

heroiske idealene om godhet som edel livskraft, erstattes av de kristne asketiske idealene som innebærer såvell seksuell som intellektuell avholdenhet. Gud betraktes som de svakes illusjon om at deres egen manglende perspektivrikdom bygger på at det dypest sett bare finnes ett gyldig perspektiv på verden. Overmenneskene kriger mot disse illusjoner og Nietzsche erklærer som kjent at Gud er død. Gud er et symbol for de gamle innskrenkede og perspektivløse verdiene, ifølge Nietzsche. Han krever at overmenneskene, de nye filosofer, omvurderer alle verdier. Denne omvurdering av alle verdier har et dobbelt mål, for det første å benekte at det finnes absolutte verdier. Alle verdier, all moral, kultur, religion, politikk, kunst, filosofi og vitenskap, er et uttrykk for noen menneskers vilje til makt. Nietzsche er verdinihilist, intet er fast og statisk, alle verdier er et uttrykk for subjektive fortolkninger og vilje til makt. På det metafysiske planet fornekter Nietzsche at det finnes absolutte verdier eller kriterier, som våre tolkninger kan måles i forhold til. Ingen verdibedømmelser er sanne eller falske, uavhengig av vår vilje. Ethvert verdensbilde er et perspektiv, en vilje til makt og ingen objektiv sannhet. For det andre krever Nietzsche at de høyere mennesker skal velge andre verdier enn det som har vært normen inntil nå. Eksempelvis kraft og selvhevdelse fremfor ydmykhet, kroppslighet fremfor åndelighet og herremoral fremfor slavemoral. De nihilister som innbiller seg at alt er tillatt etter Guds død, foraktes av overmenneskene. Ifølge Nietzsche er denne formen av nihilisme, anarkismens dekadente kaos, bare den ytterste konsekvensen av slaveopprøret i moralen. Den representerer et uttrykk for svak vilje til å gi verden mening, et usselt og heslig uttrykk for pøbelens deliriske sprell (Lübcke 1983:392).

6.8 Kjærlighet til livet og frigjøring fra ressentimentet

Overmennesket må sette sin vilje fri og overkomme hevners, som Nietzsche omtaler som ressentiment, og misunnelsens tyngende plager (Pearson 2005:89).

Kunnskapen til overmenneskene må frigjøres fra den dårlige samvittigheten (Pearson 2005:90).

Overmenneskets kanskje vanskeligste oppgave er å elske livet og overkomme nihilismen. Zarathustras nye overmenneskelære vil bekjempe all fortvilelse og livslede skapt av moderne nihilistiske ånder. Disse dødens predikanter som med sin billige retorikk om at alt er forgjeves, at verden er et grusomt sted og at visdom gjør trett, må overkommes (Pearson 2005:90 f.). Overmennesket er et resultat av forvandling, en forløsning fra "hevners ånd" og "broen til det høyeste håp."

Hevngjerrighet, ressentimentet og misunnelsen må forlates og overkommes på veien mot det høyere menneske. "Hevnens ånd" innebærer hos Friedrich Nietzsche at lidelsen blir oppfattet som straff eller at den krever straff. Men lidelsen følger livet som en skygge, derfor er "hevnens ånd" et angrep på livet selv. Hevngjerrigheten skyldes følelsen av å bli utnyttet, tilsidesatt eller påført ulike typer skader. Hevnens ånd stammer fra en vilje som hemmes, stenges og sperres under livskampen (Eriksen 1989:104). Hos Nietzsche er livet forstått som en naturlig og instinktiv krig mellom viljer. Brutalitет, vold, undertrykkelse, lidelse, død, triumf, seier og glede er alle naturlige størrelser som må aksepteres som en del av det å leve på jorden. Overmennesket aksepterer livet som det er, på godt og vondt, og klandrer ikke menneskene for deres naturlige volds og undertrykkelsesinstinkter. Det høyere mennesket er en kriger som kjemper og seirer i livets kamp:

You should seek your enemy, you should wage your war – a war for your opinions. And if your opinion is defeated, your honesty should still cry triumph over that!

You should love peace as a means to new wars. And the short peace more than the long.

I do not exhort you to work but to battle. I do not exhort you to peace, but to victory. May your work be a battle, may your peace be a victory! (Nietzsche 1885:74).

Nietzsche ønsker at viljen skal forsones seg med alle tings forgjengelighet som del av naturens kretsløp. Dette skal skje uten å måtte ty til falsknerier som evige og ideelle størrelser, slik metafysikkens fornektelse av det forgjengelige setter opp. Übermensch forløser sin maktvilje fra "hevnens ånd", overskrider og befri seg fra menneskehetens gamle begrensninger, legger metafysikken og kristendommens historie bak seg og forsoner seg med livshjulets evige dreining (Berg Eriksen 1989:105).

Som vi har sett er et av kravene til individet som ønsker å realisere overmenneskeidealet, at individet makter å frigjøre seg fra sitt ressentiment. Hevnens ånd skaper bitterhet og forpester det indre liv, dermed umuliggjøres evnen til å elske livet slik som det er. Nietzsche ønsker å kultivere kunsten å leve makeløst.

Kompromissløs ærlighet kreves for dette selvrealiseringsprosjekt. Skal man gifte seg må det utelukkende baseres på dyp og ekte kjærlighet, alt annet er livsløgn som må kastes ut av overmenneskets liv.

Livs predikant Nietzsche forventer nye ånder som skal bringe med seg en ny vår med nye dybder. Disse nye ånder er oppdagelsesreisende og sjøfarere ut i det ukjente hav

og reiser mot nye øyer og nye kontinenter (Pearson 2005:91). Overmennesket er den nye menneskelige type som har fordøyd det, for Nietzsche åpenbare faktum, at Gud er død, og som praktiserer den glade vitenskap og forkaster den metafysiske moral (Pearson 2005:91 f.)

6.9 Kloster for opplæring av overmennesker.

Nietzsche leker med tanken på å opprette et slags kloster for opplæring til å bli overmennesker. Allerede i 1870 foreslår han, i et brev til vennen Rohde datert femtende desember, at de skulle fjerne seg fra det akademiske liv ved å etablere et slags sekulært kloster for uavhengige ånder (Hollingdale 1965:50). I hans notatbøker finner vi en del tanker om hvordan denne opplæringen skulle foregå. Frivillig askese hos de sterke, nevnes som en del av treningen. Askesen skal være av midlertidig art, og har som formål å fri individet fra de gamle emosjonelle impulsene fra tradisjonelle verdier. Målet er, skritt for skritt, å lære seg å følge sin egen vei til den eksistensielle tilstand som ligger hinsides godt og ondt. Første stadium av denne prosessen, består av å utholde grusomheter. Deretter skal man selv utføre grusomheter. Neste stadium går ut på å utholde forakteligheter. Deretter å utføre foraktelige handlinger, inkludert å gjøre seg selv latterlig og le av seg selv. På et senere stadium, skal man fremprovosere forakt hos andre, men likevel holde sin verdige distanse ved hjelp av et nedlatende smil fra oven.

Under det påfølgende stadium skal man påta seg en rekke amoralske og nedverdiggende forbrytelser, for eksempel stjele penger, slik at man får testet sin sans for balanse (Nietzsche 2003:272).

Deretter skal man ikke snakke, streve og gjøre annet enn det som fremprovoserer frykt eller forakt. Den dydige kandidat skal tvinges inn i en eksistensiell krig med dette, og stenges ute fra "det gode selskap." Etter dette skal man representere det motsatte av det man er. En slags lek med ulike roller og posisjoner er ment å få frem bevissthet om et mangfold av perspektiver hos kandidaten. Målet er å innse at det ikke finnes noen statisk og universell sannhet, bare ulike perspektiver som gjenspeiler visse menneskers vilje til makt.

Under neste stadium skal overmenneskekandidatene danse med tankene gjennom alle livets muligheter. Målet er å bli et dansende geni som farer med livsgledens letthet gjennom tyngdens plagsomme krav om selvutslettelse og slaveri.

Videre skal man i lengre perioder fornekte og baktale sine mål med sine midler.

Neste punkt er å en gang for alle representere en karakter som skjuler det faktum at man har fem eller seks andre.

Til sist skal man ha mistet sin frykt for feighet, dårlig rykte, løgn, kvinner og ondskap (Nietzsche 2003:273). Man sier ja til livet slik det er, og finner sine nye dyder i stolthet, livsglede, helse, sensualiteten mellom kjønnene, forakt for det kollektive, krig, verdighet, vakre gester, elegante manerer, dannelsen i klesveien, oppsamling av estetiske objekter, sterk vilje, den høye intellektualitets disiplin, vilje til makt og takknemlighet mot jorden og livet (Nietzsche 2003:242). Overmenneskene lever utenfor det tradisjonelle samfunnet. Overmenneskene er en sterkere art, en høyere type som hever seg opp og bevarer seg selv under annerledes tilstander enn de vanlige mennesker. Übermensch er metaforen og konseptet for denne nye typen som står over mennesket (Nietzsche 1901:463).

Kapittel 7 Selvsakralisering.

I dette kapitlet vil jeg søke å redegjøre for den selvets sakralisering som kan hevdes å være en sentral del av overmenneskeforkynnelsen. Den som har drept Gud må altså selv fylle opp den tomheten som blir stående tilbake. Overmennesket erstatter Gud fullt og helt ved å bli sin egen lovgiver og skape sitt eget godt og ondt ut i fra seg selv. Mennesket selv, nærmere bestemt det nye mennesket som har overkommet menneskeheten slik den er i dag, inntar den plass som den kristne Gud tidligere hadde. Den enkelte inntar denne plassen først og fremst for seg selv, slik at vedkommende blir en Gud for seg selv, men ikke nødvendigvis for andre. Eksistensialistisk dreier det seg om å leve autentisk og frigjort fra tradisjonene, men det finnes også rent religiøse dimensjoner ved overmenneskeforkynnelsen. Nietzsche prøver ut hvor fritt et menneske kan bli og hvor langt det kan gå på veien til å bli en Gud.

7.1 Kunsten å bli Gud i eget liv.

Religionsviter Paul Heelas fremsetter selvets sakralisering som den erfaring av selvet som Gud, Gudinne, kilde, det indre barnet, og hjertets vei. Denne indre spiritualiteten utgjør det høyere selvet hvor bare den indre verden blir holdt som kilde til autentisk vitalitet, kreativitet, kjærlighet, fred, visdom, makt, autoritet, og alle andre kvaliteter som anses som nødvendige for det perfekte liv (Heelas 1996:19). Den som har drept gud må selv bli en gud, altså en *Übermensch* (Safranski 2000:271). Overmennesket har tatt religionen tilbake til seg selv. Nå brukes religionen til selvskapelse på egne premisser. Det høyere menneske behersker kunsten å bli en gud i eget liv. De selvtilfredse, simple og gudløse vulgariserer livet, gjør alt smått i sin materialisme, og må overkommes av de høyere mennesker (Safranski 2000:272). Den livskraft som tidligere vendte seg mot den kristne gud, skal nå vendes mot individet selv:

There is a lake that forwent flowing off one day and formed a dam where it had been flowing off before: since then, this lake has been rising higher and higher. Perhaps this very privation will also grant us the strength to endure privation ourselves; perhaps from that point on, man will continue to rise up by not flowing out into a god (Nietzsche 1882:162).

Guden som eksisterer utenfor menneskeheten er død, men den gud som lever i og gjennom mennesket selv, lever i beste velgående. Gud er et navn på menneskets kreative skaperkraft hos Nietzsche. Videre sier han at ”døde er alle guder: nu vil vi at overmennesket skal leve!” (Nietzsche 1885:50). Den typiske nihilist, beskrevet som ”the last man,” har bare forkastet Gud og sitter igjen med et profant liv i elendig usselhet. Med overmenneskeidealet søker Nietzsche å overkomme nihilismens vulgarisering av menneskelivet. Når mennesket oppdager sitt kreative potensial til å skape guder og religioner og forhøyer sin selvaktelse, slutter hun eller han å nedvurdere sine egne oppnåelser. Overmennesket som utvikler seg etter guds død, er personen som ikke lenger trenger en omvei via Gud for å finne tro på seg selv (Safranski 2000:272). Derfor hevder Nietzsche at overmennesket må være menneskets nye mål etter guds død:

Once you said 'God' when you gazed upon distant seas; but now I have taught you to say 'Superman'.
God is a supposition; but I want your supposing to reach no further than your creating will.
Could you create a God? – So be silent about all gods! But you could surely create the superman.
Perhaps not you yourselves, my brothers! But you could transform yourselves into forefathers and ancestors of the Superman: and let this be your finest creating!
God is a supposition: but I want your supposing to be bounded by conceivability.
Could you conceive a god? – But may the will to truth mean this to you: that everything shall be transformed into the humanly-conceivable, the humanly-evident, the humanly-palpable! You should follow your own senses to the end! (Nietzsche 1885:109 f.).

Jeg vil hevde at Nietzsche blåser opp sitt eget indre og gjør det til en religionserstatning. Overmenneskelæren kan sies å være en helliggjøring av ens eget indre, en sakralisering av selvet. Salome hevder at Nietzsche tilkjennegir seg som en Gud ved retrospektivt å gi sitt liv en samlende mystisk betydning:

From here on in, he looked back over his life and thoughts; he surveyed the alterations in his transformation and gave them, retrospectively, a unifying mystical

significance – just as a creator-philosopher does regarding the collective life of mankind. And so, he became a signifying god who – even if somewhat forcibly – turns all things of the past into things intended for the highest goal (Salome 1894:153).

Ut av det menneskelige skulle en gud tre frem. Mennesket var det materiale som det skulle arbeides på, den uferdige skulptur som danner basismaterialet for den kreative og lekende selvskapelsen på personlige premisser. Fornuften nedgraderes til fordel for den kreative og innovative nyskapelsen. Salome hevder videre at Nietzsches filosofi utgjør en selvets guddommeliggjøring innenfor en religiøs absolutisme:

And it is interesting that to the degree he nears his original point of departure – and reason appears meaningless when contrasted with a mystic belief-craving superior being – Nietzsche's philosophy always takes on more absolute and reactionary features. This comes about because against his own and earlier individualism, he reconstructs an absolute and determined tradition and expresses a self-deification within religious absolutism. That may be viewed as especially intriguing because this course of events, despite pathological preconditions, suggests something that is typically psychological: when the religious drive is motivated by free-thinking – living itself out strictly in individual fashion, as with Nietzsche who creates something godly out of his own self – then he forcibly avails himself again of the most absolute and reactionary powers that ever were at the disposal of an objectified god; Nietzsche downgraded reason, so to speak, which originally had given him direction, and he cut off any further arguments raised by reason. Out of the human, a god was to arise, even if one had to make this possible by a return to childhood and adolescence (Salome 1894:152 f.).

Ifølge filosof og teolog Jan-Olav Henriksen erstatter overmennesket Gud fullt og helt ved å skape sin egen filosofi og sine egne verdier. Gud representerer her alt det som hindrer overmenneskets skapende krefter. Gud som skaper blir følgelig forkastet, og overmennesket symboliserer alt som kommer i hans sted. Det er ved å overta Guds funksjoner at mennesket går gjennom sin forvandling og blir til overmennesket.

Übermensch anvender sine personlige skaperkrefter for å forløse seg fra lidelse og gjør dermed sitt liv lettere. Den skapende vilje frigjør dermed fra Gud og all annen metafysikk. Det skapende mennesket kjenner sin rang og sitt verd, og vil ikke ha noen over seg. Untermensch, det gamle mennesket, som trenger Gud for å rettferdiggjøre sin tilværelse, vil måtte gå under for at overmennesket skal kunne frembringes.

Mennesket, også i Zarathustras skikkelse, representerer en overgangstype som skal gå til grunne til fordel for det høyere mennesket. Nietzsches mål er å bidra til forløsningen av dette nye, skapende og kjettetske mennesket ved å erklære det for

guddommelig (Henriksen 1993:224). Dette menneskesyn innebærer at det høyere menneske danner og skaper seg selv som et kulturprodukt. Mennesket har potensial og evne til å skape sin tilværelse som det selv vil. Ved hjelp av egne krefter kan mennesket gi sin eksistens mening og sammenheng. Derfor skal det ikke flykte inn i og slavebindes i meningsutkast som allerede er etablert av andre. Kollektive meningsprosjekter er ren livsløgn ifølge Nietzsche, bare de svake trenger slike livsforankringer (Henriksen 1993:225).

7.2 Sakralisering av selvet.

For Nietzsche har konseptet Gud vært den største fornektelsen av eksistensen til nå. Den kristne gud har trukket livets fylde og mening ut av livet på jorden og over i en metafysisk drømmeverden. Når Nietzsche erklærer denne gudens død, hevder han at denne vitale energien nå vil utspille seg gjennom den frie kroppen og jordens utallige muligheter. Den kristne gud har gitt oss mulighet til å betrakte verden som en enhet, eksempelvis alle menneskers likhet for gud, og verden kan frigjøres igjen bare gjennom fornektelse av dette konseptet: "Perhaps this very renunciation will lend us the strength to bear renunciation; perhaps man will rise ever higher when he no longer flows off into a god (Pearson 2005:92 f.)."

Nietzsche ville at vi skulle leve uten å idealisere virkeligheten:

We moderns will never pray again and never again live in endless trust; we will not allow our thoughts to unharness themselves before any ultimate wisdom, goodness or power; we are resolved to live without an avenger and without a final corrector of the text of our lives; we are not able to find reason at work in what happens, and no love in what happens to us; we arm ourselves against any ultimate peace and will the eternal recurrence of war and peace (Pearson 2005:92).

Overmennesket makter å elske kroppen, jorden og livet uten å måtte ty til moralisering og idealisering (Pearson 2005:93). Men overmenneske konseptet er i seg selv et ideal, og spørsmålet blir om dette noensinne kan virkeliggjøres.

Overmenneskene praktiserer kontinuerlig selvtranscendering, de søker å bli mer enn det de er. Hayman hevder at Nietzsche selv aldri var fornøyd med den han var, og hans største frykt var at han ville blekne og bli mindre enn det han var, dersom han

ikke ble mer. Nietzsches alter ego Zarathustra kriger mot seg selv og erklærer at jeg er den som hele tiden må overvinne meg selv. Denne indre konflikten, denne psykiske krig, skal bane veien for det høyere menneske (Hayman 1980:9). Det høyere menneske *Übermensch* representerer den fulle realisering av det menneskelige potensial. Overmenneskene skal gi menneskeheten nye former og nye retninger. Men først må han eller hun frigjøre seg fra antikvert moral, slik at svakhet og negativitet kan elimineres (Hayman 1980:10). Overmennesket overvinner seg selv og skaffer seg dermed fullt herredømme over seg selv og trives med seg selv: "The man who "runs away from himself, hates himself, damages himself is certainly not a good man. For he finds refuge from himself only in other people " (Hayman 1980:230).

Nietzsche kjempet lenge mot sin egen kristne tenkemåte: "To shun and hate the ego, to live for others, through others – until now this has mindlessly but confidently been proclaimed as "unselfish" and therefore "good" (Hayman 1980:230). Denne selvfornektende kristne tenkemåten må elimineres dersom overmennesket skal kunne få mulighet til å oppstå. Det høyere mennesket blir oppstilt som den nye målestokk for alle verdier og handlinger etter at religionens og metafysikkens gud ikke lenger kan tjene som orienteringspunkt i tilværelsen. Oppgaven er å sette en ny målestokk for mennesket, moralen og historien. De gamle formål er ifølge Nietzsche utgått på dato og gjennomskuet som illusjoner. At det overhodet skulle kunne finnes eller tenkes noe som kunne tjene som målestokk for alle tanker, institusjoner, verdier og handlinger, kan virke utopisk. Tidligere i historien hadde gudstanken denne funksjonen, og Nietzsche benytter seg av en funksjonell gudserstatning.

Overmennesket er ikke annet enn en tilfeldig kompensering for den gamle gudstanken, og det er vanskelig å se at de argumenter og tankevaner som svekket Vår herre, ikke skulle feie overmennesket av banen. Nietzsche fremhever det tragiske, illusjonsmettede og bedragerske ved de eksisterende verdibegrunnelser så sterkt som han gjør, for å mobilisere alle gode krefter til å etablere et nytt sentrum. Han viser klart og eksplisitt hvor sammensatt, mangfoldig, vilkårlig og kaotisk alle våre verdier og begrunnelser er uten det gamle, teologiske sentrum (Berg Eriksen 1989:90).

7.3 Høyere eksistens.

Menneskeheten betraktes som middelmådig og dekadent hos Nietzsche og en ny type høyere og selvskapende geni søkes: "I mean the spectacle of that power which a genius directs not into his works but into himself as a work, i.e into self-mastery,

purification of his imagination, control and selection of his tasks and insights (Hayman 1980:230 f.). Den gamle personligheten må gå under for at overmennesket kan oppstå. De som søker lykke for øyeblikkets tilfredsstillelse, betraktes med dyp avsky:

What is the great experience? It is the hour of the great contempt...when you say "What does my happiness matter? It is poverty and filth and pitiful contentment." I love those who do not know how to live except by going under, for they are the ones who go over. I love the great despisers, for they are the great reverers, arrows of longing for the other shore (Hayman 1980:258).

Fordømmelsen av overfladisk lykke og fysisk tilfredshet skal bane veien for en dypere, renere og mer subtil indre glede ved kroppen, jorden og livet. Nietzsche insisterer på at all tro på en hinsides metafysisk verden er et resultat av lidelse og udugelighet. En dualistisk metafysisk splittelse mellom kropp og sjel forkastes:

I am wholly body and nothing else; soul is only a word for something about the body...Behind your thoughts and feelings, my brother, stand a mighty ruler, an unknown sage called Self. He inhabits your body, he is your body (Hayman 1980:258).

Dette utsagn går hardt ut mot en grunnleggende antagelse i den vestlige filosofi om at kroppen er irrelevant og at eksistensen er sentrert rundt mental aktivitet.

Selvtranscenderingen som Nietzsche ønsker, inkluderer altså i høyeste grad den fysiske kroppen. Zarathustra lærer at menneskeheten må overkommes, at mennesket er en bro mellom beistet og det høyere menneske (Übermensch): "I love all those who are as heavy drops, falling singly out of a dark cloud...Behold, I am a prophet of the lightning and a heavy drop from the cloud: butt his lightning is called superior man (Übermensch)" (Hayman 1980:258).

Nietzsche bruker et bibelsk språk i "slik talte Zarathustra", for å drive frem en ny herremoral for en verden som før eller siden må innse at gud er død. I stadig destruksjon av de gamle idoler og verdier skal overmennesket hele tiden skape seg selv på ny: "Whatever I create and however much I love it; I must soon be an adversary to it and to my love: my will wills it to be thus" (Hayman 1980:264).

Etter å ha fornektet den Hegelske dialektikk, lager Nietzsche sin egen dialektikk bestående av konflikt og selv-overvinnelse som kulminerer i selv-transcendering (Hayman 1980:264). De med styrke som beveger seg mot overmenneske idealet skal

bli finere og edlere samtidig som de kultiverer sin indre hardhet. Det middelmådige og simple må overkommes i tanke og gjerning:

But the worst of all is petty thoughts. Verily, it is better to do evil than to think pettily...An evil deed is like a boil: it itches, irritates and bursts. It speaks honestly. "Look, I am a disease"...But a petty thought is like a fungus: it creeps and stoops and evades – until the whole body is flabby and decayed with little fungi (Hayman 1980:265).

Nietzsche fornektet hele sin samtid til fordel for sine visjoner som han uttrykte med bildet av det høyere mennesket. Han krever at overmennesket må overkomme familien, nasjonalismen, fedrelandet, religion og samfunnet. Nietzsche krever selvkontroll slik at de lavere instinktene kan overkommes til fordel for de høyere (Hayman 1980:354). Derfor hevder Nietzsche at hans filosofi er for de høyeste mennesketyper som makter å se sine gamle idealer under seg:

Those who can breathe the air of my writings know that it is an air of the heights, a *strong* air. One must be made for it. Otherwise there is no small danger that one may catch cold in it. The ice is near, the solitude tremendous – but how calmly all things lie in the light! How freely one breathes! How much one feels *beneath* oneself! (Nietzsche 1889:218).

Det høyere mennesket skal trenes i å leve i dyp isolasjon og søke alt som tidligere har vært bannlyst av den kollektive moralen. Overmenneskene har motet og styrken til å søke det forbudte slik at hvert skritt mot større kunnskap følger av mot, fra hardhet mot seg selv, og fra renslighet i relasjon til seg selv (Nietzsche 1889:218). Selv ikke lidelse kan brukes som argument til å fornekte livet ifølge Nietzsche. Om livet ikke har mer lykke å gi, vel så har det i alle fall smerte (Nietzsche 1889:297). Den fysiologiske forutsetning for at overmennesket kan oppstå er allikevel den gode og sterke helse som vinnes og gis opp igjen og igjen (Nietzsche 1889:298). Ideen fremsettes om en overmenneskelig overstrømmende velvære og velvillighet som ofte vil virke umenneskelig, for eksempel når den konfronterer all jordisk seriøsitet så langt. All høytidelighet i gester, ord, tone, øye, moral, og oppgave så langt, som om den var deres mest personifiserte og ufrivillige parodi, skal konfronteres av et overmenneskelig velvære og en naiv lek som likevel markerer begynnelsen på den store seriøsitet idet psykens skjebne forandres (Nietzsche 1889:299). Zarathustra

tegner opp sirkler og hellige grenser rundt seg, slik at færre og færre makter å klatre med ham på stadig høyere fjell (Nietzsche 1889:304).

Som vi har sett må den indre hardhet, selvkontroll og forfinelse kultiveres ved å overvinne de tradisjonelle kollektive verdiene. Som vi snart vil se er det jorden og kroppen som står tilbake etter at den metafysiske verden er forkastet. Det nye frigjorte mennesket blir tilværelsens nye sentrum etter det Nietzsche hevder er Guds død. Alle motsetninger i mennesket blandes sammen til en ny enhet, slik at de høyeste og laveste energier i den menneskelige natur, det søteste, mest lettsindige, og de mest fryktelige sider renner frem fra en fontene. Frem til da vet man ikke hva som er høyde, dybde og sannhet, hevder Nietzsche. Mennesket må overkommes på alle punkter, slik at konseptet overmenneske kan bli den største virkelighet. Alt som til nå har blitt betraktet som stort og genialt i mennesket ligger nå under overmennesket uendelig langt borte. Zarathustra erfarer seg selv som den høyeste type av alle eksistenser. Psyken som når dypest, som kan løpe, vandre og streife omkring i sitt eget indre, den mest nødvendige psyke som elsker seg selv mest og som våger med glede å ta sjanser i den stadige tilblivelse, kjennetegner den høyeste væren (Nietzsche 1889:305). Hvert eneste "det var" skal transformeres til "slik ville jeg ha det" slik at enhver eksistens kan rettferdiggjøres. Mennesket er det uformede materiale, en stygg stein som trenger en skulptør. Trangen til å skape driver overmennesket mot menneskene, slik at hammeren drives mot steinen for å få frem et bilde som ligger sovende inne i den harde og stygge steinen som utgjør menneskeheten. Hammeren slår i vrede mot sitt fengsel, i glede ved å tilintetgjøre (Nietzsche 1889:309).

Nietzsche advarer i "Ecce Homo" mot en idealistisk-romantisk forvrengning av overmenneskelæren, som fremsetter overmennesket som en høyere art menneske, halvt helgen, halvt geni. En darwinistisk fortolkning av overmennesket eller en "herokult," forkastes også av Nietzsche. Overmennesket er verken et slags geni, en helt eller en biologisk supermann (Thielst 1997:217). Overmennesket må være jorden tro og fornekte enhver lære om en hinsides, evig og åndelig verden. Jorden og kroppen er den virkelighet som står tilbake etter Guds død, på godt og vondt. Dette er ikke bare godt nok, men rikelig mener Nietzsche. Alle hinsides strebere som forakter kroppen må overvinnes, slik at overmennesket kan legge det alt for menneskelige bak seg, det vil si overvinne alle avguder, fordommer og falske verdier og gjøre seg selv

til sin eksistens og sin menings herre (Thielst 1997:218 f.). Overmennesket blir ikke derved en gud, men det menneske som stemmer overens med seg selv og blir den man er. Ikke mer og slett ikke mindre. Overmennesket er det autentiske mennesket, ladet med den vilje til livet og den skapende innsats som kan kalles dionysisk, men også kan betraktes som styrken til å stå imot de skremte og livsfornektende illusjonene og vedkjenne seg selv som utgangspunkt for den verdisettelse som gir livet mening og retning. Det er intet biologisk, rasemessig eller metafysisk ved overmennesket, men alene noe eksistensielt, som et symbol eller sinnbilde på den fulltonede og livsbegeistrede redelighet som er blitt menneske. Og som foruten å være jorden tro også har blitt jorden moden, verdig til livet selv. For Nietzsche er overmennesket forstått som en mental og eksistensiell tilstand, som det sekulariserte menneske en dag vil være i stand til å innfri og bære, hvis ikke nye fordommer og illusjoner umuliggjør dette prosjektet. Menneskets grunnleggende problem er at det vet eller kan vite mer enn det som er bra for det, altså mer enn det makter å bære, og at det fanget i sin egen opplysning og problematisering har vansker med å vende tilbake til den uskyld og likefremhet, hvorfra man kan leke, danse og hengi seg til livet. Denne dionysiske naivitet og hengivelse skal gjøre overmennesket mulig. Overmennesket er en illusjon i den forstand at det ennå ikke finnes, men det er en illusjon som Nietzsche mente skulle tre ut av ideenes verden og bli til kjøtt og blod mellom mennesker og tre inn i eksistensen (Thielst 1997:219). Blant de nye avguder som det moderne og opplyste menneske kan forfalle til, finner vi vitenskapens kyniske former, samfunnets markedsbesatte forestilling om fremskritt og nytte og individets kortsynte ide om lykke og tilfredsstillelse. Nietzsche betraktet den moderne vulgarisering som et klippeskjær man måtte unngå om overmennesket skulle få en sjanse. Det handler altså ikke om lykke eller nytte, slik vi eksempelvis finner det beskrevet hos de engelske utilitaristene, eller slik vi finner det i det travle stressede samfunn som foreskriver seg selv som livets mål. Isteden dreier det seg om den skapende innsats, hvor man uttømmer seg og forløser sine ideer, og hvor det man gir livet i pant for å leve gjør en forskjell ved at det står et verk tilbake, ikke nødvendigvis et mesterverk, men noe viljen ville. Overmennesket er med andre ord det erkjennende, skapende og selvoppretholdende menneske, som har satt seg ut over enhver form for livshemmende religiøsitet, metafysikk og idealisme, og som ikke tar til takke med praktiske forestillinger om nytte, lykke, velbehag og fremskritt. Overmennesket setter selv sine verdier, men forut for det må vedkommende sette seg selv, bli den man er

gjennom å overvinne seg selv. Dette innebærer at man samtidig er skapende og viser forakt. Det som overvinnes og etterlates som et stykke fortid, er beseiret av den forakt som gjør plass til den skapende vilje. Noe må oppheves for at noe annet kan iverksettes, som når en slange støter av seg sin gamle ham for å la en ny funkle. Det skapende menneske må ikke klynge seg til sin fortid, sin trygge identitet og sine gitte meninger i en slik grad at det åpne sinn og det skapende moment blir et rent postulat (Thielst 1997:220 f.). Det handler heller ikke om å fornye seg for å bli en annen enn den man er. Balansen ligger i å forstå at den rette, overmenneskets frie og muntre, selvovervinnelse er veien til å bli den man er (Thielst 1997:221).

Avsluttende betraktninger.

Er Nietzsches overmenneskeforkynnelse en alternativ religion? Om dette spørsmålet vil det være motstridende meninger. Enkelte ser Nietzsches overmenneske som en rent eksistensiell tilstand der målet er å være seg selv og leve autentisk, mens andre forskere har fremhevet at det likevel er klare selvsakraliserende og religiøst forkynnende trekk ved Nietzsches overmenneskelære. Det er mulig å hevde at Nietzsche fungerer som en type erstatningsteolog som forkynner en religionserstatning hvor det metafysiske elementet fortsatt er til stede.

Kan det være at Übermensch er en heroisk fantasi og overkompensering for den livsudugelige Nietzsche? Pearson spør seg om ikke en genuin overkommelse av metafysikkens abstraksjoner og idealer innebærer forkastelsen av noe slikt som overmennesket? (Pearson 2005:91). Det kan være vanskelig å gi noe entydig svar på dette, da overmennesket er en metafor for et livsideal som den enkelte skal inkorporere på sin egen unike måte.

Ifølge Hayman fremviser Nietzsche et heroisk bilde av seg selv som overmenneskeprofeten Zarathustra, i et desperat forsøk på å skape en metamorfose av sin private ydmykelse. Skuffelsen og kjærlighetssorgen over Lou Salome skulle gjøres om til litterær triumf (Hayman 1980:258). Nietzsches store lidelser, dype ensomhet, mavesmerter, voldsomme migreneanfall, gradvis sviktende syn og antageligvis syfilis, gjorde at han beveget seg smertefullt og fruktbart mellom passiv aksept og voldelig opprør, mellom amor fati og vrede. For å kunne godta og elske livet slik det er, må selv lidelsen og døden aksepteres med glede. Nietzsche trøstet seg med at fremtiden tilhørte ham. Trass i hans ekstatiske og euforiske livsbejaelse

kommer livsleden inn. Det dreier seg om diktning for å utholde livet, om nødvendigheten av å dyrke frem illusjoner:

I do not wish for life again. How have I borne it? Creatively. What gives me strength to bear the sight of it? The prospect of the superior man, the affirmer of life. I have tried myself to affirm it – ah! (Hayman 1980:353).

Nietzsche er ærlig, han innrømmer at han selv ikke er noe overmenneske, han er overmenneskeprofeten gjennom sin fiksjonsfigur Zarathustra. Selv om Nietzsche aldri kom i nærheten av sitt eget livsideal, svekket og syk som han var, trenger ikke dette å bety at *Übermensch* er en ren umulighet for det enkelte individ.

Botemiddelet mot nihilismen er jo ikke annet enn en ytterligere radikalisert nihilisme hevder Melberg. Det finnes hos Nietzsche ingen posisjon utenfor nihilismen som skulle kunne overvinne nihilismen, heller ikke noen tvers igjennom frisk tilstand som man kan diagnostisere tilværelsens sykdom ut i fra (Melberg 2003:170). Nihilismen tømmer den tradisjonelle moralen for dens verdier og provoserer samtidig frem en inngripen, et forsøk på å holde ut negasjonens dype smerte, og dermed vende den til affirmasjonens nytelse, slik at a-moralen blir en ny moral (Melberg 2003:171).

Nietzsche ønsket å være det nye gudløse samfunnets øverste lovgiver, han ser nihilismens farer, men makter aldri å finne en posisjon utenfor nihilismen. Han ønsker at den nye mennesketypen, overmennesket, skal transcendere selvet, og bevege seg over i en heroisk "fantasifigur." Nietzsche må anvende metafysikk, sin uttalte fiende, i sitt forsøk på å løse nihilismens eksistensielle tomhetsproblem. Å bli noe mer enn menneske, å transcendere det naturgitte, er en måte å forsøke å bli gud i eget liv på. Idehistoriker Trond Berg Eriksen hevder at det verdifulle i Nietzsches angrep på metafysikken og moralen ligger i analysene, i det negative, i den dype nihilismen og forakten for alle etablerte sannheter – ikke i alternativene (Berg Eriksen 1989:91). Nietzsches fortjeneste ligger ikke i den positive forkynnelsen av en funksjonell gudserstatning, hans overmenneske profetier, men i forberedelsen til denne forkynnelsen (Berg Eriksen 1989:90). Trond Berg Eriksen hevder videre at "Slik talte Zarathustra" er en bok preget av kitsch. Kitsch er illusjonsmakeri, imiterte edelstener, etterlignet luksus, falskt alvor og kopiert dybde. Brukerne av kitsch skyver all skepsis til side, de er mer tilfredse med imitasjonen enn de ville ha vært med det autentiske. Det ekte ligger utenfor brukernes rekkevidde, ja virker mer truende og fremmed enn

egentlig forlokkende. Kitsch er gjenstander som ved fantasiens assistanse knytter de ubemidlede til de bemidledes verden. Zarathustra boken bærer preg av formløst føleri, reservasjonsløs hengivelse, hemningsløs vitalisme og romantisk svermeri. Leseren gis en mulighet til å nyte etterlignet dybde og alvor med minimale intellektuelle omkostninger – slik at snørr og tårer forveksles med tragisk storhet. Nietzsche får sitt alter ego og idealiserte selvportrett, overmenneskeprofeten Zarathustra, til å trygle om å bli forstått, beundret, omsvermet og dyrket. Han mobiliserer hele sitt tragiske og sentimentale potensial som lå i hans ensomme og ulykkelige liv og bruker det som agn for dem som han tror kan lokkes til å bite på hans nye overmenneskelære. Det falske paradenummer blir til en autentisk tragedie i Nietzsches eget liv (Berg Eriksen 1989:93). Nietzsches fabuleringer i Zarathustra boken, hans dikteri, føleri og kitsch, er hans desperate forsøk på å vinne de ubemidlede for seg. Spranget mellom Nietzsche som tenker og Nietzsche som dikter blir for stort i denne boken. Han skal på død å liv trekke alle sine filosofiske begreper med seg inn i diktningen. Den dekorative talemåten, de profetisk-pastorale erklæringer og de henrykkende åpenbaringer, blir til selvhøytidelighet oppstyltet av et fiksjonsunivers (Berg Eriksen 1989:94). Zarathustra har all den styrke og verdighet som den livsudugelige og nærsynte migrenepasienten ønsket seg. Særlig Zarathustras ”lynende blikk” hadde vært noe for Nietzsche, som måtte legge nesetippen inn i boksidene for å make å lese. Det er noe ved tekstens pretensjoner som står i det grelleste misforhold til forfatterens person og faktiske omstendigheter (Berg Eriksen 1989:95).

Eksistensfilosofen Martin Heidegger hevder at Nietzsche og hans Zarathustra er en oppsummering og en karikatur av grunnretningen i Vestens metafysikk. Med sin lære om ”overmennesket,” ”maktviljen” og ”alle tings evige tilbakekomst” er Zarathustra en metafysisk smittekilde snarere enn lege, et sykdomstegn og ikke veien til helbredelse. Det fundamentale spørsmålet blir stående ubesvart, hvem og hva skal overta herredømmet over jorden etter at gud er død? Finnes det noen ikke-illusorisk vei ut av nihilismen? (Berg Eriksen 1989:104). Litteraturviter Øystein Rotttem hevder at den aristokratiske forakten for ”massen” og demokratiet, instinktmoralen, irrasjonalismen, lovprisningen av viljen og livet hinsides fornuft og moral, vitalismen, hele den livsfilosofiske eksistensialismens arsenal av reaksjonært og irrasjonalistisk tankegods, ikke makter å overkomme nihilismen, bare å flykte fra den. Nietzsche fremhever illusjonenes nødvendighet for å utholde livet, og overmennesket er nettopp

en slik illusjon som kan lette tilværelsens tunge byrde av lidelser og skuffelser (Rottem 2002:69). På den annen side er det vanskelig å oppdage at Nietzsche mener noe som helst over lengre tid. Tenkningen hans er snarere en oppløsningsprosess hvor alle faste punkter blir til luft, vind og ingenting (Berg Eriksen 1989:29). Harald Beyer skriver i sin bok om "Nietzsche og Norden" om dikterfilosofens maskespill. Han kunne ikke nøye seg med å være den han var, eller å være bare en person. Nietzsche testet ut en rekke attityder, karakterer, temperament, fysiognomier og roller for en stund av gangen. Så la han sin maske bort og hadde lært noe nytt, fordi han hadde oppdaget en ny og fremmed person i sin psyke. Å spørre etter hva Nietzsche egentlig mente, vil være å privatisere størrelser som for forfatteren selv sto under litteraturens eller tenkningens fantasifulle regler. Den personlighetskjerne som vi vanligvis venter oss i omgang med andre mennesker, utleveres hos Nietzsche til kunstens spill i livets teater. Han gir oss masker, der vi venter oss en uforanderlig eller i det minste ansvarlig identitet. Nietzsche er en skuespiller allerede i hverdagen og i den jevne omgangen med seg selv (Berg Eriksen 1989:30).

Til slutt vil jeg argumentere for at også overmenneskefilosofien kan betraktes som en ny religion, en selvets sakralisering. Livet i Nietzsches eksistensfilosofi står hinsides godt og ondt, "Jenseits von Gut und Böse," og kan følgelig heller ikke underlegges noen ideologisk eller moralsk vurdering (Rottem 2002:74).

I "tragediens fødsel" hevder Nietzsche at "selv ved det aller høyeste liv, har vi likevel en skimrende følelse av at dette er skinn." Menneskene trenger løgnene og de kunstneriske illusjonene for å kunne leve med den sannhet at verden er falsk, grusom og full av lidelse. Livsløgnene er nødvendige for ikke å gå til grunne. For Nietzsche finnes det ingen sannhet i seg selv, det finnes kun subjektive perspektiver på sannheten, det vil si illusjoner. Sannheten blir til "de illusjoner som skal redde oss fra svimmelhetens avgrunn." Livet og tilværelsen fremstår som skinn, bedrag og blendverk. Ingenting er til å stole på, alle narrer alle, vi er alle bedragere som bedrar og lar oss bedra. Og bak dette skinn finnes det ingenting, det vil si alt (Rottem 2002:87). Livet er et spill, et teater, et bedrag og en grusom viljenes krig der den kultiverte apen mennesket jager avsted gjennom livet som et hvilket som helst annet dyr. For overmennesket er livet "La grande illusion," og han eller henne forsvaret seg mot denne innsikt ved selv å fyre opp under illusjonsmakeriet. Livet og tilværelsen fremtrer som drøm, skuespill, scene og fortelling full av skrikende ingenting. Kunst er per definisjon "løgn og forbannet dikt," og dette skal redde oss ifølge Nietzsche. Den

estetiske dimensjon skal beskytte overmenneskene mot det store intet som utgjør livet på jorden. Overmennesket kan forstås som en fluktvei fra denne illusjonsløse livsoppfatning (Rottem 2002:88). Finnes det noen farbar vei ut av denne illusjonenes labyrint? Det finnes en, men bare en: døden som det absolutte nullpunkt. Døden representerer livets, og dermed illusjonenes, totale opphør. Intetheten, alle tings fundamentale tomhetsnatur, forblir den dypeste sannhet om alt. Livets tomhet og meningsløshet blir dekket over med hemningsløs vitalisme og spillets ekstatiske jubel. Nietzsche forsøkte iherdig å finne en medisin mot den svimmelheten som grep ham når han stod overfor intethetens gapende tomrom. Trodde han på sin egen overmenneskemedisin? Eller var den bare et falsum? (Rottem 2002:89).

Rudiger Safranski hevder at overmenneske blir den maske og det farlige monster som Nietzsche gjemmer seg bak i sin ruinerte helse og livsudugelighet (Safranski 2000:270). Nietzsche selv aner et bedrag bak sin patos (Safranski 2000:275). I kapittelet om magikeren, utbryter Zarathustra: "I have figured out your secret: you became everyone's enchanter, but you have no lies or wiles left to use against yourself – you are disenchanted to yourself!" (Nietzsche 1885:269).

Bibliografi

Primærkilder

- Nietzsche, Friedrich (1901/1968) **The will to power**. New York, Vintage Books
- Nietzsche, Friedrich (1885/1969) **Thus spoke Zarathustra**. England, Penguin Books
- Nietzsche, Friedrich (1882/2004) **The Gay Science**. England, Cambridge University Press
- Nietzsche, Friedrich (1887/1889/1989) **On the Genealogy of Morals and Ecce Homo** New York, Vintage Books
- Nietzsche, Friedrich (1888/1990) **Twilight of the Idols and The Anti-Christ** England, Penguin Books
- Nietzsche, Friedrich (1888/2003) **Antikrist**. Fagernes, Spartacus Forlag
- Nietzsche, Friedrich (2003) **Writings from the Late Notebooks**. Cambridge.
- Nietzsche, Friedrich (1885/1999) **Slik talte Zarathustra**. Trondheim, Gyldendal Norsk Forlag
- Nietzsche, Friedrich (1886) **Hinsides godt og ondt**. Frederiksberg, Det lille Forlag.
- Nietzsche, Friedrich (1878/1994) **Human, All Too Human**. Middlesex, Penguin Books

Sekundærkilder

- Eriksen, Trond Berg (1989). **Nietzsche og det moderne.** Universitetsforlaget, Oslo
- Hayman, Ronald (1980) **Nietzsche. A critical life.** London, Phoenix Giants.
- Melberg, Arne (2003) **Forsøk på å lese Nietzsche.** Gjøvik, Gyldendal Norsk Forlag
- Safranski, Rüdiger (2000) **Nietzsche. A philosophical biography.** Wien, Carl Hanser Verlag
- Sautet, Marc. (1990) **Nietzsche for beginners.** London, For beginners books
- Pearson, Keith Ansell (2005) **Nietzsche. How to read.** London, Granta books
- Chamberlain, Lesley (1996) **Nietzsche in Turin. The end of the future.** London, Quartet books
- Mencken, H.L (1908) **The Philosophy of Friedrich Nietzsche.** Arizona, See Sharp press
- Rottem, Øystein (2002) **Hamsun og fantasiens triumf.** Trondheim, Gyldendal Norsk Forlag
- Lübcke, Poul (1983) **Politikens filosofilexikon.** København, Politikens Forlag
- Brandes, Georg (1960) **Aristokratisk Radikalisme.** Oslo, J. W Cappelens Forlag

- Henriksen, Jan-Olav (1993) **Religion og vilje til makt – Nietzsches religionskritikk i lys av hans filosofiske grunnposisjon.** Volda, Møre og Romsdal distriktshøgskule
- Hollingdale, R.J (1965) **Nietzsche – The Man and His Philosophy.** Louisiana, Routledge & Kegan Paul and Louisiana State University Press
- Salome, Lou (1894) **Nietzsche.** Illinois, University of Illinois press
- Risberget, Anders R. (1999) **Nietzsche og Freud om religionens psykologiske opphav.** Oslo, UIO
- Steiner, Rudolf (1895) **Nietzsche – I kamp mot sin tid.** Oslo, Vidarforlaget
- Richardson, John (2004) **Nietzsche's New Darwinism.** Oxford, Oxford University Press
- Thielst, Peter (1997) **Jeg Er Ikke Noget Menneske – Jeg Er Dynamitt.** Haslev, Nordisk Bogproduktion
- Wolfenstein, Eugene Victor (2000) **Innside/Outside Nietzsche.** Cornell, Cornell University Press
- Schacht, Richard (1983/1992) **Nietzsche.** London, Routledge
- Thielst, Peter (1997) **Jeg er intet menneske – Jeg er dynamitt.** København, Nordisk Forlag
- Faguet, Emile (1977) **On Reading Nietzsche.** New York, Gordon Press
- Magnus, Bernd (1978) **Nietzsche's Existential Imperative.** Indiana, Indiana University Press

- Magnus, Bernd, Goicoechea, David (ed.) (1983) **The Great Year Of Zarathustra (1881 – 1981)**. Boston, University Press of America

- Gane, Laurence & Chan, Kitty (1998) **Nietzsche for begynnere**. Nørhaven, Bracan Forlag

- Kaufmann, Walter (1974) **Nietzsche – Philosopher, Psychologist, Antichrist**. New Jersey, Princeton University Press

- Heelas, Paul (1996) **The New Age Movement**. Cornwall, Blackwell Publishers